FİLOZOFLAR

Taşova Şehit Bekir Özdemir Anadolu İmam Hatip Lisesi

07.02.2019

Ahmet ÖZKAN

İçindekiler

FİLOZOFLAR

Alexander Spirkin Kimdir?

Spirkin, 24 Aralık 1918 ila 28 Haziran 2004 tarihleri arasında yaşamış olan Rus filozof ve psikologdur.

Rusya'nın Saratov bölgesinde doğan Spirkin, Moskova Üniversitesinden mezun olmuştur. 1959 yılında felsefe üzerine doktorasını tamamlamıştır. 1970 yılında profesör olan Spirkin, SSCB Felsefe Derneği'nin başkan yardımcılığı görevine getirilmiştir. Bilinç, öz bilinç, dünya görüşü ve felsefenin konuları, yapısı ve işlevleri konularındaki çalışmalarıyla ön plana çıkmıştır.

Hazırlayan: Sosyolog Ömer YILDIRIM
Kaynak: Ömer YILDIRIM'ın Kişisel Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 2., 3., 4. Sınıf "Felsefe Tarihi" Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı

<<<FIHRIST>>>

Alan Turing Kimdir?

Alan Mathison Turing 23 Haziran 1912 ila 7 Haziran 1954 tarihleri arasında yaşamış olan İngiliz matematikçi, bilgisayar bilimcisi ve kriptologdur. Bilgisayar biliminin kurucusu sayılır. Geliştirmiş olduğu Turing testi ile makinelerin ve bilgisayarların düşünme yetisine sahip olup olamayacakları konusunda bir kriter öne sürmüştür.

Alan Mathison Turing 23 Haziran 1912'de İngiltere'nin başkenti Londra'da dünyaya geldi. Babası Julius Mathison Turing Hindistan'ın Orissa şehrinin Chatrapur kasabasında İngiliz kolonisinin devlet memuruydu. Annesi Sara buradayken Alan Turing'e hamile kaldı. Turing'in İngiltere'de doğmasını istediklerinden Londra'ya gelerek Maide Vale'de bir evde yaşamaya başladılar.

6 yaşında St Michaels okuluna başladı. 1926 senesinde Dorse'te pahalı bir özel okul olan Sherborne Okulu'na kayıt oldu. Bu dönemde üst sınıftaki bir öğrenci olan Christopher Morcom ile dostluk ve aşk ilişkisi kurdu. Morcom tüberküloz nedeniyle ölünce Turing'in dini inancı yıkıldı ve ateist oldu. 1931-1934 seneleri arasında Cambridge Kings Kolej'de eğitim gördü. 1935 senesinde diplomasını alır almaz Kings Kolej'e akademik üye seçildi. Haziran 1938 tarihinde tezini bitirip Felsefe Doktoru unvanını aldı. Hükümet Kod ve Şifre Okulu'nda (GCCS) İngiliz şifre kod kırma organizasyonunda yarı zamanlı çalıştı. 4 Eylül 1939'da İngiltere'nin II. Dünya Savaşı'na girmesi üzerine Alan Turing askeri hizmet için Bletchley Park'ta vazifelendirildi. Burada Alman deniz kuvvetleri şifreli iletişimi okumadan sorumlu bölüme başkanlık görevi yapan Turing, Enigma'yı hızlı kırmaya yardımcı olacak elektromanyetik bir makine tasarladı.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman şifrelerinin kırılmasında çok önemli bir rol oynadığı için savaş kahramanı sayılmıştır. Ayrıca Manchester Üniversitesi'nde çalıştığı yıllarda, Turing makinesi denilen algoritma tanımı ile modern bilgisayarların kavramsal temelini atmıştır. Adı ayrıca Princeton'da beraber çalıştığı tez hocası Alonzo Church ile geliştirdiği Church-Turing Hipotezi ile de matematik tarihine geçmiştir. Bu tez, bir algoritmayla tarif edilebilecek tüm hesaplamaların dört işlem, projeksiyon, eklemleme ve tarama operasyonları ile tarif edilebilecek hesaplamalardan ibaret olduğunu ifade eder. Bir matematiksel teorem olmaktan ziyade matematik felsefesi hakkında çürütülememiş bir hipotezdir.

Savaşın ardından bilgisayar ve yapay zeka mantığı üzerine çalışmalar yaptı. Alan Turing modern bilgisayar ve bilişim bilimlerinin hem kuramsal hem de pratik düzeyde en büyük öncülerinden birisidir. Ayrıca kendisinin matematik ve felsefe konularındaki çeşitli tartışmalara da çok derin etkileri olmuştur. Manchester Üniversitesi'nde çalıştığı dönemde Turing makinesi denilen algoritma tanımıyla modern bilgisayarların kavramsal temelini ortaya atmıştır. İsmi ayrıca Princeton'da birlikte çalıştığı tez hocası Alonzo Church ile geliştirdiği Church-Turing Hipotezi ile de matematik tarihine geçmiştir.

Alan Turing 1941'de görev yerindeki arkadaşı bayan Joan Clarke'a evlilik teklifinde bulundu ve nişanlandılar. Ancak Turing'in eşcinsel olduğunu öğrendiğinde nişan bozuldu. 1948 senesinde Manchester'da matematik departmanına okutman olarak tayin edildi. 1949 senesinde Manchester Üniversitesi'ndeki bilgisayar laboratuarında vekil yönetici oldu. Bu dönemde ilk gerçek bilgisayarlardan biri için Manchester Mark 1 yazılımı üzerinde çalıştı.

O yıllarda homoseksüellik İngiltere'de yasa dışıydı ve suç sınıfına girmekteydi. 1952 senesinde Turing, Alan Murray adlı biriyle birlikte oldu. Sonrasında Turing'in evi soyuldu. Polis hırsızları yakaladı ve soruşturma sırasında Alan Murray'in Turing ile homoseksüel ilişkisi olduğu ortaya çıktı. Eşcinsellik suçlamasından yargılanan Turing 1 yıl boyunca kimyasal olarak hadım etme yöntemi olan östrojen iğnesi olmaya mahkum edildi. Suçlu bulunduğu için devletin gizli işleri için güvenilirlilik izni kaldırıldı ve GCHQ'daki kriptonik konular üzerine devam eden danışmanlığına son verildi.

1952 yılında şantaja maruz kaldığı şikayetiyle polise başvurup eşcinsel olduğunu açıklayan Turing, eşcinsellik suçlamasından yargılanıp 1 sene boyunca kimyasal olarak hadım etme yöntemi olarak kullanılan östrojen iğnesi vurulmaya mahkûm edilmiştir. 1954 yılında potasyum siyanid zehirlenmesinden ölmüştür. Polis araştırmasında Turing'in yediği elma ile siyanur zehiri alarak intihar sonucu öldüğüne karar verilmiştir. Buna rağmen İngiliz polisi Turing'in zehirlenmesinin kendisi tarafından intihar nedeniyle olmadığı ve başkalarının bu şüpheli ölümde bir parmağı olduğu iddiası sürmüştür.

8 Haziran 1954'de temizlikçisi Turing'i Mancester'daki evinde ölü olarak buldu. Yatağının kenarında bıraktığı siyanürlenmiş zehirli elmayı yiyerek öldüğü tespit edildi. 1966 senesinden bu yana Alan Mathison Turing anısına ''Bilgisayar Mekanizmaları Birliği'' tarafından her sene bilgisayar camiasına teknik makaleler yazan bir kişiye bilgisayar biliminin nobeli sayılan ''Turing Ödülü'' verilmektedir. 23 Haziran 2001'de Manshester'da Whitworth sokağındaki üniversite binaları arasında bulunan Sackville Park'da Turing'in bir bronz heykeli dikildi. Günümüzde Apple'ın ısırılmış elma logosunun Turing'in intihar etme yönteminden geldiği düşünülmektedir.

Adı anısına verilen ve bilgisayar biliminin Nobel'i sayılan Turing Ödülü ile de akademik bilişim dünyasının bir parçası olmuştur. Gelişim biyolojisi alanındaki en önemli matematiksel modellerden biri olan reaksiyon-difüzyon modeli de Turing tarafından formüle edilmiştir.

Hazırlayan: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Ömer YILDIRIM'ın Kişisel Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 2., 3., 4. Sınıf "Felsefe Tarihi" Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı

<<<**FIHRIST**>>>

Arkhelaos Kimdir?

Antik Yunan’da yaşamış bir filozoftur.

Doğum yılı ve yeri bilinmemektedir. Miletli ya da Atinalı olduğu söylenir. Yaşamı konusunda kaynakların verdiği bilgiler birbirini tutmaz. Anaksagoras’ın öğrencisi olduğu, öğretmeninin ölümünden sonra okulun başına geçtiği ileri sürülür. Kimi kaynaklara göre, geleneklere aykırı davranışlarından, toplum inançlarıyla bağdaşmayan tutumlarından dolayı Atina’dan kovulmuş, Lapseki’ye yerleşmiştir. Perikles ile Euripides’in arkadaşı olduğunu, bir süre Sokrates’in öğretmenliğini yaptığını yazan kaynaklar da vardır. Diogenes Laertius’un bildirdiğine göre, doğacı felsefe anlayışını Anadolu’dan Atina’ya götüren Arkhelaos’tur. Bu düşünce de tartışmalıdır, çünkü doğa felsefesinin Atina’da yayılmasını asıl sağlayan Anaksagoras’tır.

Arkhelaos’a göre, varlık evrenini oluşturan özdektir, özdeğin dışında bir gerçek yoktur. Varlık türlerini oluşturan en ufak öğeler de özdekten kurulu “atom” denen birimlerdir. Ancak bu oluşturucu özler “belirlenmemiş bir çokluk” değil, belli bir “ikilik” (dualizm)dir. Varlık türlerinin nedeni bu ikili niteliktir. Bu ise, sıcak ile soğuktur. Sıcak devingendir, devinimle ilgili bütün oluşumların kaynağıdır. Kurucu öğelerden biri olan “ateş” sıcaktır, devingendir, etkindir. Soğuk durağandır, devinimle bağlantılı değildir. Bu nedenle “su” denen kurucu öğenin kaynağıdır. Su sıvı durumunda iken akıcıdır, ağırlığı vardır. Aşırı sıcaklıkta toprağa, havaya dönüşür. Hava yükseğe çıkar, toprak ise aşağı iner. Suyun havaya ve toprağa dönüşmesi “sıcaklık” denen kurucu nedenin etkisiyledir.

Oluş ise sıcaklıkla soğukluk arasında sürüp giden karşılıklı etkilemeler, etkilenmeler sonucu gerçekleşen bir “dönüşüm”dür. Devingen olan ateş (sıcaklık) ile durağan olan (soğukluk) arasında ayrışma başlayınca hava ile toprak oluşmuştur. Oluşan varlık türlerinin iki ilkesi vardır. Bunlar nitelik bakımından sıcak ile soğuk, özdek bakımından ateşle havadır. Evren sonsuzdur, sınırsızdır. Evrende bulunan yıldızların en büyüğü de güneştir. Toprakla su ağır ve durağan olduklarından aşağıda, odakta bulunurlar. Ateşin yanmasından oluşan hava ortadadır. Ateşin kendisi ise en yukarıda bulunur. Bu nedenle ateş bütün varlıklara, evrene egemendir. Gökler biraz eğik duruma gelince güneş evreni aydınlatır. Havanın saydam, toprağın kuru olması bu yüzdendir.

Ruh çok ince bir özdektir. Altın, demir, su özdektir, ancak biri öteki değildir. Bu başkalık kurucu öğelerin düzenindeki değişiklikten kaynaklanır. Altının demir, demirin su olmayışı gibi çok ince bir maddeden oluşan ruh da kendinden başkası değildir. Ahlakın biri doğru, biri güzel (iyi) olmak üzere iki ilkesi vardır. İnsan davranışlarının bu ilkeye göre düzenlenmesi gerekir. Ahlaklı insan doğru ve güzel (iyi) davranan kimsedir.

Hazırlayan: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Ömer YILDIRIM'ın Kişisel Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 2., 3., 4. Sınıf "Felsefe Tarihi" Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı

<<<FIHRIST>>>

Aydın Sayılı Kimdir?

Aslen Gaziantepli olan Aydın Sayılı, İstanbul'da doğmuştur.

Ankara Lisesinde yapılan olgunluk sınavları sırasında orada bulunan Mustafa Kemal Atatürk, Aydın Sayılı'nın sorulara verdiği cevapları görünce onun yurt dışı sınavlarına katılmasını istemiştir. Harvard Üniversitesini kazanan Aydın Sayılı, yüksek lisans ve doktora eğitimini burada tamamlamıştır. "Arap ve İslam Bilimi" adlı doktora teziyle bilim tarihi alanında ilk doktora derecesini alan kişi olmuştur. Türkiye'ye dönüşünde Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümünde bilim tarihi dersleri vermiştir.

Çalışma alanı, Türk-İslam dünyası bilim faaliyetidir. Bu alan üzerine çalışmaları, dünya felsefe literatüründe yerini almıştır. Aydın Sayılı, UNESCO'nun "Orta Asya Uygarlıkları Tarihi" çalışmasına katılmıştır. Almanya'da bulunan Doğu Bilimciler Derneğine onur üyesi seçilmiştir. Polonya Konsolosluğu, 1973'te Kopernik'in 500. doğum yıl dönümü nedeniyle "Copernicus" adlı eserinden dolayı Aydın Sayılı'ya Kopernik Madalyası'nı takdim etmiştir.

Aydın Sayılı, geride birçok eser bırakmıştır. "Bilim Tarihi: Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir.", "Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp", "Beyrûnî'ye Armağan", "Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe", "İbn-i Sînâ Doğumunun Bininci Yılı Armağanı" ve "Nikola Kopernik ve Anıtsal Yapıtı" bunlar arasında öne çıkanlardandır.

Hazırlayan: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Ömer YILDIRIM'ın Kişisel Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 2., 3., 4. Sınıf "Felsefe Tarihi" Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı

<<<FIHRIST>>>

Aldous Huxley Kimdir?

Aldous Leonard Huxley, 26 Temmuz 1894'ten 22 Kasım 1963'e kadar yaşamış olan İngiliz düşünür ve yazardır.

İngiltere'nin Sussex bölgesindeki Godalming'de doğmuştur. Birçok ünlü bilim adamı ve sanatçı yetiştirmiş olan Huxley ailesinin bir üyesidir. Darwin'in ateşli savunucularından ünlü biyolog Thomas Henry Huxley'in torunu, yine ünlü biyolog Sir Juilan Huxley'in kardeşiydi. Annesi şair ve denemeci Matthew Arnold'ın yeğeniydi. Babası Leonard Huxley ise Cornhill dergisinin sahibi ve yöneticisiydi. Bilimi ve edebiyatı birleştiren bu entelektüel miras Huxley'in dünyaya bakışının temelini oluşturdu. 1908-1914 yılları arasında yaşadığı üç sarsıcı olay; annesinin ölümüyle ailesinin dağılması, Eton'da öğrenciyken onu neredeyse kör olma noktasına getiren göz hastalığı ve kardeşinin intiharı Huxley'in tüm gençliğini etkiledi ve hayatında silinmez izler bıraktı. Yazar, yaşamının sonuna kadar göz hastalığıyla savaşmak zorunda kalmıştır. Eton College'da okuduğu sıralar gözlerindeki bir rahatsızlık yüzünden kör olma tehlikesiyle karşılaşınca, öğrenimine ara vermek zorunda kalmıştır. Sonradan Oxford Üniversitesindeki Balliol College'da okumuştur.

Romanları ve denemeleriyle tanınmış olmasına karşın kısa hikâyeler, şiir, gezi yazıları, film hikâyeleri ve senaryolar ile de uğraşmıştır. Roman ve denemelerinde sosyal norm ve idealleri, bilimin insan yaşamında yanlış kullanımını eleştirmiştir. Parapsikoloji ve mistik temelli felsefelerle ilgilenmiş ve bu

konularda yazılar kaleme almıştır. Özellikle Türkçeye "Kadim Felsefe" adıyla tercüme edilen "Perennial Philosophy" adlı eseri Perennial Felsefeyi çeşitli çevrelerde yeniden gündeme taşımıştır. Ayrıca "Cesur Yeni Dünya" adlı yapıtı distopya türünün önemli örneklerinden birisidir.

1916-1920 yılları arasında, daha çok Fransız Simgecileri'nin etkisini taşıyan şiirlerden oluşan dört kitap yayımladı. Askerlikten muaf tutulan Huxley, bir süre bir çiftlikte tarım işçisi olarak çalıştı. 1919'da Maria Nys ile evlendi. Kısa öykülerinin yer aldığı Limbodan (1920) sonra kendisini üne kavuşturan "Crome Yellow / Krom Sarısı" (1921) adlı ilk romanı yayımlandı. Romanı F. Scott Fitzgerald övgüyle karşıladı. 1923'ten sonraki yıllarının büyük bölümünü İtalya'da geçiren Huxley, 1930-1937 arasında Güney Fransa'da yaşadı. 1925'te yayımlanan romanı "Those Barren Leaves / Şu Kısır Yapraklar"ı W. B. Yeats İngiliz romanına felsefenin dönüşü olarak değerlendirdi.

Huxley'in ilk "fikir romanı" sayılan "Point Counter Point / Ses Sese Karşı" (1928) ününü daha da pekiştirdi. Ama ona asıl ününü "Brave New World / Cesur Yeni Dünya" (1932) adlı gelecekçi yergi romanı sağladı. Huxley, 1937'de ABD'ye gitmek üzere Avrupa'dan ayrıldığında ününün doruğundaydı. Aynı yıl ikliminin gözlerine iyi geleceği inancıyla Kaliforniya'ya yerleşti ve ölünceye kadar orada yaşadı. 1954 yılında yayımlanan "The Doors of Perception / Algı Kapıları" (1954) ve devamı niteliğindeki "Heaven and Hell / Cennet ve Cehennem" (1956) geniş yankılara yol açtı. Kitap "beat kuşağı"nın başucu yapıtlarından biri oldu. The Doors topluluğu adını bu kitaptan esinlenerek aldı, ayrıca yapıt The Beatles'in Sergeant Pepper albümüne esin kaynağı oldu. 1955'te Maria Huxley öldü. Aldous Huxley, bir yıl sonra psikoterapist Laura Archera ile evlendi.

1958 yılında "Brave New World Revisited / Yeniden Ziyaret Edilen Cesur Yeni Dünya" yayımlandı. 1962'de yayımlanan "Island / Ada" son romanıdır. Aynı yıl Los Angeles'deki evi yandı. Huxley, kendi sözleriyle artık "mülksüz ve geçmişi olmayan" bir adamdı. Huxley, 22 Kasım 1963'te Hollywood'daki evinde hayata gözlerini yumdu.

1940'lı yıllardan sonra Doğu mistisizmine ilgi duymaya başlayan Huxley'nin; bir yaşam boyu sürdürdüğü arayışını, ölmeden bir yıl önce yazdığı "Ada" adlı romanında, Zen Budizm'inde noktaladığını anlıyoruz.

Hazırlayan: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Ömer YILDIRIM'ın Kişisel Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 2., 3., 4. Sınıf "Felsefe Tarihi" Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı

<<<**FIHRIST**>>>

Alfred Binet Kimdir?

Alfred Binet 8 Temmuz 1857 - 18 Ekim 1911 tarihleri arasında yaşamış olan Fransız psikolog ve düşünürdür. Üniversite eğitimini Paris Üniversitesinde almıştır.

Cinsel fetişizm kavramını tanımlayan kişidir. Ayrıca Zekâ testlerinin yaratıcısıdır, bireysel farklılıkların değerlendirilmesinde önemli katkıları olmuştur.

Babası doktor, annesi ise bir ressamdı. Somut olguları gözlemleme merakını ailesindeki tıp geleneğinden, sanata karşı ilgisini ise annesinden aldı. Yaşamının bir döneminde resim ve edebiyatın psikolojik yönleriyle ilgilendi ve bazı başarılı tiyatro oyunları da yazdı. Liseyi Nice ve Paris’te okudu,

hukuk eğitimi gördü ve henüz yirmi yaşındayken hukuk doktorası için gereken ilk sınavı verdi. Bu sıralarda psikolojiye ilgi göstermeye başladı ve hiçbir zaman bir hukukçu olarak çalışmadı. Geçimini aile geliri ile sağlayabildiği için kendi başına psikoloji çalışmaya başladı.

Binet'nin psikoloji ile ilgilenmesi 1877'de, günün önemli felsefecilerinden Théodule-Armand Ribot ile tanışmasıyla başlar. 1870-1880'ler Fransa'da bilimsel psikolojinin temellerinin atıldığı yıllardı. Bu akımın öncülerinden Hyppolyte Taine 1870'de Intelligence ("Zekâ") adlı yapıtı ile ilk adımları atmış ve Alman psikologu Wundt'un aksine, bilişsel işlevlerin tüm psikolojik işlevlerden ayrılamayacağını belirtmişti. Ribot, Teine'in izinden giderek psikolojinin İngiltere ve Almanya' da olduğu gibi felsefenin etkisinden kurtulması ve doğa bilimlerini örnek alması gerektiğini savunmuştu. Binet, Ribot'nun önerisi sonucunda psikolojiyle daha yakından ilgilenmeye başladı, ve 1880'de deneysel psikoloji konusunda ilk makalesini yazdı.

O yıllarda Fransa'da psikoloji ve psikiyatri konularında en yoğun araştırma çalışmaları Salpetriere Hastanesi'nde ünlü psikiyatr Charcot'nun yönetiminde yapılmakta idi. Binet de 1882'de Charcot'nun çevresine katıldı ve psikopatoloji konusunda çalışmaya başladı. Charcot 1885'te ilk kez Fizyolojik Psikoloji Derneği'ni kurdu ve ilk uluslararası Psikoloji Kongresi 1889'da onun başkanlığında yapıldı.

Binet bu ortam içinde meslektaşı Fere ile, özellikle hipnoz ve hayvansal magnetizma üzerinde çalışıp yayın yapmaya başladı. Bu dönemde La psychologie du raisonnement ("Usavurmanın Psikolojisi"), Fere ile birlikte, Animal Magnetism ("Hayvan Magnetizması"), On Double Consciousrıess ("Çifte Bilinç-lilik), Les Alterations de la Personalite ("Kişilik Değişimleri") gibi kitaplarını yayımladı. Bu dönemi verimli olmakla birlikte, Binet açısından tam anlamıyla başarılı sonuçlar doğurmadı. Yeni kavramlar geliştirme heyecanı içinde genç Binet, bilimsel kurallara uymayan bazı deneyler yapmıştı ve bunların sonuçlarını yukarıda sayılan kitaplarda yayımladı. Özellikle mıknatısların bireylerin davranış ve duyguları üzerinde etkileri olduğu savında bilimsel yanılgıya düştü.

Bu görüş daha önce hocası Charcot tarafından da ileri sürülmüştü. Deneyimli araştırmacı Delboeuf'un eleştirileri sonucunda bu konudaki yanılgısını kabul etti. Binet'in gençlik yıllarının ürünü olan bu yayınlar gene de dönemin yapıtları arasında önemli bir yer tutar. Binet daha sonraki yıllarda Charcot'yu öğrencilerinin yanlışlarına göz yummakla suçlamıştır.

Binet bir yandan Salpetriere'de çalışırken, diğer yandan da histoloji profesörü olan kayınpederi Ballrani'nin laboratuvarında biyoloji eğitimi görmeye başladı. Bu çalışmaları sonucunda otuz yedi yaşında, doğa bilimleri doktorası aldı.

1889'da Sorbonne'da kurulan deneysel psikoloji kürsüsünün başına Ribot, fizyolojik psikoloji laboratuvarının başına da fizyolog Beaunis getirilmişti. Beaunis, Binet'yi birlikte çalışmaya davet etti ve Binet 1891'de Salpetriere'i bırakarak Sorbonne'a geçti. 1895'te Beaunis'in emekliye ayrılmasından sonra laboratuvarın yöneticiliğine getirildi ve ölümüne değin bu görevi sürdürdü. Aynı yıl L'Annee Psycbologique ("Psikoloji Yıllığı") adlı dergiyi çıkarmaya başladı.

Ayrıca lütfen bakınız:
- Zekâ yaşı nedir?

Hazırlayan: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Ömer YILDIRIM'ın Kişisel Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 2., 3., 4. Sınıf "Felsefe Tarihi" Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı

Zekâ Yaşı Nedir, Nasıl Hesaplanır?

Salpetriere'den ayrılıp Fizyolojik Psikoloji Laboratuvarı'na geçmesi Binet'nin yaşamında yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu yıllarda, art arda iki kez baba olan Binet, laboratuvar çalışmalarının yanı sıra evde de gözlemlerde bulunmaya başlamış, çocuklarının gelişim süreçlerini sistematik olarak izlemiştir.

Bu konuda 1890'dan başlayarak yayımladığı araştırmalarında çocuklar ve yetişkinler açısından bazı psikofizyolojik endeks ölçümlerinde farklılık olmadığını ileri sürmüştür. En önemli buluşlarından biri olan "zekâ yaşı" kavramının temellerinin atıldığı bu çalışmalarını 1903'te Etüde experimentale de l'intelli-gence ("Zekânın Deneysel İncelemesi") adlı kitabında derlemiştir.

Binet 1890'larda Fransa'da deneysel psikolojiyi yerleştirip köklendirmeye başlamıştır. Binet aslında ne fizyolojik psikoloji, ne de Alman psikologlar gibi duyularla ilgilenmiştir. Salpetriere'deyken etkilendiği Taine'in görüşleri ve kızları üzerinde yaptığı gözlemler sonucunda kişisel süreçlerin bütünlüğü üzerinde durmaya başlamış ve böylece devrin önde gelen psikologlarından Wundt gibi basit duyular üzerine bir genel psikoloji değil, karmaşık bilişsel süreçler üzerine, insanın bütünlüğünü koruyan bir bireysel psikoloji geliştirmeye yönelmiştir. Binet'nin bu yaklaşımı geliştirmesinde kuşkusuz Darwin'in bireysel farklılıklara önem veren evrimci görüşlerinin ve Darwin'in kuzeni olan Francis Galton'un bu konudaki çalışmalarının etkisi olmuştur.

Binet çocukları üzerinde yaptığı gözlemler sonucunda zekâyı bireyin tüm davranışlarına yansıyan bir özellik olarak görmeye başlamış ve küçük çocuklarda bile bulunan bu özelliğin karmaşık değerlendirmeler gerektiren sorular yoluyla ölçülebileceğini savunmuştur. Çalışmalarını bu yönde sürdüren Binet, çocukların mantık kullanımlarının aşama aşama geliştiğini ileri sürerek Piaget'ye de öncülük etmiştir. Binet 1896'da çalışma arkadaşı Henri ile birlikte yayımladığı bir makalede, on farklı kişisel işlevi değerlendirecek bir testler dizisi geliştirme projesinden söz etmiş, ancak bunu sonuçlandıramamıştır. Binet'ye göre bu konudaki en önemli sorun bellek, kavrayış, dikkat gibi bilişsel işlevlerin tek tek ölçüle-memesi; her bireyin aynı temel bütünsel, bilişsel süreci yansıtıyor olmasıydı. Sonucu başarısız da olsa 1896-1904 arasındaki bu çalışmalar, Binet'nin daha sonraki buluşunun hazırlık aşamalarıydı.

Binet'nin gelişimindeki dönüm noktasını 1905'te geliştirdiği zekâ testi oluşturmuştur. 1899'da Binet geri zekâlı ve anormal çocuk ve yetişkinlerin kaldığı Perray-Vaucluese'de hekim olan Theodore Simon ile çalışmaya başlamıştır. Kurumun yöneticisi Dr. Blin de geri zekâlıların bilişsel süreçlerini ölçmekle ilgileniyordu. Blin ve öğrencisi Damaye, o dönemde tanınan üç düzeyde geri zekâlılığı (idiot, embesil, moron) ayırt etmek için kaba bir genel zekâ testi oluşturmuşlardı. Bu test bazı yanlışlar içermekle birlikte, Binet'ye farklı bilişsel işlevlerin tek tek değil, somut davranışa yansımaları ölçüsünde değerlendirilebileceği konusunda bir ipucu sağlamıştı. Buna göre zekâ testi karmaşık olguları basite indirgeyen deneysel bir araç değil, karmaşıklığı olduğu gibi değerlendiren bir araçtı.

Böylece Binet zekâyı ayrı ayrı yeteneklerden oluşan bir süreç değil de, bireyin tüm davranışına yansıyan bir genel yetenek olarak kavramlaştırmak yolunda ilerlemeye başlamış, ancak henüz bu genel yeteneği değerlendiren bir ölçek geliştirmekte başarıya ulaşamamıştı. Bu son atılımı yapıp psikoloji dünyasında çığır açan buluşunu gerçekleştirmesi için bazı başka ipuçlarına gereksinimi vardı. Bunlardan biri, Binet'nin La Societe adlı çalışma grubundaki faaliyetleri sonucunda belirginleşti. Bu

dernek çocukların psikolojik açıdan incelenmeleri konusuyla ilgilenen herkese açıktı ve üyeleri öğretmenler, okul müdürleri, hukukçular, doktorlar, psikologlar, sosyologlar ve ana-babalardan oluşmaktaydı. Eğitim profesörü Ferdinand Buisson tarafından kurulan dernek bir süre sonra Binet'nin yönetimi altına girmiş, Binet'nin ölümünden sonra da La Societe Alfred Binet adını alarak çalışmalarını sürdürmüş ve Binet'nin geliştirdiği bülteni yayımlamaya devam etmiştir.

Binet ve Simon'un 1905'te yayımladıkları test bir ön çalışma niteliği taşıyordu ve henüz bir toplam puan elde etme yöntemi belirtilmemişti. 1908'de geliştirilen testte ise ilk kez “zekâ yaşı” kavramı kullanıldı. 3-12 arasındaki her yaşta çocuğun doğru cevaplandırması beklenen sorular saptandı. Sayısı 58'e çıkarılan sorular, her yaş grubundan beklenen cevaplara göre kümelendirildi. Buna göre değerlendirici kişi bir çocuğun doğru cevaplandırdığı soru kümesine uyan yaşı o çocuğun zekâ yaşı olarak belirleyebiliyordu. İşte bu test dünyada ilk çıkan objektif ve uygulanabilir zekâ değerlendirme aracı oldu. Binet 1911'de testin daha da gelişmiş bir biçimini yayımladı.

Binet'nin testi psikoloji, eğitim ve tıp dünyasında büyük yankılar yarattı. Zekâyı bir bütün olarak değil de parça parça işlevler halinde gören bazı araştırmacılar, testi tepkiyle karşılarken, somut ve objektif bir ölçeğe gereksinim duyan uygulamacılar teste dört elle sarıldılar. Test kısa zamanda çeşitli dillere çevrildi.

Binet geliştirdiği zekâ testi ile psikoloji bilimine büyük katkıda bulunmasının yanı sıra, biyometri ve psikometri alanlarında da önemli bir rol oynamıştır. Bireysel farklılıklara verdiği önem sonucunda, bir kişilik özelliğinin bir grup insan arasında ya da bir kişide zaman içinde nasıl değişebileceğini ölçmek için bir yöntem önermiştir. Aritmetik ortalamalarla yapılan ölçümlerin yetersizliği karşısında, daha karmaşık ölçümler geliştirmiştir. Ölçme konusunda “soru kâğıdı” yöntemini ortaya atmış, yazıbilgisi (grafoloji) konusunda ilk bilimsel çalışmaları yapmıştır. Küçük gruplar psikolojisine de katkılarda bulunan Binet, yaşamının son yıllarında uzun zamandır ilgilenmediği psikopatoloji alanında çalışmalar yapmıştır.

Binet meslektaşlarıyla ortak çalışmalar yürütmüş bir bilim adamı olmakla birlikte, hiçbir zaman gerçek anlamda düşüncelerini sürdürecek öğrencileri olmamıştır. Binet etkisini yayınlarıyla sürdürmüştür. 1893'te Bulletin du laboratoire de psychologie physio-logique de la Sorbonnne dergisini kurarak görüşlerini burada yayımlamıştır, iki yıl sonra Annee Psychologique adını alan ve yılda bir çıkan bu dergi, Binet'nin kişisel çabası sonucunda ölümüne değin sürmüştür. Bu yayın yeni gelişen psikoloji biliminde buluş ve görüşlerin yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Böylece Binet özgün buluşlarının yanı sıra psikolojiyi yayıp tanıtma konusunda da katkılarda bulunmuştur.

Hazırlayan: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Ömer YILDIRIM'ın Kişisel Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 2., 3., 4. Sınıf "Felsefe Tarihi" Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı

<<<**FIHRIST**>>>

Aristarkhos Kimdir?

Aristarkus MÖ 310 – MÖ 230 yılları arasında yaşamış olan Yunan gökbilimci ve matematikçidir.

Sisam adasında doğmuştur. Evrenin merkezine Dünya'yı değil de Güneş'i koyan günmerkezlilik inanışının bilinen ilk savunucularındandır. Pisagor'dan ve Filolaos'tan etkilenmiştir. Aristarkhos da Filolaos gibi Güneş'i merkeze koymasına rağmen, gezegenlerin diziliş sırası açısından Filolaos'tan farklı görüşlere sahipti. Onun astronomik fikirleri 1800 yıl boyunca geçerliliğini sürdüren Aristoteles ve Batlamyus'un yermerkezli teorileri karşısında rağbet görmedi ta ki Kopernik, Kepler ve Newton'un buluşlarına kadar. Ay'daki Aristarkus Krateri'ne de ayrıca kendisinin adı verilmiştir.

Aristarkhos'un, Atina'da Aristoteles tarafından kurulan Lykeion'da Lampsakoslu (Lapseki) Straton'un öğrencisi olduğu, Straton'un ise İÖ 288 yılında bu okulun başına getirildiği biliniyor. Aristoteles felsefesi ile doğa bilimlerini bağdaştırmaya çalışan ve diğer bilimler arasında fiziğe ayrıcalıklı bir yer veren tutumuyla Straton, Aristarkhos'un bilim görüşünü büyük ölçüde etkilemiştir.

İÖ 281-280 yılında, Güneş'in görünürdeki yıllık devinimi sırasında kuzey yarıküreden güney yarıküreye doğru dönüş yaptığı "yaz dönencesi" üstüne ilk gözlemleri yapan Aristarkhos, aynı zamanda değerli bir matematik bilginiydi. Günümüze dek ulaşabilen "Güneş'in ve Ay'ın Boyutları ve Uzaklıkları Üstüne" adlı incelemesinde, bu gökcisimlerine ilişkin sayısal değerleri, Eukleides geometrisinden yararlanarak altı hipotez üzerine kurduğu on sekiz önermeyle hesaplamıştır. Trigonometrik orantılarla vardığı sonuçlar yanlış olmakla birlikte, yaklaşımı ve yöntemi doğrudur; üstelik evrenin boyutlarının kavranması açısından önemli bir adımdır. Aristarkhos ayrıca, Meton, Eudoksos ve Kallippos'un hesapladıkları güneş yılı ve ay-gün çevrimi üzerinde düzeltmeler yapmış, bilinen örneklerden daha geliştirilmiş bir güneş saati tasarlamış, ışığı, renkleri ve görme olayını incelemiştir.

Aristarkhos'un astronomiye en büyük katkısı, evrenin ve Güneş sisteminin tanınmasında, bir varsayımdan öteye gitmese bile ilk doğru yolu açmış olmasıdır. Evrenin merkezinde bulunan gökcisminin Yer değil Güneş olduğu varsayımını ortaya atarak, 16. yy'da Kopernik'in geliştireceği günmerkezli sistemin doğuşunu hazırlayan ilk astronomi bilgini Aristarkhos'tur. "Eski Çağ'ın Kopernik'i" diye adlandırılan Aristarkhos'a gelinceye değin, İÖ 6. yy'da Pythagoras'ın başlattığı yermerkezli sistem yaklaşık iki yüzyıl boyunca bütün astronomlar ve düşünürler tarafından benimsenmişti. İÖ 5. ve 4. yy'larda Eudoksos, Kallippos (ykş. İÖ 370-330) ve Aristoteles bu kuramı geliştirerek, Güneş, Ay ve gezegenlerin hareketini, durağan olan Yer'in çevresinde dolanan eşmerkezli kürelerle açıkladılar. Aristoteles döneminin (İÖ 4.yy'ın ikinci yarısı) en büyük astronomu diye bilinen Herakleides ise, Venüs ve Merkür gibi iç gezegenlerin Yer'in değil Güneş'in çevresinde; Güneş, Ay ve dış gezegenlerin de tüm sistemin merkezi olan Yer'in çevresinde dolandığını savundu. Ayrıca Yer'in kendi ekseni çevresinde döndüğünü ileri süren Herakleides'in bu "yergünmerkezli" evren modelini Eski Çağ'da pek destekleyen olmadı. Buna karşılık, Aristarkhos'un büyük ölçüde Herakleides'ten etkilendiği söylenebilir.

Aristarkhos'un yalnızca küçük bir incelemesi günümüze ulaşabildiğinden, günmerkezli kuramı ve diğer çalışmaları özellikle Plutarkhos'un aktardığı kadarıyla bilinmektedir. Bu kaynaklara göre, Aristarkhos'un düşündüğü yıldızlar küresi gerçekte durağandır; Yer ve öbür gezegenler, bu yıldızlar

küresinin merkezinde yer alan ve hareketsiz olan Güneş'in çevresinde dairesel yörüngeler çizerek dolanır. Yıldızların görünürdeki günlük devinimini, Yer'in kendi ekseni çevresinde dönmesiyle açıklayan Aristarkhos, Yer'in Güneş çevresindeki yıllık dolanımına karşılık yıldızların gene de durağan görünmesini ise, yıldızlar küresinin, Yer yörüngesini kapsayan küreden karşılaştırılmayacak kadar büyük olmasına bağlamıştır.

Aristoteles fiziği ile Platon düşüncesinin egemen olduğu bu dönemde Aristarkhos'un kuramı, fizik ve astronomi bilgilerine aykırı düştüğü gerekçesiyle sert eleştirilere uğradı. Aristarkhos dinsizlikle suçlandı. Yalnızca öğrencilerinden Seleukos'un desteklediği bu varsayım, İİS 2.yy'da, Yer'in hareketsiz olduğunu ve evrenin merkezinde bulunduğunu savunan Ptolemaios'un kilise çevrelerince de desteklenen görüşüyle büsbütün unutuldu. 16. yy'ın başlarında Kopernik günmerkezli sistemi yeniden gündeme getirdiğinde ise, artık Aristoteles fiziğinin temelleri çökmeye başlamış, mekanik bilimi biraz daha gelişmişti. Bu nedenle, günmerkezli sistemin Kopernik'in adıyla tanınması. Kopernik'in başarısı kadar, bilimlerin belli bir düzeye erişmiş olmasıyla da açıklanabilir. Kopernik'in Aristarkhos'un günmerkezli kuramını bildiği, hatta bir yapıtına eklemek üzere kaleme aldığı, ancak basılı metinde bu bilgiyi kullanmadığı bilinmektedir.

Hazırlayan: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Ömer YILDIRIM'ın Kişisel Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 2., 3., 4. Sınıf "Felsefe Tarihi" Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı

<<<**FIHRIST**>>>

Arthur Aston Luce Kimdir?

Arthur Aston Luce (21 Ağustos 1882 – 28 Haziran 1977). Dublin'deki Trinity Koleji'nde felsefe profesörü ve yine Dublin'deki St. Patrick's Katedrali'nin 1952-1973 yılları arasında koro başkanı idi. Yaşamı boyunca ruhban sınıfına ait pek çok makamda bulundu ve 1946 - 1952 yılları arasında Trinity Koleji'nin yardımcı dekanlığını yürüttü. Filozof George Berkeley'in Luce üzerindeki etkisi nam salmıştı. Trinity Koleji'ndeki 1912'den 1977'ye kadar süren eğitmenliği bir rekordur.

Luce, 21 Ağustos 1882'de Gloucester'de doğdu. Papaz John James Luce ve Alice Luce'nin dördüncü çocuklarıydı. Lindley Lodge School ve Eastbourne Koleji'nde okuduktan sonra 1901 yılında Trinity Koleji'ne girdi. 1905 yılında lisans diplomasını, 1908 yılında bir kiliseyi yönetebilme lisansını, 1911'de ise yüksek lisans diplomasını aldı.

Luce'nin ilk dönem çalışmaları hristiyanlıkla ilgili teolojik konulardı. I. Dünya Savaşı sebebiyle çalışmalarına ara verdi ve savaşa katıldı. 1917'de savaştaki başarısı sebebiyle nişanla ödüllendirildi. Savaştan sonra, 1921 yılında, İsa'nın dünyayla olan ilişkisini işlediği "Monophysitism Past and Present" isimli bir kitap yayınladı. Bir sonraki sene, Henri Bergson üzerine verdiği derslerin notlarından derlediği, din kadar psikoloji ve evrim konularından da bahsettiği kitabını çıkardı.

1930'larda Luce İrlandalı bir başka filozof olan George Berkeley ile ilgilenmeye başladı. Profesör, Berkeley'in çalışmalarını pek çok açıdan eksik ve bazen de yanlış buluyordu. Varolan kaynaklar kadar, keşfettiği Berkeley üzerine yeni kaynaklar da Luce'nin çalışmalarına yön verdi.

Luce, Fransız rahip Malebranche'ın genç Berkeley üzerindeki etkisini de "Berkeley and Malebranche" (1934) isimli eserinde vurguladı.

Berkeley'nin olgun felsefesi anlaşılır bir şekilde Luce'nin 1945 yılındaki çalışması "Berkeley's Immaterialism"'de açıklandı. Ayrıca, Thomas Edmund Jessop'la birlikte "The Works of George Berkeley" isimli eseri hazırladı. Profesör, sadece bir Berkeley uzmanı değildi. Ayrıca Berkeleyizm'e de inanıyordu.

Luce, Berkeley'in tarihçiler ve halk tarafındaki kişisel üne sahip olması sebebiyle de filozof hakkında da düzeltme ve güncelleme yapmak zorunda hissediyordu. Berkeley'in bazı çalışmaları da onun, gerçek görüşlerini saklayan bir hayalperest ve yalnızlığı seven adam ününü artırıyordu. Luce'nin "Life of George Berkeley, Bishop of Cloyne" (1949) isimli eseri Berkeley'in bu imajını ele alarak, bu adamdan, dikkatli bir şekilde yeni bir adam yaratan bir kitap olarak bilinir.

1918 yılında Luce Lilian Mary Thomson ile evlendi ve çift üç çocuk sahibi oldu. 1940 yılında, eşi ve kızı trajik bir şekilde boğuldu. Akademik çalışmaları ve sahip olduğu çok sayıdaki yönetimsel ve dini ünvanı ona yerel ve uluslararası ün kazandırdı. İyi bir vaiz ve saygı duyulan bir öğretmen olarak saygı gördü. Satranç ve oltayla balık tutmak iki hobisiydi. Balık tutmakla ilgili yazdığı Fishing and Thinking 1959 yılında yayınlandı. Bir saldırıya uğradıktan kısa bir süre sonra 28 Haziran 1977'de vefat etti.

Kaynak: Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 3. Sınıf "Çağdaş Felsefe Tarihi" Dersi Ders Notları (Ömer YILDIRIM)

<<<FIHRIST>>>

Ali Şeriati Kimdir?

Ali Şeriati (Farsça: علی شریعتی) (d. 1933, Sabzevar - ö. 1977), İranlı Müslüman sosyolog, aktivist, düşünür ve yazar; özellikle din sosyoloji ve çağdaş İslam düşüncesi üzerine eserler vermiştir.

Marksist düşünceden yaptığı alıntılar ve türetmeler ve bunların kendi zamanındaki İran'a ve çevresine adapte edilmesi ve Marksizm kritiği ile birlikte çağdaş İslam düşüncesi ve devrimcilik açısından ortaya koyduğu çeşitli sonuçlar ve yarattığı ilgi sebebiyle, gerek önemli çağdaş İslam düşünürleri arasında gerekse İran'daki devrimci İslam'ın babası ve İran İslam Devrimi'nin baş düşünürü olarak anıldığı olmuştur. Düşünceleri genel olarak "İslam'a dönüş" -"öz"e dönüş- başlığı altında toplanabilir ve bilimsel kaynaklara dayanması, sosyoloji vurgusu yapması ve Batı metodolojisini, çeşitli açılardan eleştirmekle birlikte çeşitli açılardan yapıcı bir şekilde kullanması (ki sosyoloji gibi çeşitli bilimler ve Batı düşüncesinde ortaya çıkan çeşitli fikirlerin, örneğin bazı Marksist fikirlerin, İslam'ın özünde de daha farklı bir şekilde ortaya konduğunu da savunur) sebebiyle moderndir ve gelenekçilikten uzak olduğu gibi gelenekçi görüş ve kesimlere eleştirel yaklaşır nitekim bu sebeple eleştirildiği veya çelişki ile suçlandığı olmuştur. Bu tarzından yola çıkarak kendisi hakkında "sosyolojiyi İslamlaştırmaktan" ziyade "İslam'ın sosyolojik" bir okumasını yaptığı da söylenmiştir.

Şeriati 1933 yılında Mazinan, Sabzevar, İran'da doğdu. Babası ilerici milliyetçi bir öğretmen olan Muhammed Taki'dir. Eğitim yıllarında ilk kez İran'ın daha aşağı sınıflarından insanlarla tanıştı, var olan fakat bilmediği yoksulluk ve zorluklarla tanışması bu dönemde oldu. Ayrıca aynı dönemde Batı felsefi ve siyasi düşüncesiyle de tanışmıştır. Modern sosyoloji ve felsefenin bakış açısı ve bunun geleneksel

İslami prensipler ile harmanlanması aracılığıyla Müslüman toplum ve toplulukların karşılaştığı sorunları açıklamaya ve çözümler bulmaya çalışmıştır. Şeriati Mevlana ve Muhammed İkbal'den büyük ölçüde etkilenmiştir.

Lisansını İran'da bitirdikten sonra, Paris Üniversitesi'nde doktorasına başladı. Burada, 1964 yılında Sayfuddin'den "Belh'in Faziletleri Tarihi" isimli bir el yazmasının notlandırılmış bir Farsça çevirisini yaparak Edebiyat dalında doktor olmuştur. Daha sonra İran'a dönmüş, fakat hemen şah yönetimi tarafından tutuklanıp hapsedilmiştir. Yönetim onu Fransa'dayken devleti yıkıcı siyasi aktivitelerde bulunmakla suçlamıştır. Daha sonra 1965'te serbest bırakılmış ve Meşhed Üniversitesi'nde eğitim vermeye başlamıştır.

Dersleri kısa sürede farklı toplumun farklı kesimlerinden öğrenciler tarafından beğenilmiş ve popülerleşmiştir. Bunun sonucu yönetim Üniversite'yi zorlayarak onun eğitim vermesini engellemiştir. Bunun üzerine Şeriati Tahran'a giderek Hüseyniye-i İrşad Enstitüsü'nde ders vermeye başlamıştır. Yine büyük bir popülariteye ulaşan dersleri, yine toplumun her kesiminden öğrencileri etkilemiştir. Şeriati'nin görüşlerine ilginin arttığı orta ve yüksek sınıflardan öğrencilerin olması dikkat çekiciydi. Bu ilgi de şah yönetiminin Şeriati ile bazı öğrencilerinin tutkulanması emrini vermesine neden oldu. Gerek yurt içinden gerekse yurt dışından gelen tepkiler üzerine yönetim onu serbest bıraksa da çeşitli şartlarla tahliye edilmişti: kesinlikle herhangi bir eğitim aktivitesinde yer almayacak, hiçbir şey yayımlamayacak ve özel veya genel hiçbir toplantı yapmayacaktı. Ayrıca devletin güvenlik örgütlerinden SAVAK onun yakın çevresini yakın gözetim ve denetim altında tutacaktı. Şeriati bu şartlara karşı çıkarak ülkesini İngiltere'ye gitmek üzere terk etmeye karar verdi. Üç hafta sonra, 19 Haziran 1977'de SAVAK tarafından öldürüldü.

Devrim öncesi İran'ın en önemli ve etkili felsefi liderlerinden sayılan Şeriati'nin görüşleri bugün hâlâ İran toplumunda popüler ve etkindir. Özellikle bugünki İslami Cumhuriyet rejiminin biçimi, ruhban sınıfının konumu ve eşitlik anlayışına karşı çıkan kesimler tarafından beğenilmektedir.

Şeriati'nin düşünsel çalışmaları sadece devrim öncesi ve sonrası İran'ı değil, dünya çapında İslamcı topluluk ve düşünceler başta olmak üzere birçok kişi ve grubu etkilemiştir. Çeşitli dini kavramlara yaklaşımı, ruhban sınıfının eleştirisi ve İslamcılık hareketinin içinde kabul edilen çeşitli çıkarımlarıyla ilgi çekmiştir.

Şeriati, ayrıca Martinikli Marksist düşünür ve şair Frantz Fanon'un "Yeryüzünün Lanetlileri" isimli eserini, Jean Paul Sartre'dan "Şiir Nedir" ve Fransız oryantalist ve aynı zamanda katolik papaz olan Louis Massignon'dan "Selman-ı Pak" adlı eserleri Farsçaya çevirmiştir.

Birçok eseri bulunan Ali Şeriati'nin eserlerinin neredeyse tümü Türkçeye çevrilmiştir.

Kaynak: Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 3. Sınıf "Çağdaş Felsefe Tarihi" Dersi Ders Notları (Ömer YILDIRIM)

<<<**FIHRIST**>>>

Antoine-Laurent de Lavoisier Kimdir?

(6 Ağustos 1743, Paris – ö. 8 Mayıs 1794, Paris) - Fransız kimyacı.

Yaşamında iki devrim görmüş bir kişidir. Devrimlerden biri, yüzyıllar boyunca "simya" adı altında sürdürülen çalışmaların, bugünkü anlamda, kimya bilimine dönüşmesidir. Lavoisier bu devrimin kahramanıdır. İkinci devrim, "1789 Fransız ihtilali" diye bilinir. Lavoisier bu devrimin getirdiği terörün kurbanıdır.

Antoine-Laurent Lavoisier Parisli zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Daha küçük yaşında iken annesini yitiren Lavoisier, babasının yakın ilgi ve bakımıyla büyür; başlangıçta belki de onun etkisiyle, hukukçu olmaya yönelir. Ancak bu arada uyanan deneysel bilim merakı, çok geçmeden bir tutkuya dönüşür. Yirmi bir yaşına yeni bastığında, Paris'in sokaklarını aydınlatma proje yarışmasında birinciliği alır, Fransız Bilim Akademisi'nce altın madalya ile ödüllendirilir. 25 yaşına geldiğinde, özellikle kimya alanındaki çalışmaları göz önüne alınarak Akademi'ye üye seçilir. Bu arada hükümetin özel bir komisyonunda görevlendirilen genç bilim adamı, metrik sistemin oluşturulması, Fransa'nın jeolojik haritasının çıkarılması gibi etkinliklerden tarımda verimin yükseltilmesine uzanan pek çok uygulamalı bilim çalışmalarını düzenler. Ayrıca o sırada bir tür abluka altında olan ülkesinin savunma ihtiyacı barutun üretim sorumluluğunu üstlenir. Genç bilim adamı bu kadarla da yetinmez; ilerde yaşamını yitirmesine yol açan bir işe, ülkenin bozuk vergi sistemini düzeltme işine el atar. Ama tüm bu uğraşlarına karşın Lavoisier, kendisini asıl ilgilendiren bilimden kopmamıştır; her fırsatta özel laboratuvarına çekilip deneylerini sürdürmekten geri kalmaz.

Flogiston Teoremi

Lavoisier bilim dünyasında en başta yanma olayına ilişkin geliştirdiği yeni kuramıyla ün kazanır. Ne ki, simya devrimini oluşturmada başka önemli çalışmaları da vardır. Ayrıca, deneylerinde, özellikle ölçme işleminde gösterdiği olağanüstü duyarlılık, kendisini izleyen yeni kuşak araştırmacılar için özenilen bir örnek olmuştur. Kimya dili; mantıksal düzen ve kuramsal açıklama yönlerinden bilimsel kimliğini Lavoisier'e borçludur. Tüm bu çalışmalarında ona büyük desteği eşi sağlar: deney şekillerini çizer, yabancı dillerden kaynak çeviriler yapar, makale ve kitaplarını yayıma hazırlar.

Lavoisier araştırmalarına başladığında, kimyada Antik Yunanlıların maddeye ilişkin dört element (toprak, su, ateş ve hava) öğretisinin yanı sıra yanmaya ilişkin flogiston kuramı geçerliydi. Bilindiği gibi, bir tahta ya da bez parçası yandığında duman ve alev çıkar, yanan nesne bir miktar kül bırakarak yok olur.

Yürürlükteki kurama göre, yanma; yanan nesnenin flogiston denen, ama ne olduğu bilinmeyen, gizemli bir madde çıkarması demekti. Odun kömürü gibi yandığında geriye en az kül bırakan nesneler flogiston bakımından en zengin nesnelerdi. Bilim adamlarının çoğunlukla doyurucu bulduğu bu kurama ters düşen kimi gözlemler de yok değildi. Bunlardan biri yanma için havanın gerekliliğiydi. Bir diğeri, kurşun gibi madenlerin, erime derecesinde ısıtıldığında, yüzeylerinde oluşan "calx"ın, madenin eksilen bölümünden daha ağır olmasıydı. Aslında yanma olayını açıklamadaki güçlüğün bir nedeni gazlara ilişkin bilgi eksikliğiydi. 1756'da İskoç kimyageri Joseph Black "sabit gaz" dediği karbon dioksidi buluncaya dek bilinen tek gaz hava idi. İngiliz kimya bilgini Joseph Priestley daha sonra deneysel olarak 10 kadar yeni gaz keşfeder. Bunlardan biri onun "yetkin gaz" dediği, ileride Lavoisier'nin "oksijen" adını verdiği gazdır.

Priestley, oksijeni bulmasına karşın flogiston kuramından kopamaz. Üstün bir deneyci olan bu İngiliz bilim adamı, kuramsal yönden rakibi Lavoisier ile boy ölçüşecek yeterlikte değildi. Lavoisier yanma

olayı ile 1770'lerin başında ilgilenmeye başlamıştı. Kapalı bir kapta fosfor yakınca gazın ağırlığının değişmediğini, oysa kabı açtığında havanın içeri girmesiyle birlikte gazın ağırlığının az da olsa arttığını saptamıştı. Bu gözlemin yürürlükteki kurama uymadığı belliydi, ama daha doyurucu bir açıklaması da yoktu.

Kütlenin Korunumu Kanunu

Lavoisier aradığı açıklamanın ipucunu birkaç yıl sonra Priestley'le Paris'te buluştuğunda elde eder. Priestley cıva oksit üzerindeki deneylerinden söz ederken bulduğu "yetkin gaz"ın özelliklerini belirtir. Lavoisier yayınlarının hiç birinde Priestley'e hakkı olan önceliği tanımaz; sadece bir kez, "Oksijeni Priestley'le hemen aynı zamanda keşfetmiştik," demekle yetinir.

Doğrusu, oksijenin keşfinde öncelik Lavoisier'nin değildi; ama bu gazın gerçek önemini ilk kavrayan bilim adamı oydu. Priestley'in deneylerini kendine özgü dikkat ve özenle tekrarlamaya koyulur. Belli miktarda havaya yer verilen bir kapta cıva ısıtıldığında, cıvanın kırmızı cıva okside dönüşmesiyle ağırlık kazandığı, havanın ise aynı ölçüde ağırlık yitirdiği görülür. Lavoisier deneylerinde bir adım daha ileri gider: cıvadan ayırdığı cıva oksidi (calx'ı) tarttıktan sonra daha fazla ısıtır; kora dönüşen kırmızı oksidin giderek yok olmaya yüz tuttuğunu, geriye belli sayıda cıva taneciğiyle, solunum ve yanma sürecinde atmosferik havadan daha etkili bir miktar "elastik akıcı" kaldığını saptar. Elastik akıcı Priestley'in "yetkin gaz" dediği şeydi.

Lavoisier üstelik bu artığın ağırlığı ile cıvanın ilk aşamadaki ısıtılmasından azalan hava ağırlığının da eşit olduğunu belirler. Dahası, cıva oksidin ısı altında cıvaya dönüşmesiyle kaybettiği ağırlık etkili bölümüyle (yani oksijenle) birleşmesiyle gerçekleşmektedir. Başta önemsenmeyen bu kuram, suyun iki gazın birleşmesiyle oluştuğuna ilişkin, Cavendish deney sonuçlarını da açıklayınca, bilim çevrelerinin dikkatini çekmede gecikmez. Cavendish deneylerinde, asitlerin metal üzerindeki etkisinden "yanıcı" dediği bir gaz elde etmiş, bunu flogiston sanmıştı. Ancak Priestley'in bir deneyi onu bu yanlış yorumdan kurtarır. Priestley, hidrojen ve oksijen karışımı bir gazı elektrik kıvılcımıyla patlattığında bir miktar çiyin oluştuğunu görmüştü. Aynı deneyi tekrarlayan Cavendish daha ileri giderek patlamada "yanıcı" gazın tümünün, normal havanın ise beşte birinin tüketildiğini, öylece oluşan çiyin ise arı su olduğunu saptar.

Flogiston teorisi yıkılmıştı artık. Yeni teorinin benimsenmesi, kimi bağnaz çevrelerin direnmesine karşın, uzun sürmez. Kimyada geciken atılım, sonunda gerçekleşmiş olur. Lavoisier, ulaştığı sonucu Bilim Akademisi'ne bir bildiriyle sunar; ne var ki, tek kelimeyle de olsa Priestley, Cavendish, vb. deneycilerin katkılarından söz etmez. Lavoisier'in aslında ne yeni kimyasal bir nesne, ne de yeni kimyasal bir olgu keşfettiği söylenebilir. Onun amacı yeni ve işler bir sistem kurmaktı. 1789'da yayımlanan Traité Élémentaire de Chimie adlı yapıtı, kendi alanında, Newton'un Principia'sı sayılsa yeridir. Biri modern fiziğin, diğeri modern kimyanın temelini atmıştır.

Lavoisier'i unutulmaz yapan bir özelliği de nesnelerin kimyasal değişimlerini ölçmede gösterdiği olağanüstü duyarlılıktı. Bu özelliği ona "Kütlenin Korunumu Yasası" diye bilinen çok önemli bilimsel bir ilkeyi ortaya koyma olanağı sağlar. Lavoisier, kimi kez kendi adıyla da anılan bu ilkeyi şöyle dile getirmişti:

« Doğanın tüm işleyişlerinde hiç bir şeyin yoktan var edilmediği, tüm deneysel dönüşümlerde maddenin miktar olarak aynı kaldığı, elementlerin tüm bileşimlerinde nicel ve nitel özelliklerini koruduğu gerçeğini tartışılmaz bir aksiyom olarak ortaya sürebiliriz demiştir ve modern kimyanın temelini atmıştır. »

1794'de solunum üzerinde deneylerini yapmakta olduğu bir sırada, Lavoisier, Devrim Mahkemesi önüne çağrılır. İki suçlamaya hedef olmuştur:

Devrim karşıtı olarak karalanan aristokrasiyle ilişkisi;

Vergi toplamada yolsuzluk (Lavoisier topladığı vergilerin küçük bir bölümünü laboratuvar deneyleri için harcamıştı).

Lavoisier'yi kurtarmak için dostları mahkemeye koşmuştu ama tanık olarak bile dinlenme gereği duyulmamıştı. "Yurttaş Lavoisier'in çalışmalarıyla Fransa'ya onur sağlayan büyük bir bilgin olduğunda hepimiz birleşiyor, bağışlanmasını diliyoruz" dilekçesiyle başvuran günün seçkin bilim adamlarına, yargıcın verdiği yanıt kesin ve çarpıcıdır: "Cumhuriyet'in bilginlere ihtiyacı yoktur!" Galileo yaşamının son on yılını Engizisyon'un göz hapsinde geçirmişti. Lavoisier'in sonu daha acıklı olur: 51 yaşında iken, "devrim" adına kafası giyotinle uçurulur. Lavoisier, boynunun vurulmasını beklerken kitap okuyordur. Cellat, onu giyotine götürmek için yanına geldiğinde, Lavoisier, nerede kaldığını unutmamak için okuduğu kitabın arasına bir kitap ayracı koymuştur.

Kaynak: Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 3. Sınıf "Çağdaş Felsefe Tarihi" Dersi Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları

<<<FIHRIST>>>

Albert Abraham Michelson Kimdir?

(d. 19 Aralık 1852, Strelno - ö. 9 Mayıs 1931), ABD'li fizikçidir. Doğumundan iki yıl sonra ailesi Virginia City'ye taşındı. Fakat daha sonra San Francisco'ya gittiler. Michelson burada 1869 yılında liseyi bitirdi. Başkan Grant tarafından U.S. Naval Academy (Denizcilik yüksekokulu) 'ye çağrıldı. Teğmen olarak mezun olduktan sonra iki yıl gemiyle gezdi. Daha sonra Amiral Sampson'un yanında akademide fizik ve kimya öğretmenliği yaptı.

1879'da Denizcilik almanak ofisinde çalıştı. Avrupa'ya gitti, orada Berlin Üniversitesi, Heidelberg, ve Paris'teki College de France and École Polytechnique okullarını ziyaret etti. 1883 'de deniz kuvvetlerinden istifa etti. Cleveland, Ohio' da uygulama okulu fizik profesörü oldu. 1890' da Clark University' Worcester, Massachusetts de aynı pozisyondaki görevi kabul etti. Ve 1892'de yeni kurulan Chicago Üniversite'sinde fizik profesörü ve bölüm başkanı oldu. I. dünya savaşı sırasında Deniz kuvvetlerine tekrar katıldı. 1918'de Chicago'ya geri döndü. Michelson, 1929 yılında Mount Wilson Observatory' de çalışmak üzere istifa etti.

Kariyeri boyunca fiziğin çeşitli dallarıyla ilgilendi. Onun özel bir yeteneği olduğu anlaşılan optikte başarı sağladı. Işığın hızını ilk olarak 1881 'de inanılmaz bir duyarlılıkla ölçtü. Dünyanın hareketinin, ışık hızının ölçümündeki etkisini ölçen interferometre'yi keşfetti. Profesör E. W. Morley' le birlikte interferometre'yi kullanarak ışığın bütün dahili sistemlerde aynı hızda ilerlediğini gösterdi. İnterferometre ayrıca istenilen mesafeyi dalgaboyu cinsinden büyük bir duyarlılıkla ölçmek içinde kullanılıyordu.

Uluslararası ağırlık ve ölçü birimleri komitesinin isteği üzerine standart metreyi Kadmiyum ışığının dalgaboyu cinsinden ölçtü. Echelon spectroscope'unu buldu ve savaş yıllarında deniz kuvvetlerindeki çalışmalarıyla burası için aletler geliştirdi. U.S. deniz kuvvetleri araç gereçleri arasında yer alan mesafe ölçeri(Rangefinder) bunlardan biridir. Sivil yaşama döndüğünde daha çok astronomi ile ilgilendi.

1920'de ışık girişimini kullanarak ve interferometre'nin gelişmiş şekliyle, Betelgeuse yıldızının çapını ölçtü. Bu ölçüm aynı zamanda ilk defa bir yıldızın büyüklüğünün doğru olarak tesbitidir. Michelson'un birçok bilimsel dergide yazıları yayımlandı. Bunlardan bazıları Velocity of Light (1902) Light Waves and their Uses (1899-1903), ve Studies in Optics'(1927)dir.

Michelson Amerika ve on Avrupa ülkesinde birçok etkili topluluğa üye olmuştur. O American Physical Society (1900) 'nin , American Association for the Advancement of Science (1910-1911)'ın, ve National Academy of Sciences (1923-1927) 'ın başkanlığınıda yaptı. Ayrıca Royal Astronomical Society, the Royal Society of London ve the Optical Society, an Associate of l'Académie Française'ninde bir üyesiydi. Aldıkları birçok ödül arasında Matteucci Medal (Societá Italiana), 1904; Copley Medal (Royal Society), 1907; Elliot Cresson Medal (Franklin Institute), 1912; Draper Medal (National Academy of Sciences), 1916; Franklin Medal (Franklin Institute) , Medal of the Royal Astronomical Society, 1923; ve Duddell Medal (Physical Society), 1929 yer alır.

Kaynak: Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 3. Sınıf "Çağdaş Felsefe Tarihi" Dersi Ders Notları (Ömer YILDIRIM)

<<<FIHRIST>>>

Abdüllâtif Bağdâdi Kimdir?

Abdüllâtif Bağdâdi (Muvaffak-üd-din Abdüllâtif), 1231'de öldüğü sanılmaktadır.

İslam felsefesi içerisinde bağımsız kabul edilen, belli bir akıma dayanmayan ya da kendisini belirli bir akım koymamış olan filozoflardandır. İbn-i Sina ve Gazali gibi filozofların yapıtlarından felsefeyi öğrenmiş, daha sonra onlara karşı eleştirel bir tutum takınarak tenkit etmiştir. Zamanının önemli filozoflarıyla da tartışmalara girmiştir, Farabi'nin mantık kitaplarını şerh etmiştir.

Abdüllâtif Bağdâdi İslam felsefesinde derin etkisi olan, belirli bir akım ortaya koyan bir filozof olmamakla birlikte, mevcut felsefelerin eleştirisinde ve zayıf yönlerinin ortaya konulmasında önemli bir rol oynadı. Sühreverdi'ye ve İbn Meymun'a yönelik eleştirileri söz konusu oldu. En çok yakınlık duyduğu filozof Farabi oldu. Bu sebepten belirli bir anlamda filozof değil kuşkucu bir eleştirmen olarak değerlendirilir. Felsefede kararsız ve çeşitli yönelimleri bir arada barındıran bir kişiliğe sahip olduğu ve onu önemli kılanın güçlü tenkit yeteneği olduğu söylenmektedir. Abdüllâtif Bağdâdi kuşkucu bir eleştirmendir, ancak İslam felsefesi içerisinde kuşkuculuk olarak belirmiş olan eğilimlere de bağlı olmamıştır. Nitekim farklı İslam felsefe okullarında çeşitli türden kuşkuculuklar görülür, hatta belirli filozoflar belirli zamanlarda kuşkucu yönelimler göstermişlerdir; Abdüllâtif Bağdâdi bağımsız ve kuşkucu bir düşünür olarak bu yönelimlerde ayrıca yerini alır.

Kaynak: Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 3. Sınıf "Çağdaş Felsefe Tarihi" Dersi Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları

<<<FIHRIST>>>

Anaksagoras (Anaxagoras) Kimdir? (M.Ö. 500 - 428)

Anaksagoras, MÖ 500 ila 428 yılları arasında yaşamış Sokrates öncesi düşünürlerden biridir.

Klazomenai'de doğan Anaksagoras Atina'da bir okul açarak Perikles, Euripides, Arkhealos (bazı yazarlara göre bu kişi Sokrates'tir) gibi birçok öğrenci yetiştirmiştir. Bazı parçaları günümüze kadar kalan Tabiat Üzerine adlı bir eseri vardır. Platon'un Phaidion'unda Sokrates, Anaksagoras'tan ders aldığından bahsetmiştir. Ayrıca Anaksagoras bir felsefe kitabı da yazmıştır. MS 6. yüzyılda Kilikyalı Simplicius sayesinde bu kitabın ilk bölümünün fragmanları günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Anaksagoras'ın doğum yeri olarak bugün Urla yakınında bulunan eski adıyla Klazomenai şehri gösterilir. Anaksagoras bu şehrin soylu ailelerinden birine mensuptur. Bütün servetini, hayatını adadığı bilimsel araştırmalar uğruna tüketmiş olduğu rivayet edilir. MÖ 468 yılında düşen bir gök taşını incelemiş ve onun kızgın bir taş parçası olduğu kanaatine varmıştır.

Anaksagoras Atina'ya yerleşmek için gelen ilk düşünürdür. Böylece Atina felsefe dünyasına girmiştir. Burada iyi karşılanmış, dönemin en güçlü kişisi olan Perikles'in dostu olmuştur. Devrin başka bir önemli siması olan tragedya yazarı Evripides'le de dostluk kurmuştur. Gök cisimlerini incelemesi ve gök taşının düşmesi onu evrensel düzenle ilgili yeni kuramlar geliştirmeye itmiştir. Ay ve güneş tutulmaları, gök taşları, gök kuşağı ve Peloponnesos'dan daha büyük ve ışık saçan bir kütle olarak tanımladığı güneş ile ilgili bilgiler vermeye çalışmıştır.

Gök cisimlerinin dünyayla aynı yapıda olduğunu ileri sürmüştür. Bununla birlikte bu kuramları halkın inançlarına ters düşmüştür. Zira o dönemde güneş Yunanlılar için bir tanrıdır ve onu bir taş olarak nitelendirmek büyük saygısızlıktır. Bu nedenle MÖ 450'de Anaksagoras, Perikles'in siyasi karşıtları tarafından, yerleşik inanca karşı geldiği gerekçesiyle mahkemeye verilmiştir. Perikles sayesinde serbest bırakılmışsa da yine de Atina'dan ayrılıp İyonya'da bulunan Lampsakos'a (şimdiki Çanakkale-Lampsakos) gitmeye zorlanmıştır. MÖ 428'de orada ölmüştür. Ölümünden sonra Lampsakos agorasına heykelinin dikildiği ve de öğrencilerin onun ölüm yıldönümlerinde anma törenleri düzenledikleri söylenir.

Anaksagoras'a göre evrendeki her şey sonsuz sayıdaki küçük tohumcuktan, yani Yunanca ifadesiyle spermatadan oluşur. Değişme denen şey bu sonsuz sayıdaki spermatanın bir araya gelmesi ve ayrışmasıdır. Evrendeki tüm görünür şeyler de belirli sayıda spermatanın bir biçimde birleşmesinden oluşur. Spermatalar sayıca sonsuz olmalarının yanı sıra aynı zamanda yapıca da ölümsüzdürler. Daima olmuşlardır ve daima olmaya devam edeceklerdir. Evrende nous denen bir yapı bulunmaktadır ki işte bu yapı da tıpkı spermatalar gibi katışıksız ve yalındır. Bu özelliği nedeniyle de o hiçbir zaman yok olup gitmez. O hâlde evrenin sonsuz sayıda spermata ve noustan ibaret olduğunu söylemek yanlış olmaz. Anaksagoras'ın bu tablo ile yapmaya çalıştığı şey görünüş ile gerçeklik arasında yapılan ayrımı aşmaya çalışmaktır. Nous evrendeki tüm bu spermataların değişimlerini, birleşme ve ayrışmalarını düzenler, devindirir. Nous; 1. Hareket ettirici bir güçtür, 2. Aynı zamanda belirli yerlerde evreni planlar. Anaksagoras'ın Nous'a hem hareket ettirici hem de planlayıcı bir güç atfetmiş olması onu ilk teleolojik (gayeci) düşünürlerden biri yapmıştır.

Hazırlayan: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Ömer YILDIRIM'ın Kişisel Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 2., 3., 4. Sınıf "Felsefe Tarihi" Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı

Ayrıca lütfen bakınız:

- Anaksagoras ve plüralizm

- Anaksagoras felsefesine genel bir bakış

- Anaksagoras ve Elea Okulu

- Anaksagoras'ın nous ve spermata anlayışı

<<<FIHRIST>>>

Anaksagoras ve Plüralizm

"Nasıl olur da saç olmayandan saç ya da et olmayandan et oluşabilir?" diye soran Anaksagoras'ın problemi, Empedokles gibi şeylerin değişebilseler bile, özde aynı kalabilecekleri çelişik görüşüne başvurmadan duyulara görünen bildik nesnelerin varoluşunu açıklamaktan meydana gelmekteydi.

Ona göre, "hiçbir şey varlığa gelmediği ya da yok olup gitmediği" için duyu yoluyla algılanan nesneler "var olan şeylerin karışması ve ayrışması"ndan çıkmış olmak zorundaydı. Bu yüzden, onun temel amacı çevremizdeki dünyanın sergilediği çeşitliliğin ilk karışımda zaten ihtiva olunduğunu ve ancak her şeyde başka her şeyden bir parça bulunduğu kabulüyle açıklanabileceğini göstermek oldu.

Aslında o da Empedokles gibi, değişmenin imkânsız olduğunu öne süren Eleacı görüşün birciliğiyle, değişmenin ve oluşun gerçekliğini kabul eden sağduyunun plüralizmini uzlaştırma çabası vermişti. Yani, değişme olgusunu yadsımayan fakat bir yandan Elea Okulu'nun bir olan varlığıyla ilgili tezlerini ve "hiçten hiçbir şeyin doğmadığı" ilkesini ve bu arada gerçekliğin özü itibariyle kalıcı ve değişmez olduğu fikrini, diğer yandan da göreli bir değişmeyi benimseyen Anaksagoras da tıpkı Empedokles gibi, şeylerin veya varolanların, temel öğelerin birleşmesi ve ayrılması anlamında değiştiğini iddia etti. Başka bir deyişle, dünyadaki şeyleri meydana getiren temel öğelerin, varlığa gelmemek ve yok olup gitmemek anlamında değişmez olduğunu, duyusal dünyada gözlemlenen değişmenin, bu temel öğelerin birleşip ayrılmasından meydana geldiğini öne süren Anaksagoras, buraya kadar aynı düşünceleri paylaştığı Empedokles'ten, bu temel öğelerin, dört değil de sonsuz sayıda olduğu teziyle farklılık gösterir. O, dünyamızın zengin ve çok sayıda nitelikle dolu olduğu için bir ya da birkaç arkhe ile açıklanamayacağını; toprak, hava, su ve ateşin, hiçbir şekilde temel öğe ya da arkhe olmayıp, başka tözlerden meydana gelen karışımlar olduğunu iddia etmişti.

Buna göre varolan her şeyi meydana getiren nihai ve en yüksek öğeler, ilk madde ya da arkheler, her türden şekli, rengi ve kokusu olan sonsuz sayıda tözdür. Çok küçük olmakla birlikte, bölünemez olmayan bu tohum ya da tözler yaratılmamışlardır. Onların nitelikleri kadar nicelikleri de sabittir. Anaksagoras, varlığın ilk ilkeleri olduğunu öne sürdüğü bu sonsuz sayıda tohuma homeomeri ya da spermata adını verdi. Bu perspektiften bakıldığında, dış dünyada gördüğümüz tek tek her fiziki ya da duyusal nesne, dünyadaki gerçek maddelerin hepsinin parçacıklarını, sonsuz sayıda tohumu içeren bir karışım olmak durumundadır. "Saç" dediğimiz şeyde pırasa maddesinin parçacıkları, cam maddesinin parçacıkları, ağaç maddesinin parçacıkları, –kısacası, çevremizde gördüğümüz bütün maddelerin parçacıkları– bulunur. Aynı şekilde, "et"te de saç maddesinin parçacıkları, pırasa maddesinin, cam maddesinin, ağaç maddesinin ve elbette et maddesinin parçacıkları vardır. Bunlardan birincisinde, her ne kadar o duyulur evrendeki bütün varlık ya da maddelerden parçacıklar ihtiva etse de saç;

ikincisinde ise et maddesi bir şekilde baskın çıkmıştır ve görme yetimizin kaba ve yetersiz olması nedeniyle, biz onları baskın olan şeyin adıyla çağırırız.

Anaksagoras'ın öğretisine göre, evrenin ilk başlangıç halinde, tüm tohumlar, varlığın sonsuz küçük parçaları birbirlerine karışmış veya ayrımlaşmamış bir durumda bulunuyorlardı. Bütün bir varlık kütlesi, sonsuz sayıda küçük tohumun bir karışımı şeklinde vardı. Bugün varolan dünya, söz konusu kütle ya da karışımı meydana getiren tohumların ayrılıp bir araya gelişinin bir sonucudur. Bu parça ya da tohumların başlangıçtaki mutlak karışımından Anaksagoras maddi nesnelerin, onlar üzerinde eylemde bulunan fail bir güç olarak Nous'un etkisiyle çıktığını söyler.

Derleyen: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 3. Sınıf "Çağdaş Felsefe Tarihi" Dersi Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı; "Felsefe Tarihi" Ahmet Cevizci

<<<FIHRIST>>>

Anaksagoras Felsefesine Genel Bir Bakış

Anaxagoras, İyonya'dan Atina'ya araştırma biliminin temel esasını ve felsefesini getirmiştir. Onun gökyüzü izlenimleri ve meteorların düşüşü ona evrensel düzenin yeni teorilerini biçimlendirme imkanını sunmuştur. Peloponnesos'tan daha geniş ve yanıcı bir metal yığını olarak adlandırdığı Güneşin, gökkuşağının, meteorların, güneş tutulmalarının bilimsel açıklamasını yapmaya çalışmıştır.

İddia ettiği göksel varlıklar tamamen dünya'dan kopuk taş yığınlarıdır ve hızlıca sürtünerek dünyaya doğru alev topu halinde düşerler. Anaksagoras, Empedokles gibi, Parmenides'in Varlık ne varlığa gelir ne de geçip gider, ama değişmezdir kuramını kabul ediyordu. 'Helenler varlığa gelişi ve geçip gidişi doğru olarak anlamıyorlar, çünkü hiç bir şey varlığa gelmez ya da geçip gitmez, ama olan şeylerin bir karışması ve bir ayrılması vardır.' İki düşünür de, böylece, özdeğin yokedilemezliği konusunda anlaşmaktadırlar ve ikisi de karışmaları nesneleri oluşturan v ayrılmaları nesnelerin yitişini açıklayan yokedilmez özdeksel parçacıklar konutlayarak bu kuramı açık değişim olgusu ile uzlaştırmaktadırlar. Ama Anaksagoras en son birimlerin toprak, hava, ateş ve su olarak dört öğeye karşılık düşen parçacıklar olduğu konusunda Empedokles ile anlaşmamaktadır. O parçaları niteliksel olarak bütün ile aynı olan her şeyin en son ve türetilmiş olduğunu öğretmektedir.

Başlangıçta, her tür parçacık -Anaksagoras'a göre bölünemez hiç bir parçacık yoktur- bir araya karışmıştı. Tüm şeyler bir aradaydılar, hem sayıda hem de küçüklükte sonsuz olarak; çünkü küçük de sonsuzdu ve tüm şeyler bir aradayken, hiç biri küçüklükleri nedeniyle ayırt edilemiyordu. Tüm şeyler bütündedirler. En son parçacıklar ortaya çıkacak olan nesnede belli bir türdeki parçacıkların baskın olacağı bir yolda biraraya getirildikleri zaman görgül nesneler doğmaktadır. Böylece kökensel karışımda altın parçacıkları dağınık olarak ve başka her tür parçacık türüyle karışık olarak bulunmaktadır; ama altın parçacıkları -başka parçacıklarla- sonuçtaki görülür nesnenin baskın olarak altın parçacıklarından oluşacağı bir yolda bir araya getirildikleri zaman, önümüzde görgül dünyanın altını durmaktadır. Niçin başka parçacıklarla diyoruz? Çünkü somut görgül nesnelerde, tüm şeylerin parçacıkları vardır; gene de bunlar öyle bir yolda birleşmişlerdir ki, bir parçacık türü baskındır ve bütün nesne adını bu olgudan almaktadır.

Anaksagoras her şeyde her şeyin bir oranı vardır öğretisini savunuyordu ve bunun görünürdeki nedeni değişim olgusunu başka türlü nasıl açıklayabileceğini anlayamamış olmasıydı. Bu yolda Anaksagoras Parmenides'in varlık üzerine öğretisini korumaya çabalıyordu ve aynı zamanda değişime karşı realist bir tutumu da benimseyerek onu duyguların bir yanılsaması olarak dışlamıyor ama bir olgu olarak kabul ederek Eleatik varlık kuramı ile uzlaştırmaya çalışıyordu. Bu noktaya dek Anaksagoras'ın felsefesi Empedokles'in Parmenides'i yorumlayış ve uyarlayışının bir türüdür ve özel olarak dikkate değer hiç bir özgünlük göstermemektedir. Ama şeylerin ilk kütleden oluşmasından sorumlu olan güç ya da kuvvet sorusuna geldiğiniz zaman, Anaksagoras'ın felsefeye özgün katkısına da gelmiş oluyoruz. Empedokles evrendeki devimi Sevgi ve Çekişme olarak iki fiziksel kuvvete yüklemişti; ama Anaksagoras bunun yerine Nous yada An ilkesini getirmektedir. ‘ Anaksagonas ile bir ışık, henüz zayıf da olsa, dogmaya başlamaktadır, çünkü ''anlak'' şimdi ilke olarak kabul edilmektedir.' ‘ Nousun,' demektedir Anaksagoras, ‘ hem büyük hem de küçük dirimli tüm şeyler üzerine gücü vardır. Ve Nousun bütün döngü üzerinde gücü olduğu içindir ki o başlangıçta dönmeye başlamıştı.... Ve Neus olacak olmuş, olmuş olan, şimdi olan ve olacak olan tüm işleri ve ayrılmış yıldızların ve güneşin ve ayın ve havanın ve eterin şimdi içinde dönmekte oldukları bu döngüyü düzene koydu. Ve döngünün kendisi ayrılmayı yarattı ve yoğun seyrekten, sıcak soğuktan, parlak karanlıktan ve kuru ıslaktan ayrıldı.

Birçok şeyin birçok oranı vardır. Ama Nous dışında hiç bir şey başka herhangi bir şeyden bütünüyle ayrılmış değildir. Ve hem büyük hem de küçük, tüm Nous benzeridir; oysa başka hiç bir şey başka herhangi bir şey benzemez, ama her bir tekil şey en açık olarak kendi içinde en çoğunu kapsadığı şeylerdir ve şeylerdir Nous sonsuzdur ve kendi yönetmektedir, ve hiç bir şeyle karışmış değil ama yalnız başınadır, kendi kendisindedir.' Öyleyse Anaksogoras Nousu nasıl düşünüyordu? Onun için Nous ‘tüm şeylerin en güzeli ve en arısıdır ve her şeye ilişkin tüm bilgiyi ve en büyük gücü taşımaktadır ..; Ayrıca Nousun ‘orada başka her şeyin kuşatıcı kütle içinde olduğu yer' olmasından da söz etmektedir. Filozof böylece Noustan yada Andan özdeksel terimlerde ‘tüm şeylerin en incesi' olarak, ve uzayda yer kaplıyor olarak söz etmektedir. Buna dayanarak Burner bildirmektedir ki, Anaksagoras hiç bir zaman cisimsel bir ilke düşüncesinin üzerine yüklemiş değildi. Nousu öteki özdeksel şeylerden daha arı kılmıştır ama hiç bir zaman özdeksel ya da cisimsel olmayan bir şey düşüncesine erişmemiştir. Zeller bunu kabul etmemektedir ve Stace nasıl ‘tüm felsefenin duygusal - olmayan düşünceyi duygusal düşünceleri bildirme amacıyla evrimlenmiş dilde anlatmak zorunda olmanın güçlüğü altında çabalıyor' olduğu olgusunu belirtmektedir. Böylece Metafizik'te Anaksagoras'ın ‘rasgele konuşan öncülleri arasında ayık bir insan gibi' durduğunu söyleyen Aristoteles yine demektedir ki ‘Anaksagoras Anı evrenin biçimlenişini açıklamak için bir deus ex machina olarak kullanmaktadır ve ne zaman bir şeyin zorunlu olduğunu açıklamakta güçlükle karşılaşsa, onu ortaya sürmektedir. Ama başka durumlarda Andan başka herhangi bir şey'i neden yapmaktadır. Böylece Anaksagoras'ı bulduğu zaman bütünüyle yeni bir yaklaşımla karşı karşıya kaldığını düşünerek, ‘ilerleyip de Onun Andan hiç bir biçimde yararlanmadığını bulduğum zaman tüm ölçüsüz beklentilerim tuzla buz oldu' diyen Sokrates'in düş kırıklığını kolayca anlayabiliriz. Anaksagoras, astronomiyle de ilgileniyordu. Gökyüzündeki tüm cisimlerin Yer ile aynı maddeden meydana gelmiş olduğunu öne sürüyordu. Bu fikre bir meteoru inceledikten sonra varmıştı. Bu nedenle başka gezegenlerde de hayat olduğu düşünülebilir, diyordu. Öne sürdüğü fikirlerden bir diğeri de Güneş'in bir tanrı olmayıp Peloponnesos Yarımadası'ndan irice, kor halinde bir kütle olduğuydu. Ayrıca Anaksagoras, Ay'ın ışığını

güneşten aldığını varsayıp Ay ve Güneş tutulmalarını bununla açıklamıştır. Ayrıca, hayvanların anatomilerini incelemiş ve balıkların solungaçlarıyla nefes aldığını keşfetmişti.

Hazırlayan: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Ömer YILDIRIM'ın Kişisel Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 2., 3., 4. Sınıf "Felsefe Tarihi" Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı

<<<FIHRIST>>>

Anaksagoras (Anaxagoras) ve Elea Okulu

Anaksagoras (1VI.Ö. 500 - 429) antik Yunan filozofudur.

Anaksagoras İyonyalı, yani Batı Anadoluludur. Bu filozof İonyalı düşünürler arasında özellikle düşüncelerindeki netlik, açıklık ve bilimsellik ile öne çıkmıştır. Mesela (orphik inançlara dayanan) ruh göçü kuralı onda yoktur. Yalnız bunun için bile onun antik dünyanın ilk gerçek bilgini olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca o dikkatleri felsefe açısından ilk kez Atina’ya çeviren filozoftur.

Geleneklere uyarak M.Ö. 462 yılında Atina’ya gelerek yerleşti. Atina’da oturduğu sıralarda, büyük devlet adamı Perikles’in yakın çevresinde bulundu. Perikles, Yunanlıların zaferiyle sonuçlanan İran seferini izleyen dönemde Atina’nın gerek siyaset ve gerekse kültür açısından yükselişini sağlayan devlet adamlarının başında yer alır. Bu devlet adamı, Atina’yı güzelleştirmek için, çevresine, aralarında ünlü heykeltıraş Fidias’ında bulunduğu değerli sanatkârları toplamıştır. Ayrıca zamanın ünlü bilgin ve düşünürlerini de Atina’ya davet etmiştir. Bunların içinde Anaksagoras da vardır.

Perikles Atina’yı Yunan dünyasının kültür merkezi yapmaya çalıştı. Kendisi büyük bir devlet adamı olduğu kadar, değerli bir hatip ve üst kültürlü bir insandır. Böyle bir insanın düşmanlarının olması doğaldır. Nitekim Perikles’in yaptığı yeniliklerden ve getirdiği olanaklardan rahatsız olan Muhafazakâr Parti, yeni kültür akımlarını Atina törelerine ters ve toplum için tehlikeli buluyordu. Atina oldum olası, muhafazakâr bir parti ile ilerici bir partinin sonu gelmez çekişmelerine sahne olmuştur. İşte bu kez de Muhafazakâr Parti, doğrudan Perikles’in kendisiyle baş edemediğinden, hep onun yakın çevresindekilerle uğraşmış ve hep onları eleştirmiştir. Bu mantığın kurbanlarından olan Anaksagoras, dine aykırı hareket etmekle suçlanan ve hakkında dava açılan ilk filozof olmuştur. Sonraları Sokrates’in başına gelen sona, o da sürüklenmek istenmiştir.

Şunu unutmamak gerekir ki antik dönemde dine aykırı davranmak devlete karşı gelmekle aynı sayılırdı. Yani dini suçlar ayni zamanda siyasi suç sayılıyordu. Bir kişinin taşıdığı eğitim Atina’yı pek ilgilendirmezdi. Fakat din, tam anlamıyla siyasi bir uğraştı. Çünkü Tanrılar, aynı zamanda devletin de Tanrıları idi. Bunun içindir ki dine karşı davranışta bulunan kişi, aynı zamanda devlet varlığının temellerini de sarsmış sayılıyordu. En güçlü yaklaşıma göre, Anaksagoras’ı mahkeme huzuruna çıkaran sebep, Güneş’in yanmakta olan bir taş kütlesi olduğunu savunmasıydı. Anaksagoras’ın bu görüşüne neden olan şey, o sıralarda Atina yakınlarına düşen bir gök taşının araştırılması olduğu sanılmaktadır. Oysa o sıralarda Yunanlılar Güneş’i bir Tanrı sayıyordu. Tanrı sayılan bir şeyin, yani Güneş’in, bir taş kütlesi olarak anlaşılması siyasi bir suç sayılmıştır.

Bu dava, Anaksagoras’ın Atina’dan ayrılmasına ve yaşamının geri kalanını başka bir yerde geçirmesine neden olmuştur. Anaksagoras’ın felsefesine göre: Kendisinde de Empedokles’te de görülen düşünce şudur; bu evrende, gerçek anlamıyla, bir olup yok olup nitelik yönünden bir değişme yoktur, yalnızca

bir hareket vardır. Bu konuda Anaksagoras, Empedokles'e oranla ileri bir adım atmıştır, Empedokles, nesnelerin dört temel unsurdan oluştuğunu düşünür, Oysa Anaksagoras, unsurların dört tane olduğu görüşüne karşıdır. Ona göre, ne kadar varlık varsa o kadar da unsur vardır. Söz gelişi et yalnızca ettir, hiçbir zaman dört unsurdan oluşmuş değildir. Aynı şekilde altın da yalnızca altındır, çeşitli unsurlardan oluşmuş değildir. Aksi halde etin et olmayan, altının altın olmayan şeylerden oluştuğu nasıl açıklanabilir? Ancak unsurlar sonsuz sayıda parçalardan oluşmuştur ve bu parçacıklar görünmeyecek kadar küçük olana dek bölünebilir. Bunların görünür bir durum kazanabilmeleri için bir araya gelmeleri, birleşmeleri gerekir. Ancak bu şekilde algılanmalarına olanak sağlanır. Bu parçacıklar evrenin her yerinde vardır. İnsan besin alır ve bu besinle bedeni oluşur. Bu besinde insan bedeninin her yanını oluşturacak unsurların bulunması gerektir.

Söz gelişi besinde, bedenin et kısımlarını oluşturan et unsurlarının, saçları oluşturacak saç unsurlarının bulunması gerekir. O halde her şeyde her şey içerilmiştir. Evrenden bir parçayı ayırarak bunu en son parçalarına kadar ayırabilseydik, bunun evreni oluşturan tüm unsurları içerdiğini görürdük. Görünmeyen sonsuz küçük parçacıkların başlangıcı ve sonu yoktur, ne var olmuşturlar ve ne de yok olacaklardır. Evren bu sonsuz küçük parçacıkların birtakım nesneler biçiminde birleşmelerinden oluşur. Evrendeki oluş, ateş atomlarının ateş olarak, et atomlarının et olarak vb. birleşmeleri ile oluşur.

Evrenin başlangıcında her şey karmaşa içindeydi. Yani bu parçacıklar arasında bir kaos durumu bulunuyordu. Bu durum, parçacıkların bir araya gelerek evreni oluşturmalarına engel oluyordu. Şimdi şu soruyu sormamız gerekir: Başlangıçtaki bu karmaşa nasıl oldu da düzenli bir evrene dönüşebildi? Bir başka deyişle; Bir kaostan nasıl oldu da bir kosmoz (düzenli evren) oluştu? Anaksagoras'ın bu sorusunu Empedokles de sormuştu. O da evrendeki düzeni oluşturan sebepleri araştırmıştı. Ancak bu soru Anaksagoras'ın gözünde çok özel bir önem taşıyordu. Acaba bir miktar çamurdan, kendi kendine bir heykel oluşabilir mi? Kuşkusuz bu olanaksızdır. Bir heykelin olması için, bir heykeltıraşın bulunması ve onun bu çamura, belli bir plana göre, bir biçim vermesi gerekir. Bir taş yığınından ev yapabilmek için, mimarın bu taşları, bir plana göre, birleştirip şekillendirmesi gerekir. İşte, aynı bunun gibi, evrenin başlangıçtaki karmaşadan bir düzene geçebilmesi, bir kaostan bir kosmoza dönüşebilmesi için, bunu düşünebilen bir yaratıcı var olması gerekir.

Empedokles, Anaksagoras, Demokritos'un ortak yanları şunlardır: Önce onlar Elealılar gibi, var olanın bir ve değişmez olduğunu, gerçeğin önünde; yaratılmamış, yok olmayacak ve de değişmeyen bir şeyin bulunduğunu kabul ederler. Daha sonraki filozofların deyimle söylemek istersek: Onlara göre gerçeğin ardında değişmeyen, aynı kalan unsurlar vardır. Cevher ya unsur kavramını bu anlamda ilk kez Elealılar kullanmıştır.

Elealılar gibi düşünen bu üç filozofa göre; nesne, görünmeyen sonsuz küçük parçacıklardan oluşmuştur. Nesnenin oluşumu ve yok oluşu yalnızca bir görünüştür. Bir şeyin yok olması demek, kendisini oluşturan sonsuz küçük parçacıkların dağılması demektir. Nesnenin oluşması ise görünmeyen parçacıkları yeniden, bir biçime göre birleşmesi demektir. Bir başka deyişle: Aynı cinsten parçacıkların bir araya gelerek bir bütün oluşturmasıdır. Örneğin büyük ölçüde su unsurlarının birleşmesiyle nehirler, denizler oluşur. Çok sayıda ateş unsurlarının birleşmesiyle, yan yana gelmesiyle, Güneş oluşur. Et atomlarının bir araya toplanmasıyla bedensel yaşam, mesela, insan bedeni var olur.

Üç filozofun birleştiği ikinci nokta, üçünün de bu unsurları birleştiren ve ayıran güçlerin ne olduğunu aramaları, bununla ilgili soruyu ortaya koymuş olmalarıdır. Üçü de bu güçlerin somut olduğunu savunur. Bu dönem Yunan felsefesinde gerçek, somut olarak düşünülmüştür. Empedokles oluşun nedeni olan güçleri sevgi ve nefret olarak ele alır. Anaksagoras birleştirici gücü başka türlü düşünmüştür. Evren bir kaostan bir düzene, bir kosmoza doğru gelişmiştir. Acaba kör ve kendiliğinden hareket eden güçler yalnız başlarına bu düzeni sağlayabilirler mi? Anaksagoras'a göre böyle bir şey olanaksızdır. Nasıl ki bir taş yığını kendiliğinden bir ev; bir çamur yığını kendiliğinden bir heykel durumuna gelemezse, bunun gibi evren de kendi başına kaostan kozmasa geçemez. Bir taş yığınının bir bina şekline gelmesi için bir mimara, bir mermer kayasının heykel haline gelmesi için bir heykeltıraşa, yani bir plana göre çalışan yaratıcı bir zekâya gereksinim vardır. Bir atomlar karmaşasından düzenli bir evrenin oluşması için, bu evrende plana göre hareket eden ve etkili olan bir gücün var olması zorunludur. Anaksagoras evrenin bir tür mimari olarak değerlendirdiği bu güce "Nous" adını verir. Nous ruhtur; yalnız düşünen ve bir plâna göre hareket eden bir ruhtur. Bu Nous, Anaksagoras'ın gözünde kutsal varlıktır, Tanrıdır. Yalnız onun Tanrısı, evrenin bir mimarı ve yapıcısı olup yaratıcısı değildir. Çünkü evreni oluşturan ana unsurlar, bu yapıcı güç olan Nous kadar geçmişe sahiptirler.

Anaksagoras Nous'u somut ve de nesnel bir şey olarak düşünür. Nasıl ki Empedokles'in sevgi ve nefretinin de somut olması gibi. Yalnız Nous, varlıkların en ince ve en hassas olanıdır. Öteki tüm şeylerin karışık olmalarına karşın, Nous salt arıdır. Tüm hareketler Nous'tan çıkmıştır. Nous tüm atomlara hareketi kendisi gönderir.

Anaksagoras'tan kalan yazıların incelenmesinden, onun Nous'u evrendeki oluşun başlangıcı için gerekli ilk vuruş etkisi yapan güç olarak düşündüğünü anlarız. Yani Nus başlangıçta evrendeki tüm olayları bir vuruş ile harekete geçirmiştir. O bu ilk vuruştan sonra sahneden çekilmiş, artık işe karışmayarak evrenin oluşunu kendi haline bırakmıştır. Nous'un nesneye kattığı hareket, birbirine benzeyenlerin birbirlerine yaklaşmasını, birbirlerine zıt olanların uzaklaşmalarını sağlayan bir harekettir. Böyle bir hareketi, ancak plan sahibi bir güç yaratabilir ve bu hareket bir kez başlayınca artık kendiliğinden devam eder. Bunun içindir ki Anaksagoras, özel olayların açıklanmasında bu Nous'tan yararlanma gereği duymamıştır. Ona yalnızca ilk hareketi yaratmış olmak niteliğini vermekle yetinir.

Anaksagoras evreni teleolojik bir görüşle açıklayanların ilki sayılır. Yunancada "telos" kelimesi; amaç, hedef anlamına gelir. Evreni teleolojik açıklamak demek, evrenin başlangıcından günümüze, belli bir amaç doğrultusunda hareket ettiğini kabul etmek demektir. Bu açıklama şekline göre; evrende, belli amaçlar yönünde ilerleyişini sağlayacak birtakım sebepler bulunmaktadır. İşte Nus, evrenin ve nesnenin belli bir amaca göre ilerlemesi için ilk vuruş etkisi yapmıştır. Bu vuruştan sonra evren ve nesne, kendiliğinden, bu amaca doğru ilerler.

Anaksagoras'ın bir amaca doğru etki eden doğal nedenlerden yeterince söz etmemesi Platon ve Aristoteles'in kendisini eştirmelerine ortam hazırlamıştır. Günün birinde Sokrates'in eline Anaksagoras'ın yapıtı geçmiştir. Sokrates evrenin yeterli bir güç tarafından yönetildiğiyle ilgili açıklamalara ilk kez burada tanık olmuş. Sokrates'in öğrencisi olan Platon'a göre Anaksagoras bu görüşüyle kendisine kadarki düşünürler içinde tek gerçek düşünür sayılabilir. Yalnız, Anaksagoras bu düşüncesini yalnızca söylemekte yetinmiş, bunun uygulanışına hiç değinmemiştir. Oysa onun, her

olayda bu yeterli varlığın, etkinliğini göstermesi gerekirdi. O bunu yapacağına, aynı kendinden önceki filozofların yaptıkları gibi, birtakım doğa olaylarından söz etmiştir. Anaksagoras'ın eksik bıraktığı noktadan işe başlayan Platon ve Aristoteles, evrenin gerçek teleolojik açıklamasını yapmaya çalışmışlardır.

Anaksagoras'ın görüşleri ile ilgili çok az şey biliyoruz. Ancak bize ulaşan belgelerden, onun çok dikkatli bir doğa gözlemcisi olduğunu anlıyoruz. Ona göre, düz ve yassı (kurs biçiminde) bir daire biçiminde olan dünya, toprak atomlarının sıkışmasından meydana gelmiştir ve kendisini taşıyan bir hava tabakasına dayanır. Gök, her biri birer ateş küresi olan yıldızlar ile dünyayı çevreler. Anaksagoras bu konuda bir de şu soruyu sorar: Nasıl oluyor da bu gökyüzü yıldızları ile birlikte dünyanın üstüne düşmeden durabiliyor? Ona göre bunun nedeni, gökyüzünün, çevresinde sürekli hareket halinde olmasıdır. Örneğin, içi su dolu bardağı bir ipe bağlayarak hızla çevirirsek su, merkezkaç kuvvetinin etkisiyle dökülmez. Bunun gibi gök de dünyanın çevresinde hızla döndüğünden dünyanın üzerine yıkılmaz ve yıldızlar dünyanın üzerine düşmez. Anaksagoras'ın bu konudaki birtakım kişisel gözlemlerini, evrenin açıklamasında nasıl kullandığına tanık oluyoruz.

Empedokles'in organizmaları araştırdığını biliyoruz. Aynı konuyla Anaksagoras da uğraşmıştır. O işitmenin, görmenin vb, kaynağının ne olduğunu araştırır. Ancak Anaksagoras bu konuda Empedokles'ten tamamen farklı bir sonuca varmıştır. Ernpedokles'e göre biz, ancak bizimle aynı yapıda Olan şeyleri görebiliriz. Örneğin ateşi görüyoruz, çünkü gözümüz de ateştendir. Oysa Anaksagoras, bunun tam karşıtını savunur. Ona göre her algı bir seçme, bir ayırma olgusudur. Nesneleri, benden ayrı, benden tamamen farklı oldukları için algılayabiliyorum. O halde biz, bize benzeyen şeyleri değil de aksine bizden farklı olan, bizden ayırabildiklerimizi algılarız.

Hazırlayan: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Ömer YILDIRIM'ın Kişisel Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 2., 3., 4. Sınıf "Felsefe Tarihi" Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı, Von Aster'in Ders Notları

<<<FIHRIST>>>

Anaksagoras'ın Nous ve Spermata Anlayışı

Anaksagoras'a göre evrendeki her şey sonsuz sayıdaki küçük tohumcuktan, yani Yunanca ifadesiyle spermatadan oluşur. Değişme denen şey bu sonsuz sayıdaki spermatanın bir araya gelmesi ve ayrışmasıdır.

Evrendeki tüm görünür şeyler de belirli sayıda spermatanın bir biçimde birleşmesinden oluşur. Tek bir spermata kendi başına ele alındığında saf ve yalın bir yapıda olsa da doğada hiçbir şey yalın hâlde bulunmaz çünkü bu yalın spermatalar doğada daima belli ölçülerde bir araya gelirler. Birçok parçadan meydana gelen her yapı dağılıp gitmeye mahkumdur çünkü parçalar bir araya geldikleri yolla yeniden dağılıp eski hâllerine dönebilirler. Oysa spermataların her biri yalın yapıda oldukları için onlar hiçbir zaman yok olup gitmez. Demek ki spermatalar sayıca sonsuz olmalarının yanı sıra aynı zamanda yapıca da ölümsüzdürler. Daima olmuşlardır ve daima olmaya devam edeceklerdir. Böylece onlar ezelî ve ebedîdirler fakat bir araya gelerek oluşturdukları şeyler elbette dağılıp gidebilir. Bu bakımdan doğada bulunan hiçbir şey ölümsüz değildir. Sadece onların temel ögeleri olan spermataların her biri tek tek ölümsüzdür. Doğal nesnelerin hepsi katışık ve birleşik yapıdadırlar. Fakat bunun tek bir istisnası vardır. Evrende nous denen bir yapı bulunmaktadır ki işte bu yapı da tıpkı spermatalar gibi katışıksız ve yalındır. Bu özelliği nedeniyle de o hiçbir zaman yok olup gitmez. O hâlde evrenin sonsuz sayıda spermata ve noustan ibaret olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Anaksagoras’a göre evrendeki her şey sonsuz sayıdaki spermatanın birleşme ve ayrışmalarından oluşur. Spermatalar tüm bileşik yapıları meydana getirseler de kendileri bileşik değildirler ve bu yüzden yok olmazlar.

Anaksagoras’ın bu tablo ile yapmaya çalıştığı şey görünüş ile gerçeklik arasında yapılan ayrımı aşmaya çalışmaktır. Çünkü görünür evreni oluşturan unsurlar aynı zamanda Parmenides’in varlığı gibi ölümsüz, ezelî ve ebedî bir yapıdadırlar. Bu durumda değişip duran görünür şeyler, değişmeksizin kalan bir gerçeklik tarafından oluşturulmakta, bu gerçeklik bir bakıma değişip duran görünüşün temeli olmaktadır. Evrendeki tüm değişim de bu temel unsurların, yani tohumların bir araya gelip ayrılmasından oluşmaktadır. Fakat bu hareketin kaynağı, temel devindiricisi nedir? Kuşkusuz bu noustan başkası değildir. Nous evrendeki tüm bu spermataların değişimlerini, birleşme ve ayrışmalarını düzenler, devindirir.

Nousun neyden meydana geldiği sıklıkla sorulmuştur. Muhtemelen Anaksagoras spermataların yanı sıra çok saf, çok daha duru ve incelikli tohumlar öngörmüştü ve nousun böyle tohumlardan oluştuğunu düşünmekteydi. Anaksagoras’ın bir hareket ilkesi olarak gördüğü nousun, Antik Yunan düşüncesinde irade ve akıl gücünü temsil ettiği açıktır. Anaksagoras’ın nousa bir tür tanrısallık atfettiği de büyük ölçüde açık görünmektedir ve burada kendisinden önceki bazı düşünürlerin izinden gittiği anlaşılmaktadır. Mesela ondan önce Herakleitos evrende bir amaç ve düzen olduğunu savunmuş ve bu düzeni güdenin de logos olduğunu söylemişti. Ksenophanes de Tanrı’nın her şeyi hareket ettirdiğini, bunu da akıl gücüyle yaptığını söyleyerek bir anlamda Anaksagoras’ı öncelemiştir. Demek ki Nous; 1. Hareket ettirici bir güçtür, 2. Aynı zamanda belirli yerlerde evreni planlar.

Nous, spermatalar gibi yalın bir yapı olarak hem ölümsüzdür hem evrendeki değişimi yönlendirir hem de evrende amaçlı bir tasarım uygular.

Anaksagoras’ın Nous’a hem hareket ettirici hem de planlayıcı bir güç atfetmiş olması onu ilk teleolojik (gayeci) düşünürlerden biri yapmıştır. Yani evrenin bir gayesi vardır çünkü onu amaç güdebilen bir akıl bilinçli biçimde planlamış ve bu plana göre de devindirmiştir. O hâlde insanın amacı bu gayeyi anlamaktır.

"Yunanlılar doğuş ve yok oluştan söz ederken doğru olmayan bir dil kullanmaktadırlar; çünkü hiçbir şey doğmaz ve yok olmaz. Sadece var olan şeylerin karışması ve ayrılması vardır. O halde onlar doğmayı karışma, yok olmayı ise ayrılma olarak adlandırsalar iyi ederler."

"Her şeyde her şeyden bir parça vardır."

"Bütün şeyler belli ölçüde her şeyde bulunurlar."

"Küçük olan şeyler içinde bir en son küçüklük derecesi yoktur, tersine daima bir daha küçük vardır. Var olanın bölme yoluyla varlıktan kesilmesi imkânsızdır. Aynı şekilde her zaman, büyük olandan daha büyük olan bir şey vardır ve o nicelik bakımından küçük olana eşittir. Her şey aynı zamanda hem küçüktür hem büyük."

Hazırlayan: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Ömer YILDIRIM'ın Kişisel Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 2., 3., 4. Sınıf "Felsefe Tarihi" Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı

<<<**FIHRIST**>>>

Alfred Adler Kimdir? (1870-1937)

7 Şubat 1870 - 28 Mayıs 1937 yılları arasında yaşamış bireysel psikoloji ekolünün kurucusu, Avusturyalı psikologdur.

Avusturya Penzing'de doğdu ve Viyana'da büyüdü. Viyana Üniversitesi Tıp Okulunda doktorluk eğitimi aldı ve 1895'te mezun oldu. Pratisyen hekim olarak çalıştığı ilk doktorluk yıllarından başlayarak hastayı çevresiyle ilişkileri içerisinde ele almak gerektiğini vurguladı ve bireyle ilgili sorunlara yönelik insancıl, bütünselci ve organik bir yaklaşım geliştirdi.

Bedensel düzensizliklerle ilişkili olarak psikoloji ile ilgilenmeye başladı. 1902'de Sigmund Freud ile tanıştı, öğrencisi oldu ve birlikte Adler'in başkanlığında Viyana Psikanaliz Topluluğu'nu kurdular. Bir süre sonra Freud ile fikir ayrılıkları ortaya çıktı. Adler'in Organların Yetersizliği kitabından sonra tamamen uzlaşılmaz bir hale geldi ve 1911'de, Adler, izleyicileriyle beraber Freud'u açıkça eleştirerek bireysel psikolojiyi geliştirmeye başladı.

Hans Vaihinger'in ruhsal inşa fikirlerinden etkilendi ve erkek egemen toplumda doğal bir sonuç olarak "Erkeksi Başkaldırı" ile organik aşağılık ve telafi teorisini geliştirdi. Adler, Freud'un teorileri ile karşı görüşe geldi, fikir ayrılığı 1911'deki Weimar Psikanaliz Kongresi'nde aleni oldu. Adler, Freud'un inandığı seks içgüdüsünün baskınlığı ve ego dürtüsünün libidinal(?) olup olmadığı ile çekişiyordu, Freud'un bilinçaltına atma üzerine fikirlerini de eleştirmişti. Adler bilinçaltına atma teorisinin, erkeksi başkaldırının aşırı telafisi ve aşağılık hislerinden türetilmiş sinirsel bir durum olan ego -savunma eğilimleri- konsepti ile değiştirilmesi gerektiğine inanıyordu, Oedipal Kompleksleri önemsizdi. Adler Viyana Topluluğundan ayrıldı ve 1912'de Bireysel Psikoloji Topluluğu adını alan, Özgür Analitik Araştırmalar Topluluğu'nu kurdu.

1912'de ana fikirlerini tanımladığı "Über den Nervösen Charakter" kitabını yazdı. Kişinin bilinçsiz öz ereğinin temel amaçlarının baskıladığı ayrı aşamaların aşağılık hislerini üstünlüğe (veya bilakis yeterliliğe) dönüştürdüğü ifade ederek insan kişiliğinin erek bilimsel açıklanabileceğini iddia etti. Adler'e göre öz erek arzularına, toplumsal ve etnik gereksinimler karşı koyar, düzeltici etkenler umursanmaz ve kişi aşırı telafi ederse aşağılık kompleksi oluşabilir, kişi benmerkezci, güç düşkünü ve saldırgan veya daha kötüsü olabilirdi.

I. Dünya Savaşı ile çalışmaları durdu, bu sırada Avusturya Ordusunda doktorluk görevi yaptı. Savaş sonrası 1930'lara olan etkisi adamakıllı arttı, 1921'den itibaren bir takım çocuk rehberliği klinikleri kurdu ve Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde sık sık okutman, 1927'de Kolombiya Üniversitesi'nde misafir profesör oldu. Tedavi edici yöntemlerinde sosyal ilgiyi cesaretlendirip ve ödüllendirip fakat şımartma ve ihmalden kaçınarak sorunları çocukta önceden tutup, yetişkin ruha yoğunlaşmaktan kaçındı. Yetişkinlerde tedavi, suçlama veya üstünlük taslama tutumlarının tedavi edilen kimse tarafından dışarıda bırakılmasına dayanmaktaydı, kişisel davranışın farkına varılmasının artışı ile karşı koymanın azaldığını ve reddetmenin terse döndüğünü ifade etti. Yaygın tedavi araçları mizah kullanımı, tarihi anları ve mantığa aykırı emirleri içermekteydi. Adler'in popüleritesi görece optivizmi ve fikirlerinin Freud ve Jung'unkilerle karşılaştırıldığında anlaşılabilir olması ile ilişkiliydi. Adler sıklıkla, Kişinin davranış şablonu analizi, toplumla ilişkili, işi ilişkili ve cinsiyeti ile ilişkilidir, savını vurgulamıştı.

1934'te Avusturya Hükümeti, Yahudi olduğu için Adler'in kliniklerinin çoğunu kapattı. Adler 1935'te Long Island Tıp Kolej'ine Profesör olarak Avusturya'dan ayrıldı. 1937'de Aberdeen İskoçya'da öldü.

Ayrıca lütfen bakınız:

- Adler'in kişilik kuramı

Hazırlayan: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Ömer YILDIRIM'ın Kişisel Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 2., 3., 4. Sınıf "Felsefe Tarihi" Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı

<<<FIHRIST>>>

Alfred Adler'in Kişilik Kuramı

Freud'un ortaya koyduğu id, ego ve superegonun çatışmasıyla ortaya çıkan kişilik yapısından farklı olarak insanların doğuştan olumlu güdülere sahip olduğunu ve kendilerini bireysel olarak en üst seviyelere taşımak ve mükemmel olmak için çaba gösterdiklerini ifade eder.

Aslında tüm insanların çocukken kendilerinden daha güçlü bir anne babaya bağımlı olmalarından kaynaklanan doğuştan bir aşağılık duygusuna sahip olduklarını belirten Adler, bireyin yaşam boyu bu aşağılık duygusunu yenebilmek için üstünlük çabası ortaya koyduğunu ileri sürer. Üstünlük çabasıyla birlikte bireylerin yaşadıkları fiziksel zayıflıkların ya da kayıpların daha çok çaba göstermek ve mükemmele ulaşma yolunda öncülük ettiğini savunur ve bu durumu da ödünleme olarak nitelendirir. Gözleri görmeyen Ray Charles'ın dünya çapında bir şarkıcı olması, küçüklüğünde çocuk felci geçiren Franklin Roosevelt'in 20. yüzyıla damgasını vuran önemli kişilerden biri olması bu duruma örnek verilebilir. Kendisi de küçük yaşlarda geçirdiği zatürree sebebiyle ölümden dönen Adler'in kuramında kişisel hayat deneyiminin etkisi büyüktür.

Bazı durumlarda aşağılık duygusunun aşırıya kaçması bireyin kendisini çaresiz durumda hissetmesine ve aşağılık kompleksi geliştirmesine neden olabilir. Aşağılık duygusu insanı üstünlük çabası ve eksik yönleri ödünleme adına çabalamaya yöneltirken aşağılık kompleksi bunun tam tersi bir şekilde kişiyi yılgınlığa itebilir.

Adler kişilik gelişiminin ilk yıllarında ailenin kişilik gelişimine olan etkisini vurgulamaktadır. Çocuklarına aşırı özen gösterip onu şımartan ya da aşırı koruma sağlayan ailelerin çocuklarının kişilik yapıları bu duruma göre şekillenecektir. Adler bazı kişilik sorunlarının temelinde küçük yaşta ihmal edilmenin yattığını ifade eder. Kişiliği ve kişilik davranışlarını etkileyen bir diğer unsur ise doğum sırasıdır. Aile içinde ilk, ortanca ya da en küçük çocuklar farklı kişilik gelişim özellikleri gösterirler. Örneğin; ilk çocuklar ailenin ilk gözbebeği olarak şımartılma eğilimindedirler. Fakat ikinci çocuk doğduktan sonra üzerlerindeki eski ilgi azalır. Bu durum çocukta aşağılık duygusunun güçlenmesine neden olur. Bu sebeple Adler sorunlu çocukların ilk çocuklardan çıktığını vurgulamaktadır. Adler ortanca kardeşlerin ise kendilerinden önce doğan büyük kardeşleri kadar güçlü ve hızlı olamadıkları için güçlü bir üstünlük çabası gösterdiklerini, bu yüzden bu farkı kapatmak için daha çok çaba gösterdiklerini ve daha başarılı insanlar olduklarını vurgulamaktadır (Burger, 2006).

Küçük kardeşlerin de çevrelerindeki herkesin onlardan güçlü olması sebebiyle aşağılık duygusu geliştirdiğinden bahseden Adler, aynı zamanda şımartılmayla beraber küçük kardeşlerin de kendilerine özgü sorunlar yaşadıklarından bahsetmektedir. Adler'in kuramından doğum sırası ile ilgili değerlendirmeleri çoğu zaman temel özellikler taşısa da, her birey ve aile yapısına tam olarak uymadığından çok fazla geçerlilik kazanamamıştır. Adler'e göre insanların gerçeklik temeline dayanan ya da dayanmayan aşağılık duygularının üstesinden gelmeye çalışmaları kişilik gelişimleri açısından

önemlidir. İnsanların bir şekilde kaderlerini belirleme gücüne sahip olmaları, kuramın insancıl psikoloji yaklaşımına öncülük etmesi açısından önemlidir.

Hazırlayan: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Ömer YILDIRIM'ın Kişisel Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 2., 3., 4. Sınıf "Felsefe Tarihi" Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı

<<<FIHRIST>>>

Anaksimandros (Anaximandros) Kimdir?

İlk filozoflardan ikincisi Anaximandros'tur. O da Thales gibi Miletlidir. Fakat Thales'ten sonraki kuşaktandır. Onun öğrencisi, sonra da ardılı (halefi) olmuştur. Güneş saatini bulduğu, ilk haritayı çizdiği söylenir.

Anaximandros da Thales gibi, arkhe sorunu üzerinde durmuştur. O da var olanların kökeninin, anamaddenin ne olduğunu sorgulamıştır. Ona göre ilkmaddenin sonsuz, tükenmez olması gerekir. Sonsuz kavramını ilkin açık olarak belirleyip bunu maddeye yükleyen Anaximandros olmuştur. Ancak, Anaximandros anamaddeye yalnız sonsuzluk niteliğini yüklemekle kalmamış, daha da ileri giderek "İlkmadde yalnız sonsuz değildir, sonsuz olandır da; çünkü ona, daha yakın olan başka bir belirlenim yüklenemez." demiştir.

Thales ilk maddeyi su ile, demek ki belli, bilinen bir madde ile bir tutmuştur. Anaximandros'a göre ise, bunu yapamayız, çünkü her belli, belirli şey sonlu ve sınırlıdır da, yani karşıtı ile sınırlanmıştır: Sıcak soğuk ile, sıvı olan katı olanla, aydınlık karanlıkla, vb. sınırlanmıştır. Her belli olan, dolayısıyla sonlu ve sınırlı olan şey, meydana gelmiş olan bir şeydir –sıcak soğuktan, sıvı katıdan oluşur– ve yeniden karşıtına döner. Böylece, birbirinin karşıtı olan şeylerden biri, öteki karşısında zaman zaman ağır basar; bu da bunların içinden çıktıkları sonsuz anamadde içinde yeniden arınmalarına kadar sürer.

Apeiron anlayışından Anaximandros çok özgün bir doğa görüşü geliştirmiştir: Apeiron'dan önce sıcak ile soğuk oluşmuştur. Sıcak, başlangıçta soğuk ve karanlık olanı (biçimlendirmekte olan yeri) bir alev küresi olarak bir kabuk gibi sarmıştı. Soğuk'tan iki karşıt: katı ile sıvı doğmuştur. Sıvı'dan,yeri çevreleyen alev küresinin sıcaklığı yüzünden, buğular yükselip alev küresini halkalara, ateşle dolu olan hava tekerleklerine bölmüşlerdir. Bu tekerlekler de birtakım deliklerin – güneş, ay – alevler saçarlar. Böylece hava (buğu) ile ateşin birleşmesinden gök meydana gelmiştir. Yer tepsi biçiminde değil, bir silindir, yuvarlak bir sütün biçimindedir ve boşlukta serbest olarak durur; gök de yerin etrafında döner.

Anaximandros'un bu açıklamalarından açıkça şunu görüyoruz: Doğal karşılaştığımız çeşitli ve karmaşık olayları, burada tek, yalın bir temele bağlamak denemesi yapılmaktadır. Anaximandros'u tam bir düşünür yapan da budur; bu yalınlaştırıcı açıklama denemesi, onun gerçekteki çokluğu düşüncede bir birliğe bağlamak istemesidir.

İyonya Okulunun ikinci filozofu ve Thales'in öğrencisi ve dostu olan Anaksimandros hakkında pek az şey biliyoruz. Hayatıyla ilgili en önemli bilgi, onun rasyonel düşünce ve faaliyette yazılı geleneği başlatmış olmasıdır. Buna göre, hiçbir şey yazmayan, yazılı bir şey bırakmayan Thales'ten farklı olarak, Anaksimandros (MÖ 610-546) varlıkla ilgili düşüncelerini ya da felsefi spekülasyonlarını kâğıda

dökmüş ve bundan sonra bütün doğa filozoflarında bir örneğine rastlayacağımız Peri Phusis [Doğa Üstüne] adlı denemenin, günümüze doğallıkla erişmemiş ilk örneğini vermiştir.

Anaksimandros'ta da bilimsel faaliyetle felsefi düşünce iç içe geçmiş durumdadır. Dolayısıyla, onda da felsefi görüşlerinden bağımsız olarak, azımsanamayacak ölçüde bir bilim faaliyetiyle karşılaşıyoruz. Karadeniz'e açılan denizciler için bir harita yapan, yine tarihte ilk kez olarak meskûn dünyanın bir levha üzerine resmini çizen Anaksimandros zamanı, düz bir taban üzerine yerleştirilen dik bir çubuğun günün çeşitli saatlerinde meydana getirdiği gölgelerin yerlerine ve uzunluklarına bakılarak belirleyen aygıt olarak güneş saatini bulan kişidir. Kozmolojisinde, dünyanın, sanıldığı gibi, bir tepsi değil de genişliği yüksekliğinin üç katı olan bir silindir şeklinde olduğu sonucuna varmıştı. Biyolojide ise o, yaşamın denizlerde ve suda başladığını, insan da dahil olmak üzere, tüm canlıların önce denizlerde yaşamış olup, karaya daha sonra çıktıklarını ortaya koyan bir evrim kuramı geliştirmişti.

Anaksimandros Thales'i, sadece bilim alanında değil arkhe ya da maddi töz veya aition konusunda da aşmıştı. Buna göre, o Thales'in maddi töz olarak "su" anlayışına, suyun nicelik bakımından sınırlı, nitelik bakımından belirli olduğu gerekçesiyle karşı çıktı. Su ya da nem, çatışma ve savaşlarını açıklamak durumunda olduğumuz karşıtlardan biri olduğu için ondan hiçbir zaman karşıtı çıkmaz. Başka bir deyişle değişme, doğum ve ölüm, büyüme ve küçülme, çatışma ve savaş, bir öğenin sınırlarını diğerinin aleyhine olacak şekilde genişletmesinin bir sonucu olduğuna göre, suyun doğasına aykırı bir yapıda olan öğe ya da şeylerin, su içinde nasıl olup da eriyip gitmedikleri sorusuna doyurucu bir açıklama getirilemez. Sudan, öyleyse yalnızca ıslak ve soğuk olan şeyler türeyebilir. Oysa dünyada sıcak ve kuru şeyler de vardır.

Suyun nitelik bakımından belirli olmasının yarattığı güçlükten kurtulsak bile, Anaksimandros'a göre bu kez suyun nicelik bakımından sınırlı oluşunun yarattığı güçlük karşımıza çıkar. Başka bir deyişle, su gibi nicelikçe sınırlı bir maddeden, sonlu bir madde kütlesinden evreni meydana getiren sonsuz varlık kütlesi doğamaz. Sonsuz sayıda evren olduğunu öne süren filozofa göre, böyle bir evren görüşü, sonsuz miktarda maddeyi gerektirir. Evrende varolan tüm nitelikleri tek bir niteliğe götürmenin, tüm karşıtları tek bir karşıta indirgemenin doyurucu ve doğru olmamasından dolayı, ona göre, evrenin ilk maddesi ya da maddi tözü nitelik bakımından belirsiz, nicelik bakımından sınırsız bir madde olmalıdır. Anaksimandros söz konusu özellikleri taşıyan ilk maddesine, hiçbir duyusal maddeyle özdeş olmayan belirsiz bir varlık, soyut bir ilke anlamında apeiron adını vermiştir.

Ayrıca lütfen bakınız:

- Anaksimandros ve Milet Okulu

- Anaksimandros kimdir?

- Apeiron (sonsuzluk) nedir?

Eski Yunan felsefesinde "Varlığın aslı esası nedir?" sorusuna verilen cevaplar, aynı zamanda "evrenin kaynağı nedir?", "evrendeki bu çokluk nasıl olup da bu kaynaktan meydana gelmiştir?" sorularıyla da iç içedir. Thales'in bu sorulardan ilkine verdiği yanıt bir yönüyle dinî tutumlara, diğer yönüyle içinde yaşadığı dünyayla ilgili kişisel gözlemlerine dayanmaktaydı. Suyun canlılar için taşıdığı büyük öneme vurgu yapmış olması bu gözlemlerinin neticesindeydi. Thales, suyun canlılar için taşıdığı büyük önemi

vurgulamasının yanı sıra, varolanların sudan nasıl meydana geldiğini ise pek açık olarak ifade etmemiştir. Yunan felsefe dünyasında varolanların kaynağı ve bu kaynaktan varolanların nasıl meydana geldiğine yönelik ikinci açıklama denemesi Thales'in dostu ve öğrencisi olarak yaklaşık MÖ 611 - 546 yılları arasında yaşamış olan Anaksimandros'dur. Hakkında günümüze ulaşan bilgilerden anladığımız kadarıyla Anaksimandros, politikacı, astronom, haritacı ve matematikçi kimliğiyle ön plana çıkmış bir kişidir. Eski Yunanların Karadeniz kolonilerinden biri olan Apollonia'nın kurucularından olan Anaksimandros, Akdeniz'i merkeze alan bir yer haritasının yanı sıra, Yunan dünyasında ilk gök haritalarından birini de çıkaran kişidir. Yine, astronomi alanında Eski Yunan dünyasındaki ilklerden olan ve o gün için büyük önem taşıyan dört önemli teorik ve pratik keşfi vardır. Bunlardan ilki dünyanın ekliptik eğriliğini keşfederek güneşin mevsimlere göre doğma ve batma konumlarını nasıl değiştirdiğini açıklamaya yönelikken ikincisi, gnomonu (güneş saati) pratik kullanıma sunmasıdır. Üçüncüsü, yine Güneş'in doğuşu ve batışının açıklanmasına yönelik Thales tarafından geliştirilmiş olan ve dünyanın su üzerinde yüzen bir tepsi biçiminde olduğu anlayışına dayalı olan açıklamaya alternatif olmuştur. Thales'in getirdiği açıklamada Güneş'in doğuşu ve batışı arasında kalan zamanda Güneş'in görünmemesinin nedeni olarak dağların ardında kalması ve insanlar bu yüzden Güneş'i görmeden tekrar doğuya geçtiği yolundaydı. Anaksimandros'a göre ise dünya düz bir tepsi değil fakat genişliği yüksekliğinin üç katı olan bir sütun şeklindedir. Güneş'in batması esnasında, Güneş bu sütunun arkası nda kaybolmakta, doğması esnasında da sütunun diğer yüzünden ortaya çıkmaktadır. Anaksimandros'un astronomiyle ilgili olarak geliştirdiği dördüncü önemli düşünceyse bir sütun olarak belirttiği dünyanın herhangi bir dayanak olmaksızın evrenin merkezinde ve boşlukta hareketsiz olarak duruyor olduğudur. Anaksimandros boşlukta hareketsiz olarak durmayı, dünyaya etki eden bütün güçlerin birbirlerini eşitlemesi sonucunda ortaya çıkan bir durum olarak tasarlar. Anaksimandros'a göre yeryüzünün evrenin merkezinde hareketsiz olarak durmasının yanı sıra dünya çevresindeki yıldızlar ve öteki gök cisimlerinin yapısını ve oluşma biçimlerini de açıklamağa çalışmıştır. Anaksimandros'a göre yıldızlar, etrafı kabukla örtülmüş olan ve içinde ateş bulunan bir çemberler sisteminin çatlaklarından sızan ışıklardan oluşmaktadır. Bu çemberlerdeki çatlakların büyüyüp küçülmesiyle de Ay'ın değişik hâlleri ortaya çıkmaktadır. Yunan dünyasına astronomi alanında getirdiği bu yeni fikirlerden başka Anaksimandros'un diğer bir özgün yanı 'sonsuz dünyalar' fikrini ortaya atmış olmasıdır. Aynı zamanda bir tanrısallığa da sahip olan Apeiron'dan içinde yaşadığımız dünyanın da bulunduğu, eş zamanlı mı yoksa ardışık olarak mı varoldukları belirsiz kalan sonsuz bir evrenler çokluğunun bulunduğundan da söz etmektedir (Kranz, 1948: 38-40). Astronomi ağırlıklı olan bu çığır açıcı görüşlerinin yanı sıra, Anaksimandros canlılar ile insanın ortaya çıkışı ve gelişimiyle ilgili olarak da ilk evrimci yaklaşım olarak nitelenebilecek bir anlayışı öne sürmüştür. Bu anlayışa göre nemlilikte başlayan canlılık gittikçe daha karmaşık organizmaların ortaya çıkmasıyla neticelenerek sulardan karalara doğru gelişen bir evrimle insan ortaya çıkmıştır (Kranz, 1948: 40).

Hazırlayan: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Ömer YILDIRIM'ın Kişisel Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 2., 3., 4. Sınıf "Felsefe Tarihi" Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı, Felsefe Tarihi; Prof. Macit Gökberk; Remzi Kitabevi; Felsefenin Öyküsü; Bryan Mageee; Dost Kitabevi

<<<FIHRIST>>>

Anaksimandros (Anaximandros) ve Milet Okulu

Anaksimandros (M.Ö. 610 - 545) Yunan felsefesinin başlangıcında yaşamış olan ikinci düşünürdür.

Anaksimandros ile felsefe ileri bir adım atmıştır. Aristoteles'in anlattığına bakılırsa, Anaksimandros Thales'in öğrencisidir. Aristoteles, Anaksimandros'un eserini görmüş ve bu eseri inceleme imkânı bulmuştur. Anaksimandros'un coğrafyaya aşırı ilgi duyduğunu, dünya ve gökyüzünün haritasını yapmayı denediğini, dünyanın büyüklüğünü ve yer ile gök arasındaki uzaklığı belirlemeye çalıştığını bilmekteyiz. Bunun için, Anaksimandros'un yapıtına "Doğaya Dair" adını vermesini çok haklıdır. Çünkü onun öğrenmek istediği doğanın kendisidir.

Anaksimandros ile Babillilerin doğa görüşleri arasındaki farklılığa özellikle dikkat etmek gerekir. Babilliler kuşkusuz mükemmel astronom idiler. Güneş ve ay tutulmalarına ait çizelgeleri çok dikkatli gözlem ve hesaplar sonunda düzenlemişlerdir. Fakat Babilliler hiçbir zaman evrenin yapısı ve biçimi ile ilgili bir görüş elde etmeye çaba göstermediler. Gözlem ve hesap konusunda Babilli astronomlar kesinlikle Yunanlılardan çok ilerideydiler. Ancak Yunanlara göre eksiklikleri ve yetersiz kalışları; bu gözlem ve hesaplardan evrene ait bir görüş çıkarmamaları ve bunlardan yararlanma yoluna gitmemiş olmalarıdır. Oysa Yunanlar sürekli olarak evren konusunda somut ve canlı bir görüş elde etmeye çalışmışlardır. Yunan düşünüşünün özelliği de burada gizlidir. Babillilerde matematik bilgisi yalnızca bir hesap olarak kalmış olmasına rağmen, Yunanlılarda matematik bilgisi geometri biçimine dönüşmüştür.

Bu konuda Yunanlılar kuşkusuz Mısırlılardan çok yararlanmışlardır. Ancak Mısırlılarda geometri pratik gereksinimlere bağlı olan bir teknik olmaktan öteye gidememiştir. Oysa Yunanlılar geometriyi teorik bir bilim haline getirmişlerdir.

Anaksimandros'un felsefesine ait bilgileri Aristoteles'ten öğreniyoruz. Thales her şeyin temeline "su"yu, okyanusu koymuştur. Onun bu düşüncesinde, kuşkusuz denizin büyüklüğü ve uçsuz bucaksız olması önemli rol oynamıştır. Okyanus sonsuz ve sınırsız olduğundan sonsuz sayıda yeni varlıklar yaratma gücüne sahiptir. Anaksimandros okyanusun bu özelliğini ele alıyor ve özellikle bu niteliğinden yararlanıyor. Her şeyin başlangıcında bitmez tükenmez sınırsız bir şeyin, "Apeiron"un bulunması gerekir. Her şeyin kendisinden çıktığı temel madde, hiçbir zaman soyut bir şey olarak düşünülmemelidir; onun tek bir özelliği vardır: Sonsuz ve sınırsız olması. Anaksimandros'un bu görüşü bir başka görüş ile ilgidir: Spinoza'ya göre bir şeyi tam olarak belirlemek istersek, sürekli bu şeyin olumsuzu ile karşılaşırız. Bu durumu somut bir örnekle açıklayalım. Bir şeye kırmızıdır derken, bu şeyi yeşilden ve sarıdan ayırmış oluruz. Bir şeyin sıcak olduğunu söylemek, onun soğuk olmadığını da söylemek demektir. Sonuç olarak, bir şeyi belirlemeye kalkıştığımızda karşımıza sürekli olarak onun karşıtı çıkar. Bu şeyin olumsuz olarak da belirlenmesi gerekir. Bir başka deyişle; her nitelik zorunlu olarak karşıtı bir niteliğin de varlığını gerekli kılar. Yani bir şeyin var olabilmesi için bunun karşıtının da var olması gerekir. Anaksimandros felsefesinin kaynağını işte bu görüş oluşturur. Ona göre: Suyun var olması için mutlaka kara parçasının da var olması gerekir. Çünkü bunlar karşıttırlar. Bu nedenledir ki her şeyin başlangıcında var olan temel maddenin sonsuz olması gerekir. Aksi halde bu temel mad-denin kendisi de bir nitelik olarak kalır ve her nitelik gibi onun da bir karşıtı bulunur. Anaksimandros'a Apeiron'u ana madde olarak kabul ettiren, bu türden soyut düşünceler olmuştur.

Çeşitli maddelerin Apeiron'dan nasıl meydana geldiğini de Anaksimandros açıklamak durumundadır. Ona göre: Tek tek şeylerin meydana gelmesi için Apeiron o şeylerin karşıtlarına bölünür. Bu bölünme olayından önce karanlık ile soğuk olanlar ve aydınlık ile sıcak olanlar ayrılmıştır. Toprak karanlık ve soğuk, hava aydınlık ve sıcaktır. Anaksimandros'a göre dünya evrenin merkezindedir. Dünya durgun

ve düz olmayıp, eni boyundan daha büyük olan bir silindir biçimindedir. Hava boşluğunda hiçbir şeye dayanmaksızın yüzer. Evrenin merkezini oluşturan şeyin hiçbir şeye dayanmaması gerektir.

Aristoteles Anaksimandros'u fizikçilerden saymakta, onu eski din bilimcilerin karşıtı bir düşünür olarak benimsemekte haklıdır. Anaksimandros'un yapıtlarından pek azı bize ulaşmıştır. Yine de onun evren konusundaki görüşünün deneye dayandığını düşünmek mümkündür. Onun evren görüşü içinde eski dini düşüncelerden hemen hiçbir iz yoktur. Dünyanın haritası ile birlikte gökyüzü biçiminin bir modelini yapmaya çalışan Anaksimandros aynı zamanda ilk kez şimşeğin, yer sarsıntılarının, ay ve güneş tutulmalarının nedenlerini de bulmaya çalışmıştır. Onun zamanına kadar şimşek, Tanrı tarafından fırlatılıp atılan bir silah, yer sarsıntısı ise Tanrının kızmasıyla oluşan bir cezalandırma olarak algılanıyordu. Ay ve güneş ise birer Tanrı olarak kabul görüyordu. Anaksimandros güneşi, ayı ve yıldızları havanın sıkışmasından olu-şan, içleri ateş ile dolu birer tekerlek olarak düşünmüştür. Bu hava tekerleklerinde içinden ışık ve ateş fışkıran, delikler bulunur. Bu delikler tıkandığı zamanlarda güneş ve ay tutulmaları olur. Anaksimandros'un bu görüşü basit ve ilkel düşünüştür. Ancak doğa olaylarını bilimsel olarak açıklamak açısından ileri bir adım sayılır, çünkü bu düşünceye mitoloji hiç mi hiç karıştırılmamıştır. Bir silindir gibi olan ve hava boşluğunda hiçbir şeye dayanmaksızın özgürce yüzen dünya, başlangıcında tümüyle sularla kaplıydı. Bu düşünceden hareketle Anaksimandros bir sonuca ulaşır: Başlangıçta tüm yaratıklar, suda yaşayan varlıklardı. Sonradan suların çekilmesi, kara parçalarının oluşması ile bu sularda yaşayan yaratıklar karada yaşayan canlılar biçiminde değişim geçirdi. Bu teori, evrim teorisinin ilki ya da başlangıcı sayılabilir. Nitekim Anaksimandros'a göre insan başlangıcında bu suda yaşayan hayvanlara dönüştürülebilir. İnsanın tüm öteki hayvanlara göre en son gelişimde ortaya çıkmış olması, evrimin en son yara-tığı olduğunun kanıtı sayılmalıdır. Görüldüğü gibi bu düşünce dini bir düşünüşten tümüyle farklıdır, bunun içindir ki, haklı olarak, bilimsel düşünüşün başlangıcı sayılabilir.

Anaksimandros'un metafizik düşüncelerine gelince, bunlar arasında özellikle iki tanesi önemlidir: Birincisi, her şeyin başlangıcında sonsuz olan bir şey, Apeiron vardır. İkincisi, bu Apeiron belirli bir şey, belirli bir madde olamaz. Çünkü bu belirli şey olursa, zorunlu olarak karşıtının da olmasını gerektirir. Bunun içindir ki başlangıçta, tüm niteliklerden arınmış bir şey vardır. Ancak sonraları bu belirli ol-mayan şeyden zıtlar halinde tüm varlıklar ve nitelikler oluş-muştur. O bu düşünceleriyle, oluş halinde bir evren kavramı elde etmek istemiştir. Evrenin bu oluş aşamasında ilk basamak; karanlık ile soğuk olanın ve aydınlık ile sıcak olanın ayrılmasıdır. Anaksimandros'un karanlık ve soğuk dediği şey toprak, aydınlık ve sıcak dediği şey havadır. Karanlık ve soğuk olan toprak, aydınlık ve sıcak olan hava ile çepeçevre kuşatılmıştır. Bunun içindir ki dünya evrenin merkezinde yer alır ve bir ateş kü-resi ile kuşatılmıştır. Dünya üzerindeki toprak ve su sonradan birbirinden ayrılmıştır. Sulardan yayılan buharlar dünyayı kuşatan ateş küresine de sokulmaya olanak bulur ve böylece onu çeşitli parçalara böler. Gökteki cisimler böylece oluşurlar. Anaksimandros'un bu düşüncelerine, kendisinden günümüze kadar ulaşan bir yazıtta bulunan görüşlerini de eklemeliyiz. Apeiron'un oluşturduğu her şey günün birinde yok olmak zorundadır. Ancak bazı varlıkların Apeiron'dan oluştuktan sonra yok olmaları belirli bir yasaya göredir. Anaksimandros bu görüşünü açıklamak için devletin yapısıyla ilgili dikkat çekici bir karşılaştırma yapmıştır: Suç işleyen biri ceza görür, çünkü devletin yasaları bunu böyle belirlemiştir. Nasıl devlette yasalar varsa, evrenin de bir yasası vardır. Evrende var olmuş ne varsa hepsi yok olur ve Apeiron'a zorunlu olarak yeniden geri döner. Evren düzenli bir bütündür. Bu kozmos'da zorunlu olan yasa, Apeiron'dan oluşan her şeyin yine Apeiron'a geri dönmek zorunda

olmasıdır. Anaksimandros'un felsefesi, aslında bir fiziktir. Onu öncelikle ilgilendiren şeyler fizik ve astronomi problemleri olmuştur. Aynı ilgiyi Aristoteles'in Milet okulunun üçüncü önemli düşünürü olarak sunduğu Anaksimenesite de görüyoruz.

Lütfen bakınız:

- Apeiron nedir?

Derleyen: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve "Sosyolojiye Giriş" Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Diğer Ders Notları (Ömer YILDIRIM), Ernst von Aster'in Ders Notları

<<<FIHRIST>>>

Apeiron Nedir, Ne Demektir?

Anaksimandros'un temel sorunu da ilkenin özü (arkhe) sorunudur. Anaksimandros arkhe kavramıyla duygusal verili olanı aşarak hedefi belli olan bir yönde metafizik bir kavrama doğru ilk adımı atmaktadır.

Arkhe olarak niçin 'sonsuz'u (Apeiron) seçtiğini de bilmektedir. Çünkü sırf böyle bir kavram yaşam sürecinin sonsuza kadar devamını güven altına alabilir. Ona göre doğmak birlik olmaktır, ölmek her şeyin ilkesine dönmektir ve dünyanın tanıdığı ya da tanıyacağı bütün varlıklar sonsuz sayıda olmuş ve olacaklardır. Anaksimandros sonsuz'u nitel yönden homojen ama hâlâ belirsiz bir madde yığını olarak düşünüyordu. Sonsuz kavramıyla sonsuz (sınırsız) maddeyi kastettiği zaman, bununla sırf madde ile gücün henüz birbirinden ayrılmadığını anlatmak istiyordu. Bu dünyada olup bitenler Anaksimandros'a göre asla sona ermeyen harekete dayanmaktadır. Bu hareket ilkenin özüne ait olduğuna göre, ilke de özü vasıtasıyla olup bitenleri kavranabilir duruma getirecektir. Önemli başka bir adımı da ilkenin evrensel süreçteki etkisini tek tek tasarlama ve ancak ondan sonra kavranabilir duruma getirme denemesidir.

Aperion birinci anlamda sınırsızlıktır. Kelimenin kökü peras, sınır demektir. A, olumsuzluk ön ekidir. Bu bir okyanusa benzetilen bir sınırsızlıktır. Yani mekânca sınırsızlık, bütün her yeri kaplıyormuş gibi görünür. Bu aynı zamanda nicelik olarak da sınırsızlıktır. Aperion, öyle bir şey ki bütün nesne ve niteliklerin kendisinin içinde toplandığı bir belirsizliktir. Aperion'un en önemli noktası belirsiz olmasıdır. Çünkü bütün nitelikler ve nesneler onda birleşmiştir.

Görünen dünyanın ve ondaki değişmenin açıklanmasına yönelik olarak varlığın aslının esasının ne olduğu ve bu kaynaktan bütün var olanların nasıl meydana geldiğini Anaksimandros, Apeiron kavramını temele alarak açıklamağı denemiştir. Anaksimandros'a göre bütün var olanlar Apeiron'dan meydana gelmişler ve yine zorunlu olarak Apeiron'a geri döneceklerdir. Apeiron yaşlanmayacak olan ve doğmamış olan bir şey olarak tasavvur edilmesiyle asıl gerçeklik olarak, var olanlar ise geçici olmalarıyla 'bir süreliğine' var olmuş olanlar olarak yani görünüş olarak düşünülmüşlerdir. Temel madde olarak "sınırsız" olan, kökensiz, yok edilemezdir ve onun hareketi de sonsuzdur. Bu hareketin sonucuysa var olanların "ayrışması" ve ortaya çıkmasıdır. Apeiron'dan ilkin Sıcak ile Soğuk ayrışır; bu ikisinden de nemli olan ayrışır; bundan dünya ile hava ve küresel bir dolgu gibi dünyayı çevreleyen ateş çemberi meydana gelmiştir (Zeller, 1980: 29).

Anaksimandros, apeiron kavramını doğrudan, belli birtakım niteliklerini vererek tanımlamak yerine, dolaylı yolla ne olduğunu değil, fakat daha çok ne olmadığını ortaya koyan negatif bir tanımlamayla belirlemeye çalışır. Apeiron kavramı bir yönüyle 'sınırsız', diğer yönüyle 'belirsiz' kavramlarıyla karşılanabilir. Apeiron'un sınırsız olması, içerisinde yaşadığımız dünyadaki bütün tek tek var olanların kendisinden meydana gelmiş olduğu ve hâlen var olanların kendisine geri döneceği düşünüldüğünde bütün bu var olanları ve gelecekte var olacak olanları da içinde barındırabiliyor olması anlamındadır. Bu konumuyla apeiron adeta var oluşa gelecek olanların ve var oluştan kalkacak olanların kendisinde saklandığı ve saklanacağı bir 'depo' işlevindedir. Apeiron'un belirsiz olmasıysa belirli niteliklere sahip olan tek tek var olanların aksine, bir niteliği ya da belirlenimi bulundurmaması, belirlenim dışı olmasıdır. Anaksimandros'a göre toprak, hava, su veya ateşin hepsi birlikte yahut herhangi birisi 'apeiron' olmadığı gibi bunların sahip olduğu sınırlı nitelikler de apeironda bulunmaz (Cornford, 1957: 147).

Yine bu temel düşünceden hareketle bütün evrene hâkim olan, söz konusu var olma ve kaynağa geri dönmenin nedeni olarak ise ahlaki bir ilke öne sürülmektedir. Bu ilkeye göre her şeyi, içerisinde biçim almamış, somut olarak var olmayan tarzında barındıran apeiron, var olmak, yani somut var olanlar olmak isteyenlere engel olmamakta fakat var olmanın bedeli olarak da yok olmayı yani apeirona geri dönmeyi şart koşmaktadır. Nietzsche'nin yorumuyla 'Her varolan mutlaka yok olmayı tadacaktır.' (Nietzsche, 1985: 38- 41).

Burada var olma, bir biçim alarak içerisinde yaşadığımız gerçeklik alanına 'çıkma' olarak tasavvur edilmektedir. Var olanların var olmasını, yani apeiron'dan ayrılarak dünyada olmalarını şekil alma olarak var olma süreciniyse zıtlıklara dayanan kademeli bir oluş olarak ele almak mümkündür. Apeirondan ilkin soğuk ile sıcak, ardından kuru ile yaş, ardından da bunların çeşitli birleşmeleriyle de diğer bütün var olanlar meydana gelmektedir. Apeiron'da bütün var olanların ilkin şekilsiz olarak var olmalar ve bütün var olanların Apeiron'dan çıkıp yeniden Apeiron'a geri dönecek olmaları onun hem nitelik anlamında belirsiz hem de nicelik anlamında sınırsız olduğunu düşündürmekte, aynı biçimde 'zamanın düzenlenişi' olarak bütün oluşa ve yok oluşa hakim olan bir yasalılığın varlığını ortaya koymaktadır.

Derleme: Sosyolog Ömer Yıldırım

Kaynak: Felsefe Tarihi; Prof. Macit Gökberk; Remzi Kitabevi; Felsefenin Öyküsü; Bryan Mageee; Dost Kitabevi

<<<FIHRIST>>>

Anaksimenes (Anaximenes) Kimdir?

İyonya Okulu'nun sonuncu filozofu Anaksimenes'tir. Hayatıyla ilgili olarak günümüze pek fazla bilgi ulaşmayan Anaksimenes (MÖ 585-525) de tıpkı Thales ve Anaksimandros gibi bir bilimadamı –ya da astronom– filozoftur. Anaximandros'un öğrencisidir.

Onun felsefi ve bilimsel düşüncede, bir anlamda geriye dönüşü temsil ettiği söylenebilir. Bunu, onun astronomisinde olduğu kadar, arkhe olarak havayı seçiminde de görmek mümkündür. Buna göre Anaksimenes, Anaksimandros'un boşlukta duran silindir şeklindeki dünya anlayışı yerine, havada aynen bir yaprak gibi yüzen, bir masa kapağı şeklindeki dünya anlayışını geçirmiştir. Yine, Anaksimandros'un evrendeki çokluğu açıklamak üzere doğası itibariyle belirsiz bir töz, soyut bir arkhe

öne sürdüğü yerde, Anaksimenes bir anlamda Thales'in bütün bir kozmosu tek bir bildik maddeye dayandırma düşüncesine geri dönmüştür.

Gerçekten de Anaksimenes, görünüşün gerisindeki akledilir gerçeklik, çokluğun arkasındaki akıl yoluyla kavranabilir birlik, kozmosta varolan her şeyin kendisinden türediği töz olarak aer ya da havayı öne sürmüştür. O, ilk madde olarak havayı seçerken, hiç kuşku yok ki sadece çokluğun veya görünüşün gerisindeki birlik ya da gerçeklikle değil aynı zamanda birlikten çokluğa geçiş veya daha genel olarak evrendeki değişme olgusuyla da ilgilenmekteydi. Buna göre, onun felsefe alanında gerçekleştirdiği en büyük yenilik, birlikten çokluğa geçiş süreci üzerinde, varolan her şeyin havadan nasıl varlığa geldiğini açıklama işinde ilk kez yoğunlaşmış olmasından meydana gelir.

Anaksimenes, birlikten çokluğa geçiş sürecini açıklarken, havadaki sıkışma ve seyrekleşme kavramlarına başvurmuştu. Bu bağlamda, çok muhtemelen dudaklarımızı birbirine yaklaştırıp avucumuza üflediğimiz zaman, ağzımızdan çıkan havanın soğuk, ağzımızı fazlaca açıp, avucumuza üflediğimizde de ağzımızdan çıkan havanın sıcak olması gözleminden yararlanan filozofa göre, hava seyrekleştiği zaman ateş, sıkıştığı zaman da rüzgâr, bulut, su ve toprak haline gelebilir. Bu çerçeve içinde; Anaksimenes, havanın seyrekleştiği zaman daha sıcak hale geldiğini ve böylelikle de ateş olma yoluna girdiğini, buna karşın sıkıştığı zaman daha soğuk olup katılaşma yoluna girdiğini düşünmüştü.

Anaksimenes'teki seyrekleşme ve sıkışma kavramları, birlikten çokluğa geçiş sürecini açıklamaya yaramalarının dışında, her tür niteliği niceliğe veya bütün niteliksel farklılıkları niceliksel farklılıklara indirgeme teşebbüsünü temsil eder. Daha sonra farklı filozoflarda değişik versiyonlarıyla karşılaşacağımız bu teşebbüs, bu yönde atılan ilk adım olmak durumundadır. Buna göre, maddenin bütün niteliksel farklılıklarının tek temel madde ya da dayanak olarak havanın değişen sıklaşma ve seyrekleşme dereceleriyle açıklanabileceğini düşünen Anaksimenes, bir anlamda modern fiziğin temelinde yer alan "fiziki fenomenlerin matematiksel denklemlerde ifade edilebildikleri zaman ancak bilimsel olarak açıklanmış olacakları" kabulünü öncelemekteydi.

Anaximenes de arkhe sorunu üzerinde durur; o da, Anaximandros gibi ana maddenin, bu varlık temelinin birlikli ve sonsuz olması gerektiğini söyler. Ama bu sonsuz şeyi, o da Thales gibi belirli bir şeyle bir tutar: Ona göre ilkmadde havadır. Hava, sonsuz bir hava denizi olarak evreni kuşatır ve yer de bu hava denizinde düz bir tepsi gibi yüzer.

Anaximenes'in iki anlayışı var ki felsefeye iki yeni görüş olarak girip yerleşmişlerdir.

1. Anaximenes: "bir hava (soluk) olan ruhumuz -psykhe- bizi nasıl ayakta tutuyorsa, bunun gibi, bütün evreni (kosmos) de soluk ve hava sarıp tutar" diyor. Böylece, ruh kavramı felsefede ilk defa olarak ortaya çıkmış oluyor. Burada ruh, insanın canlı vücudunu ayakta tutan, daha doğrusu bir arada tutan, onu canlı kılan, onun cansız bir yığın olarak dağılmasını önleyen "şey"dir; burada ruh, yaşam diye, canlı vücudu cansızdan ayıran diye anlaşılıyor ve soluk ile bir tutulduğu için, maddi bir şey olarak düşünülüyor. Nasıl hava –soluk- olan ruh, insanın vücudunu cansız bir madde olarak dağılmaktan koruyorsa, bunun gibi hava da evrenin bütününü, onun düzenini ayakta tutar. Hava; canlı, canlandıran şey, etkin olan bir ilkedir. Onun bu canlılığı, etkinliği olmasaydı, evren, sadece, ölüm, dağılan bir yığın olurdu; boyuna yeni biçimler alan, kendini canlı olarak değiştiren, yaratıcı bir varlık olmazdı.

2. Anaximenes, ana maddenin canlı olması gerektiğini düşünmekle, "madde" kavramının belirlenmesine doğru önemli bir adım atmış oluyordu. Anaximenes, havayı hayatın ve ruhun asıl maddesi saymakla genel olarak madde kavramı da kendisinde bir şeyler olan, bir şeyler geçen, madde kavramı belirmiş, bununla da bu maddede olup bitenler üzerinde, maddedeki süreç üzerinde bir düşünmeye yol açmış oluyordu. Gerçekten Anaximenes, bu soru üzerinde durup düşünmüştür. Kendi kendisiyle, aynı kalıp değişmeyen, bununla birlikte bir yığın kılığa giren ana maddedeki bu süreç, bu değişme nasıl oluyor? Anaximenes'in öğrettiğine göre: Hava, yoğunlaşma ve gevşemesiyle çeşitli nesnelere dönüşür. Genişlemesi ve gevşemesiyle ateş olur; yoğunlaşmasıyla rüzgarlar, bulutlar meydana gelir: Bulutlardan su, sudan toprak, yüksek bir yoğunlaşma derecesinde de taşlar meydana gelir. Böylece, ateş, sıvı ve katı–maddenin bu üç ana biçimi- özü bakımından hep kendisiyle aynı kalan tek birana maddenin çeşitli yoğunlaşma ve gevşeme evrelerinden başka bir şey değildir.

Ayrıca Anaximenes, Milet Okulu'nun son filozofudur.

Milet Okulu düşünürlerinin sonuncusu olan Anaksimenes de önceki iki Miletli düşünür gibi öncelikle arkhe sorununa yönelmişti. Ona göre arkhe, hava (aer) idi ve Anaksimenes tek tek var olan her şeyi havanın niteliksel değişiklerine göre açıklamaktaydı. Temel maddenin sınırsız hava olduğunu söylemekte ve var olmuş ve var olacak bütün şeylerle ilahi varlıkların ve tanrıların bu temel maddeden oluştuğunu savunmaktaydı. Ona göre hava sınırsızdır, her şeyi kaplar, kuşatır. Bu maddeden var olan, var olacak olan her şey meydana gelmiştir. Tanrılar bile havadan meydana gelmiştir. Ayrıca bu temel maddeden başka diğer şeyler de meydana gelir.

Anaksimenes sonraları dört temel öge olarak benimsenecek olan toprak, su, hava ve ateşi felsefede ilk kez tam anlamıyla konu edinen kişidir. Bu temel unsurlara daha önce Anaksimandros'ta da değinilmiş fakat bu açıklıkla ortaya konmamı ştı. Anaksimandros'a göre yazın sıcak olan öge hakim olup soğuk olanı geriletir. Kışın ise soğuk olan öge hakim olur ve sıcak olanı geriletir. Bu ilişki karşılıklı bir gerilim üzerinden tüm evrende sürüp gitmektedir.

Anaksimenes, yeryüzünü tekrar bir nesnenin üzerine yerleştirmiş, bu da astronomi alanında bir gerileme olarak kabul edilmiştir. Anaksimenes'e göre yeryüzü bir tepsiye benzemekteydi ve Anaksimenes bu tepsinin topraktan yapıldığına inanmaktaydı. Bu toprak yine evrenin merkezine topaklaşmıştır. Toprakta yoğunlaşma, fazla sıkışma ve sürtünme ile parçaların koptuğunu ve bu parçaların fazla sürtünme ile ateşe dönüştüğünü söylemiştir. Güneş ve Ay da topraktan yapılmıştır fakat örneğin bunlardan Güneş, aşırı sürtünme nedeniyle ateşe dönüşmüştür.

Anaksimenes yeryüzünün, toprağın, evrenin ilk parçası olduğunu ve bu toprağın da havanın sıkışması sonucu meydana geldiğini söylemekteydi. Ona göre hava keseleştiği için önce yeryüzünü meydana getirdi ve bu yeryüzü tepsi şeklindeydi ve havada durmaktaydı. Hepsi de topraktan meydana gelmiş olan Güneş, Ay ve gök cisimleri Anaksimenes'e göre yeryüzünün çevresinde belli yörüngelerde dönmektedir. Beş yıldızın ise yörüngede sabit durduğunu söyler. Güneş, yerin etrafında döner, Dünya'nın kuzeyi yüksek dağlarla kaplı olduğu için biz gece Güneşi göremeyiz.

Anaksimenes'in bize kazandırdığı en önemli fikir, evrendeki değişmenin niceliksel bir yönü olduğudur. Anaximenes'in gözünde değişim ve dönüşüm havanın değişik oranlarda niceliksel olarak değişmesinden ibarettir. Kozmos, havanın değişik biçimlere girmesiyle oluşmuştur.

Miletos Okulu düşünürleri gözleme düşüncelerinde önemli bir yer vermişlerse de gözlemlerinin sonuçlarını kontrol edebilmelerini sağlayacak bir deney yapma anlayışı geliştirmemişlerdir. Bu okula mensup düşünürlerin ana madde olarak kabul ettikleri temel unsurlar, salt maddi birer yapı olmanın yanı sıra ilahi, ebedi ve tanrısal özellikler de sergilerler. Bu yüzden bu ilk filozofların mitolojik düşünceyle bağlarını tamamen koparmadıklarını anlıyoruz. Ana maddeyi canlı olarak görmüş, belli anlamda evrimci bir görüş taşımışlardır. Onlara göre evren, zaman içinde dönüşümlerle oluşmuştur. Felsefi düşünme bu aşamada henüz yoktur, doğal varlık düzeni üzerine çeşitli düşünmeler vardır. Bu düşünmeler, mitolojik tasavvurlara dayanmaktaydı. Milet Okulu düşünürleri monist bir anlayışa, yani evrenin temel unsurunun bir tek olduğunu savunan bir felsefi görüşe sahip olsalar da bunlardan Anaksimandros monist anlayışın yanı sıra belli bir tür çokçuluk da geliştirmiş, Anaksimenes ise monizmin son temsilcilerinden biri olarak değerlendirilmiştir. Miletos Okulu düşünürlerinin doğa felsefesi, evrenin oluşumunun yanı sıra, canlıların doğum ve ölümlerini, meteorolojik olayların araştırılmasını da kapsayan özgün bir soruşturma alanıydı. Miletos Okulu düşünürlerinin bir diğer özelliği de aklın gücünün sınırsız olduğuna inanmış olmalarıdır. Bu bakımdan onlarda felsefe olduğu söylenemez. Çünkü 'bilgimin kaynağı, doğruluk ölçütü ve alanı nedir?' gibi sorular henüz sorulmamıştı. Bu gibi sorular, Ksenophanes ile beraber sorulmaya başlanmıştır.

Hazırlayan: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Ömer YILDIRIM'ın Kişisel Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 2., 3., 4. Sınıf "Felsefe Tarihi" Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı, Felsefe Tarihi; Prof. Macit Gökberk; Remzi Kitabevi; Felsefenin Öyküsü; Bryan Mageee; Dost Kitabevi

<<<**FIHRIST**>>>

Arkesilaos Kimdir?

Arkesilaos ya da Arkesilas (316-241). Aeolia bölgesinde Pitane'de doğmuş. Önce Aristoteles'in en yakın dostu, iş arkadaşı ve ardılı Theophrastos'un öğrencisi olmuş, sonrada Akademia'ya girmiş. Pyrrhon'un çok etkisi altında kalmış. Keskin zekalı, alaycı bir hatip olarak ün salmış.

Pyrrhon'un öğretisini değiştirmeden bütünü ile benimseyen Arkesilaos, bir Akademialı olarak Platon felsefesi üzerinde durup, bu felsefenin, özelliklede Sokrates'in yönteminin şüpheci yönlerini belirtmeye çalışır.

Sokrates hep kendisinin bir şey bilmediğini ileri sürerdi: kendisi konuşmalarında hiçbir sav ileri sürmez, savları karşısındakine söyletirdi; sonrada bir takım sorular ve itirazlarla ona bir şey bilmediğini itiraf ettirirdi.

Platon'un gençlik diyaloglarında bulduğumuz bu yöntem, Arkesilaos'a göre, "her savı, bundan yana ve buna karşı olan eşit güçte kanıtlarla destekleyebileceğimizi" ileri süren şüpheci ilkenin bir anlatımıdır. Nitekim Arkesilaos'un kendiside tartışmalarında Sokrates'in bu yöntemini kullanırmış. Yalnız; Sokrates gibi, karşısındakini kendi, üzerinde bir düşünceye zorlamak, sonuçları kendisinin bulmasına yol açmak için değil de, onu şüpheci görüşe geçirmek için bu yöntemi kullanırmış. Arkesilaos'un bilgi anlayışı asıl niteliğini, başlıca karşıtı stoa ile, daha doğrusu Zenon ile olan savaşımında kazanmıştır. Stoa'ya göre gerçek üzerine olan bilgimiz duyu algılarına dayanır, bu bilginin kaynağı burasıdır. Yalnız, bütün duyu tasavvurları değil de, ancak kataleptik tasavvurlar doğruyu sağlarlar, ancak "kavranmış", ruhumuzda sağlam kök salarak "saklanmış" olan tasavvur (katalepsiz) besbellidir, apaçıktır, dolayısıyla kesindir, sarsılmazdır; katalepsiz doğru bilginin ölçüsüdür. Stoa'nın bu anlayışını Arkesilaos şöyle eleştirir: bir tasavvurun doğru mu yanlış mı olduğunu, yani bu tasavvurun var olan bir şeyle mi yoksa var olmayan bir şeyle mi ilişkili olduğunu bize güvenle bildirecek böyle bir doğruluk ölçüsü yoktur. Duyu yanılmalarında, rüyalarda, delilikte de tasavvur mutlak bir apaçıklık niteliği taşırlar ve bizi kendilerini

onamaya zorlarlar, oysa bunlar yanlış tasavvurlardır. Bu da gösteriyor ki, tasavvurumuzun yanlış mı, doğru mu olduğunu hiçbir zaman bilemeyiz.

Bu yüzden stoalıların doğruluk kriterumu işe yarayan bir ölçü değil. Arkesilaos'un bilgi teorisi, hemen hemen, dogmatizmin baş temsilcisi Stoa'ya karşı yaptığı bu eleştirmede sona erer.

Krates'in ölümünden sonra, Akademi'nin başına geçmiş olan Yunanlı düşünür, hem Stoacılığa hem de Epikürosçuluğa karşı çıkmıştır. Pyrrhon'unki kadar radikal olmayan bir kuşkuculuğu benimsemiştir.

Ahlak öğretisinde Arkesilaos'un daha olumlu bir görüşü var. Burada Sokrates –Platon geleneğine de dayandığından, yargı ve eylemden kaçınmayı (epokhe'yi) öğütleyen Pyrrhon gibi pratik hayattaki davranışa tam bir ilgisizlik göstermez; epokhe bir değer, ama en yüksek değer değil; insanın eylemde de bulunması gerek. Burada karşısına şu soru çıkar: Amaçlar ve ilkeler açık olarak bilinmeden eyleme olabilir mi? Sırf algı ve buna dayanan alışkanlık ile Arkesilaos yetinmek istemediğinden, eyleme kılavuz olarak "akıllılık" (phronesis) ve "iyice temellendirmeyi” (enlogia) ileri sürer.

Hazırlayan: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Ömer YILDIRIM'ın Kişisel Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 2., 3., 4. Sınıf "Felsefe Tarihi" Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı

<<<FIHRIST>>>

Auguste Comte

Isidore Marie Auguste François Xavier Comte, kısaca Auguste Comte (17 Şubat 1798 - 5 Eylül 1857), Fransız sosyolog, matematikçi ve filozoftur. Sosyolojinin babası olarak tanımlanabilir.

Bugün de üniversitesi ile tanınan Montpellier’de doğdu. Montpellier, 1289 da kurulan üniversitesi, Petrarca, Rablais, John Locke gibi tanınmış ziyaretçilerine ev sahipliği yapmasıyla tanınan önemli bir kültür kentiydi. Yaşam öyküsünün bazı detayları onun düşüncelerini anlamak açısından bizlere yardımcı olabilir.

Vergi memuru olan babası ve annesi, kralcı ve koyu Katolik’ti. O dönemde Fransa’da yayılan Cumhuriyetçiliğe ve kuşkucu görüşlere karşıttılar. Küçük Comte bu çatışmalı ortamda tarafını belirledi: Katolik Kilisesi’ne ve kralcılığa karşı çıktı. Fiziki açıdan sağlıksızdı. Çelimsiz bedeni, miyopluğu, mide hastalığı yaşamı boyunca sorun oldu. Anne babasının tuttuğu yaşlı bir öğretmenden Latince dersi aldıktan sonra, 9 yaşında ortaokula başladı. Yatılı hayatı ona zor geldi. Ancak zihinsel gelişimi yaşının ilerisinde olduğundan, derslerinde çok başarılı oldu.

14 yaşında Katolik Kilise’sinden ayrıldı. 15 yaşında Paris Politeknik Okulu sınavına girdi. Çok başarılı olmasına karşın yaşının küçüklüğü nedeniyle okula kabul edilmedi. Lise son sınıfta hastalanan matematik öğretmeninin yerine ders verecek kadar konuya egemendi. Ekim 1814 de Paris Politeknik okuluna girdi. Okulun zamana bağlı sıkı disiplini, baş eğmez tavırlı Comte’a göre değildi. Burada 2 yıl kaldı.

Napolyon Elbe adasına kaçtığında, ondan nefret ettiği halde, Paris’in yabancı işgalinden kurtarılması amacıyla savaşa giden öğrencilere katıldı. Geceleri okuldan kaçıp, Paris sokaklarında dolaşması, okul yönetimine yönelik bazı davranışları nedeniyle, polis gözetiminde Montpollier’e gönderildi. Okulu da Cumhuriyetçi eğilimlileri nedeniyle, yönetim tarafından kapatıldı.

Comte, adeta toplumun aynası olan Paris’ten uzak kalamadı. 18 yaşında Paris’e döndü. Bu yeni döneminde, özellikle Felsefe ve Tarih kitapları okudu. 18. yy. Fransız düşünürlerin-den, Montesquieu, Condorcet, Turgot’nun görüşlerinden etkilendi. Etkilendiği düşünürler arasında, Hume ve Kant da bulunuyordu. İçinde yaşadığı toplumsal koşullar ve anılan düşünürlerin görüşlerinden de yararlanarak kendi özgün sentezini oluşturdu. Tanıştığı kişiler arasında, daha sonra

bozuşacağı, sosyalizmin kurucularından Saint-Simon da vardı. Toplumsal konuların yanı sıra, matematik, astronomi, fizik, kimya, biyoloji çalışmalarını da sürdürdü.

1821 yılında şöhreti iyi olmayan bir hanımla evlendi. Doğduğu yerde eski dostları tarafından iyi karşılanmadı. Paris'e dönerek özel bir gruba ders verme girişimi, ruh sağlığı sorunları yüzünden yarıda kaldı. 1827 yılı başlarında "Sen" nehrine atlayarak intihar girişiminde bulundu. Tam olarak sağlığına 1827 yazında kavuşabildi. 1829 yılında yarım kalan konferans dizisine tekrar başladı. Bu defa başarılı oldu. Bu konferanslarını 6 cilt olarak "Olgusal Felsefe Dersleri" başlığı ile yayınladı.

1830-48 yılları arasında her yıl programlı olarak işçilere dersler verdi.(Temel astronomi kursu) Politeknik Okul'da matematik öğretmeye başladı. Ancak Felsefe Dersleri 6. ciltte bir görevliye sataştığı için okuldan uzaklaştırıldı. 1838'de kitabı The Edinburg Review'da incelendi. John Stuart Mill'in çabasıyla üç İngiliz'den para yardımı aldı. 1844-(45) yılında öğrencilerinden birinin kız kardeşi ile başlayan ve platonik düzeyde kalan ilişki, Comte için mutluluk ve acı dolu günler getirdi. Sevdiği kızın 1846'da veremden ölmesinden sonraki acılı dönemini geride bırakıp yeni bir güçle çalışmaya başladı. Sekiz yılını alan, "Olgusal Siyasal Sistem" (1851-54) adlı yapıt, sosyolojinin tanımını da içeriyordu. Yazıları geniş bir kitleyi etkilemeye başlamıştı. Dünyanın her yanındaki olgucu gruplarla yazışıyordu.

Mayıs 1857'de, eski bir arkadaşının cenaze töreninde yakalandığı soğuk algınlığından kurtulamadı, eylül ayında öldü. Kendi isteği olarak mezar taşına şunlar yazıldı: "İlke olarak aşk, temel olarak düzen, amaç olarak ilerleme."

Sosyolog yönüyle Augusto Comte

Fransız Devriminden hemen sonra doğduğu için -Sosyoloji alanındaki- çalışmaları Fransız Devrimine ve Aydınlanma Düşüncesine bir tepki niteliğindedir. Sosyolojiyi Sosyal Statik ve Sosyal Dinamik olmak üzere ikiye ayırır. Sosyal Statik; her toplumdaki göreli istikrarlı ilişkiler ile sosyal yapı üzerinde odaklanır. Sosyal Dinamik ise, insanlığın bir aşamadan diğerine geçmesini, yani toplumdaki değişimi ifade eder. Comte evrimcidir. Tarihi bir ilerleme süreci olarak görür yani iyimserdir. Comte'un üç hal kanununa yani evrim kuramına göre toplumlar üç aşamadan geçer;

- Teolojik aşama

- Metafizik aşama

- Pozitivist aşama

Ayrıca lütfen bakınız:

- Auguste Comte ve üç hâl yasası nedir?

Hazırlayan: Sosyolog Ömer Yıldırım

Kaynak: Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 3. Sınıf "Çağdaş Felsefe Tarihi" Dersi Ders Notları (Ömer YILDIRIM), Ana Britannica

<<<FIHRIST>>>

Auguste Comte ve Üç Hal Yasası

Comte Fransız Devriminden hemen sonra doğduğu için -Sosyoloji alanındaki- çalışmaları Fransız Devrimine ve Aydınlanma Düşüncesine bir tepki niteliğindedir.

Sosyolojiyi Sosyal Statik ve Sosyal Dinamik olmak üzere ikiye ayırır. Sosyal Statik; her toplumdaki göreli istikrarlı ilişkiler ile sosyal yapı üzerinde odaklanır. Sosyal Dinamik ise, insanlığın bir aşamadan diğerine geçmesini, yani toplumdaki değişimi ifade eder. Comte evrimcidir. Tarihi bir ilerleme süreci olarak görür yani iyimserdir. Comte'un üç hal kanununa yani evrim kuramına göre toplumlar üç aşamadan geçer;

- Teolojik aşama
- Metafizik aşama
- Pozivitist aşama

Teolojik (Tanrıbilimsel) Evre Nedir?

Tanrıbilimsel dönemde insanoğlu bilmediği, bir türlü anlayamadığı olayları hep aşkın bir kaynakla açıklama yoluna gitmiştir. Yine bu dönemde insanoğlu usundan çok imgeleminin sesini dinlemiş; ussal yolla temellendirilmiş açıklamalar yapmak yerine eğretilemeler ile benzetilere dayalı söylensel anlatı olanaklarına başvurmuştur.

Metafizik Evre Nedir?

Metafizik dönemde gerek söylenbilgisinin tanrılarının varlığına gerekse de onların özel yetilerine ve güçlerine duyulan inancın çökmesiyle birlikte değişik metafizik araştırma izlenceleriyle insan zihni saltığı kavramaya çalışmıştır. Bu dönem boyunca bir yığın metafizik uslamlama, metafizik kavram ve metafizik sorun ortaya atılmış ama ortaya konan sorunlar çözülemediği gibi ulaşılan bilgi anlamında da tek bir adım olsun ileriye gidilememiştir.

Pozitivist (Olgucu) Evre Nedir?

Zorunlu saltığı amaçlayan metafizik araştırma mantığı yerini bütünüyle, hem de bir daha geri dönülemeyecek bir biçimde olumsalı, göreli olanı anlamaya yönelik olgucu bir bilimsel araştırma çerçevesine bırakmıştır. Usun bütünüyle imgelemin üstesinden geldiğinin varsayıldığı bu son dönemde insanoğlu artık deneye açık olgularla, bu olgular arasındaki ilişkilerle, bu olguların altında yattığı düşünülen yapı, düzen ve yasalarla ilgilenmektedir.

Derleyen: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf “Felsefeye Giriş” ve “Sosyolojiye Giriş” Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Diğer Ders Notları (Ömer YILDIRIM)

<<<FIHRIST>>>

Aristoteles Kimdir?

Antik Yunan filozofudur.

Platon ile Batı düşüncesinin en önemli iki filozofundan biri sayılır. Fizik, gökbilim, ilk felsefe, zooloji, mantık, siyaset ve biyoloji gibi konularda pek çok eser vermiştir.

MÖ 384 veya 385’te, günümüzde Athos tepesi olarak adlandırılan tepenin yakınlarında ufak bir Makedonya kenti olan Stageira’da, Makedonya kralı II. Amyntas’ın (Philippos’un babası) hekimi olan Nikomakhos’un oğlu olarak dünyaya gelir. MÖ 367 veya 366 ’da 17 yaşında Platon’un Atina’daki akademisine (Akademeia) girmesiyle Platon’un en parlak çömezlerinden biri olur. Tütör yahut yardımcı hoca olarak çalıştığı dönemde, okuma tutkusuyla tanınır; (Platon, belki de bir tür tenezzülle, ona "okuyucu" lâkabını takar) Daha sonraları Akademia’daki öğretime kendisi de katkıda bulunur: kimi zaman Platoncu savları rakip Isokratos okuluna karşı savunmak için geliştiren, hatta zaman zaman da Evdamos ya da Can üzerine (Peri tes Psykhes) yazılarında olduğu gibi, bu tezleri büyükseyen diyaloglar yazar. Gryllos yahut Retorik üzerine Aristoteles’in diyalog yazarlığı dönemine aittir.

Platon MÖ 347’de öldüğünde, Akademeia’nın başına ardılı olarak Spevsippos’u atamıştır. Antik Çağ’dan itibaren yaşamöyküsü yazarları -herhalde kötücüllüklerinden- Platon’un bu seçiminde Aristoteles’in Akademeia’yı terk etmesinin asıl nedenini görüyorlar. Aristoteles’in en azından Spevsippos’a karşı kalıcı bir garez duyduğunu biliyoruz. Aynı yıl, belki de ustasının teşvikiyle, Ksenokratos ve Theophrastos ile bugün Biga Yarımadası olarak anılan Troas bölgesindeki Assos kentine gönderilir. Orada Tiran Atarnevs’li Hermias’ın siyasî danışmanı ve dostu olur. Aynı esnada,

özgünlüğünü daha o zamandan belli eden bir okul kurar. Bu okuldaki girişimleri arasında yaşambilim üzerine çalışmaları yer alır. 345-344 yıllarında, belki de Theophrastos'un daveti üzerine, komşu Lesbos (Midilli) adasının Doğu kıyısındaki Mytilene (Midilli) kentine varır. 343'te Pella'daki (Bugün Ayii Apostili) Kral Makedonyalı Philippos'un sarayına, oğlu İskender'in eğitimini üstlenmek üzere çağırılır. 341 yılında Perslerin eline düşen Hermias'ın feci sonunu APella'da öğrenir, anısına bir ağıt düzer. Gerek Pella'da ikamet ettiği sekiz senelik dönem, gerek eğitmenlik vazifesinin içeriği hakkında neredeyse hiçbir şey bilmiyoruz.

Philippos'un ölümüyle MÖ 335 İskender tahta oturur. Aristoteles Atina'ya dönüp Akademeia'ya rakip olarak Lykeion'u ya da diğer adıyla Peripatos 'u (öğrencileriyle içinde dolaşarak tartıştıkları bir tür çevresi sütunlarla çevrili avlu ya da galeri) kurar. Lykeion'lulara verilen Peripatetikoi adı buradan geliyor. Burada on iki sene ders verir. MÖ 323'te Büyük İskender'in bir Asya seferi esnasında ölmesi üzerine Atina'da Makedon karşıtı bir tepki dalgası peydah olduğu vakit, aslında Makedonculuk zannı taşıyan Aristoteles'e karşı, dine saygısızlık davası açılması söz konusu olur. Bir ölümlüyü -Hermias'ı-anısına bir ilâhi yazarak ölümsüzleştirmekle itham edilir. Bunun üzerine Aristoteles, Sokrates'in yazgısını paylaşmak yerine Atina'yı terk etmeyi seçer: kendi deyişiyle, Atinalılar'a "felsefeye karşı ikinci bir suç işlemeleri" fırsatını tanımak istemez. Annesinin memleketi olan Eğriboz (Evboia) adasındaki Helke'ye Khalkis sığınır. Ertesi yıl MÖ 322'de, altmış üç yaşında hayatını kaybeder.

Yunan dünyasının Platon'dan sonraki en önemli düşünürü olan Aristoteles, döneminin bütün bilim alanlarıyla ilgilenmiş olan büyük bir bilginidir (Gökberk, 1980: 76). Mantık, fizik, metafizik, ahlak ve siyaset gibi çeşitli bilgi alanları üzerinde araştırma ve çalışmalarını sürdürmüş ve bunları sınıflandırarak bir sistem içerisine oturtmuştur. İ.Ö. 384 yılında Makedonya'da, Stagira'da dünyaya gelmiş, 17-18 yaşlarındayken Atina'ya gelerek Akademi'de öğrenci olmuştur. Platon'un ölümüne değin yaklaşık 20 yıl Atina'da kalmış, sonradan onun öğretilerine büyük oranda ters düşecek görüşler savunmuşsa da Platon ile kurduğu bağ kendisinde önemli bir etki bırakmıştır. Platon'dan ayrıldığı noktalar özellikle bilgi felsefesinde ve siyaset felsefesinde kendisini göstermektedir. Bilgi felsefesi alanında Platon bilginin nesnelerinin bu dünyada yer almadığı görüşünü savunurken, Aristoteles duyu organlarımızla algıladığımız nesnelerle, bilginin gerçek nesnelerin bir ve aynı olduğunu düşünmüştür. Siyaset felsefesi alanında Platon ebedi ve kusursuz bir devlet teorisi geliştirmeye uğraşırken Aristoteles mevcut devlet biçimlerini inceleyerek işe başlamış, var olanlar arasından mümkün olan en iyisini bulmaya çalışmıştır.

Bir süre Büyük İskender'e hocalık da yapan Aristoteles İskender'in iktidarı ele geçirmesinin ardından Atina'ya geri dönerek kendi okulu Lyceum'u İ.Ö. 335 yılında kurmuştur. Okulu 860 yıldan fazla bir süre ayakta kalacaksa da İskender'in 323'teki ölümünün ardından Atinalıların kendisine karşı tavır alması karşısında, Atina'yı terk etmek zorunda kalmış ve çok değil bir yıl sonra, 322 yılında ölmüştür (Skirbekk ve Gilje, 2001: 94-95).

Aristoteles her ele aldığı soruyu sistematik olarak inceler; bunun için, ilkin, ele alınan konu ile ilgili olguları ve bu konu üzerinde daha önce söylenmiş olanları bir araya toplar; bundan sonra, bu olgulara dayanarak kendi anlayışını temellendirmeye ve kendisinden önce ileri sürülmüş olan teorileri eleştirmeye çalışır. Onun asıl büyüklüğü de bu sistemli çalışmasındadır.

Lütfen Aşağıdaki İçerikleri de Kontrol Ediniz:

- Aristoteles'in yaşamı ve yapıtları
- Aristoteles ve bilim felsefesi
- Aristoteles ve varlık felsefesi
- Aristoteles ve siyaset felsefesi
- Aristoteles ve bilgi felsefesi
- Aristoteles ve doğa felsefesi
- Aristoteles'in metafizik anlayışı
- Peripatos okulu
- Aristoteles'in mutluluk anlayışı (Eudaimonizm)

- Aristoteles'in ruh anlayışı
- Aristoteles'in eserleri
- Aristoteles'in erdem anlayışı
- Aristoteles'in Platon ile ilişkisi
- Aristoteles mantığı
- Aristoteles ve sanat felsefesi
- Aristoteles'ten sonra Yunan felsefesinin durumu

Özetle;

Aristoteles'in yaşamı ve yapıtları

Aristoteles, MÖ 384/3 dolaylarında Stageira'da doğmuş, henüz genç yaşlarda Atina'ya giderek Platon'un Akademia'sına girmiştir. Akademia'da yirmi yılı aşkın bir süre kalan ve bu sürede hocası Platon'dan etkilenen Aristoteles daha sonra sırasıyla Assos'ta ve Midilli'de okullar kurmuş, dersler vermiştir. MÖ 343/2 dolaylarında Büyük İskender'in özel hocası olmuştur. Makedon sarayıyla kurduğu yakın ilişki Atina'da daima kuşkuyla karşılanmış hatta bu yüzden Atina'ya terk etmek zorunda dahi kalmıştır. Aristoteles MÖ 335/4 dolaylarında yeniden Atina'ya dönerek Liseum adlı okulu kurmuş ve burada önemli felsefi etkinliklerde bulunmuştur. Aristoteles farklı konularda birçok önemli eserler vermiştir. Tüm felsefe tarihinde bunca farklı konuda bunca önemli eser kaleme alabilmiş başka bir isim yoktur. Aristoteles'in, başta gelen eseri kuşkusuz mantık disiplinini âdeta tek başına inşa ettiği Organon isimli eseridir. Bu eser Kategoriler (Kategoriai), Peri Hermeneias (Önerme Üzerine), I. Analitikler (Analytika I), II. Analitikler (Analytika II), Topikler (Topika) ve Sofistik Çürütmeler (Peri Sophistikon Elegkon) adlarını taşıyan altı kitaptan oluşur ve akıl yürütmenin dayandığı temel ilkeleri inceler. Metafizik, Aristoteles'in "İlk Felsefe" (prote philosophia) olarak adlandırdığı varlık sorunlarını ele alan hacimli bir eserdir. Bunun dışında doğayı incelediği Physika (Fizik), hayvanları ele aldığı Peri ta zoa historia (Hayvanlar Üzerine), ruh sorununu ele aldığı Peri Psykhe (Ruh Üzerine), ahlak sorunlarını ele aldı- ğı Ethika Nikomakhea (Nikomakhos Ahlakı), Ethika Eudemeia (Eudemos Ahlakı), devlet ve siyaset sorunlarını ele aldığı Politika ve Athenaion (Atinalıların Devleti), hitabeti ele aldığı Rhetorika ve sanat konularını ele aldığı Poetika isimli eserleri kaleme almıştır.

Aristoteles'in varlık anlayışı

Aristoteles de tıpkı Platon gibi doğadaki tüm değişime rağmen değişmeksizin kalan bir öz, form ya da bulunması gerektiğini düşünmekteydi. Ama formu ya da ideayı görünür şeylerden ayrı görmedi, görünür şeylerde içkin olduğunu, görünür şeylerde kendisini dışa vurduğunu ve onlara biçimlerini kazandırdığını savundu. Aristoteles, maddenin form sayesinde gerçeklik kazandığını, form sayesinde biçimlenip belli niteliklere büründüğünü düşünmekteydi. Buna karşılık formun da ancak maddede kendisini gerçekleştirebileceğini, madde olmasaydı, formun kendisini asla açığa koyamayacağını savunmaktaydı. Ona göre form kazanmamış, formun kendisini gerçekleştirmediği madde varlık kazanmış sayılamazdı. Aristoteles'e göre varlık kazanma süreci, yani "oluş" (genesis) maddede gizil hâlde bulunan formun edimselleşmesidir. Her şey, kendi formunu, özünü mümkün olduğunca mükemmelleştirmek, tamamlamak amacına yönelmiştir. Tüm varlıklar, formun edimselleşme derecesine göre aşağıdan yukarıya doğru sıralanırlar. En altta, formun pek az edimselleştiği maddeler, yani cansız varlıklar, en üstte salt form olan yani tamamen edimselleşmiş olan Tanrı durur. Tanrı hareket etmeyen hareket ettiricidir.

Herhangi bir şeyin ya da bir bütün olarak evrenin meydana gelmesini sağlayan başlıca dört neden vardır; maddi neden, formel neden, amaç neden ve etker neden. Maddi neden bir şeyin yapıldığı malzeme, formel neden onun biçimi, amaç neden yapılış gayesi, etker neden ise söz konusu amaç doğrultusunda maddeyi biçimlendiren güçtür. Form maddede edimselleştiğinde yani görünür evren düzeni meydana gelip tikeller varlık kazandıklarında daima belli nitelikleri, yüklemleri ya da kavramları da taşıdıkları görülür. Bunlar; 1. Töz, 2. Nicelik, 3. Nitelik, 4. İlişki, 5. Yer, 6. Zaman, 7. Konum, 8. İyelik, 9. Etkinlik ve 10. Edilginliktir. Bu on kategoriden dokuzu ilinek, biri tözdür. Töz, en genel ifadesiyle "bir şeyi o şey yapan şey" olarak tanımlanabilir. Aristoteles'e göre doğa araştırması, madde yasalarının,

her şeyden önce de hareket yasalarının incelenmesi demekti. Ona göre ne kadar varlık kategorisi varsa o kadar çeşit hareket vardı. Aristoteles'te madde hareket ettirilen, form ise hareket ettirendir. O hâlde, bir şeyde form kendisini ne kadar açığa vurmuşsa ne kadar edimselleşmişse o şeydeki hareket de o ölçüde mükemmelleşecektir. Böylece Aristoteles, evreni başlıca üç kısma ayırır; Ay-altı âlem, yeryüzüdür. Evrenin bu bölümündeki her şey Empedokles'in dört nedeninden, yani toprak, su, hava ve ateşten meydana gelmişlerdir ve doğrusal olarak hareket ederler. Gök cisimleri ise esir denen bir maddeden meydana gelmişlerdir ve dairesel bir harekete sahiptirler.

Aristoteles'in mantığı ve bilgi anlayışı

Aristoteles bilimleri üçe ayırmıştır; Teorik Bilimler, Pratik Bilimler ve Poetik Bilimler. Teorik bilimler bilgiyi, bilginin kendisi adına, Pratik Bilimler doğru eyleyebilmek için bir araç olarak Poietik Bilimler ise bir şey üretmekte araç kılmak için isterler. Matematik, fizik, metafizik gibi disiplinler ilkine, politika, retorik, strateji gibi bilimler ikincisine, sanat dalları ve zanaatlar üçüncüsüne girer. Aristoteles bunlar dışında bir de mantık disiplininden söz eder ki bu da diğer tüm bilimlerde yöntem olarak uygulanabilecek olan disiplindir ve esası da doğru akıl yürütmenin biçimlerini çözümlemek, ilkelerini, kurallarını belirlemektir. Mantık, en genel ifadesiyle doğru çıkarımlar türetme yöntemidir ki bunun da iki biçimi vardır; tümdengelim ve tümevarım. Tümdengelim tümelden tikele, tümevarım tikelden tümele varan akıl yürütme biçimidir. Geçerli bir akıl yürütme mutlaka kendiliğinden açık olan temel ilkelere dayandırılmalıdır. Bu ilkeler üç tanedir; 1) Özdeşlik ilkesi, 2) Çelişmezlik ilkesi, 3) Üçüncü hâlin imkânsızlığı ilkesi. Özdeşlik ilkesi her şeyin kendi kendisiyle özdeş olduğunu ifade eder (A, A'dır). Çelişmezlik ilkesi, varlık bakımından, bir şeyin hem A hem A-olmayan olamayacağını, önerme bakımından düşünüldüğünde ise bir önermenin hem doğru hem yanlış olamayacağını, Üçüncü hâlin imkânsızlığı ilkesi ise varlık bakımından düşünüldüğünde bir şeyin ya A ya da A-olmayan olabileceğini, bunun dışında bir seçenek olmadığını, önerme bakımından düşünüldüğünde ise bir önermenin ya doğru ya yanlış olacağını üçüncü bir şıkkın mümkün olmadığını ifade eder.

Aristoteles'in ruh anlayışı

Aristoteles, ruhun parçalarından ziyade farklı yetilerinden söz edilmesi gerektiğini savunmuş ve ruh göçü öğretilerini eleştirmiştir. Ona göre ruhun bedenden bütünüyle ayrılıp kendi başına bir yaşam sürebileceğini düşünmek doğru değildir Form ile madde asla ayrı olmadıkları, birbirlerine bağlı bulundukları gibi ruh ile beden de daima bir arada bulunurlar. Aristoteles, ruhu bir hareket ilkesi olarak görmekte ve maddenin hareketini forma bağladığı gibi bedenin hareketini de ruha bağlamaktaydı. Bu özellikleriyle ruh bedenin hareketinin kaynağı, bedenin nihai nedeni ve gerçek tözü olmaktaydı. Aristoteles'e göre bitkiler ve hayvanlarda da ruh bulunur. Bitkilerde ruh, sadece beslenme ruhu düzeyinde hayvanlarda ise beslenme ruhunun yanı sıra duyum ruhu olarak ortaya çıkar. İnsan ise hem beslenme hem duyum hem de akılsal ruha sahiptir. Akılsal ruh da edilgin ve etkin akıl olarak ikiye ayrılır. Etkin akıl soyut düşünmenin olup bittiği ölümsüz bir yapı iken edilgin akıl bedenle bir arada bulunan ve duyular ya da algı yoluyla edinilen bilgilerin toplandığı akıldır. İnsan bu ölümsüz akılsallıkla hayvanlarla Tanrı arasında bir konumda durur.

Aristoteles'in ahlak ve erdem anlayışı

Platon'da olduğu gibi Aristoteles etiğinde de eylemler daima bir erek doğrultusunda incelenirler ve tüm insani eylemler son kertede insanın iyiliği, mutluluğu amacına yönelmişlerdir. Böylece Aristoteles'in etik anlayışı da "mutluluk ahlakı" olarak adlandırılır. Aristoteles'e göre iyi olma ya da mutluluk erdeme uygun etkinliklerle elde edilebilir. Erdem, insanın kendi amacına uygun durumda olması, doğasına uygun eylemesi, ruhun farklı bölümlerinin doğru biçimde hareket etmesi, bedenin işlevlerini uygun biçimde yerine getirmesine bağlıdır. Eylemin ahlaki değer taşıyabilmesi için gönüllü, bilinçli ve özgür biçimde seçilmiş olması gerekir. Aristoteles'e göre erdemli bir kişilik, insanın özgür seçimleriyle daima erdemi seçerek ve bunu alışkanlık hâline getirerek başarılabilecek bir amaçtır. Etik erdemler, insanın istemesinin ve seçimlerinin eğitilmesiyle oluşurlar. Aristoteles'e göre erdem,

insanın aşırılıklardan ve eksiklikten kaçması, daima ortayı araması, onu tercih etmesidir. Yani erdem, tercihlere ilişkin bir huy: Akıl tarafından ve aklı başında insanın belirleyeceğiyle belirlenen, bizle ilgili olarak orta olanda bulunma huyudur. Aristoteles etik erdemlerin yanı sıra bir de dianoetik erdemlerden söz eder. Zorunlu ve ezeli-ebedi şeylerin bilgisi olan bilim, şeyleri nasıl meydana getireceğimizin bilgisi olan sanat, bilimin kendilerinden hareket ettiği ilk ilkelerin bilgisini veren sezgisel akıl, insan hayatının amaçlarının nasıl sağlanabileceğinin bilgisini veren pratik bilgelik ve sezgisel akılla bilimin birliğini ifade eden felsefi yani teorik bilgelik dianoetik erdemleri oluşturur.

Aristoteles, adalet bahsine ise sözcüğün iki ayrı anlamını ayırarak başlar; 1) Yasaya uygun olan 2) Doğru ve eşit olan. İlk anlam adaletin tümel, evrensel kullanımına karşılık gelir. Bu ikincisi de kendi içinde ikiye ayrılır; 1) “Dağıtıcı” ya da “pay edici” adalet, 2) “Düzeltici” adalet. Dağıtıcı adalet sitenin ya da toplumun getirilerini, kazançlarını yurttaşlar arasında adil biçimde pay etmek esasına dayanır. Düzeltici adalet ise yurttaşlar arasında baş gösteren anlaşmazlıkların giderilmesi suçların cezalandırılması esasına dayanır.

Aristoteles’in toplum ve siyaset anlayışı

Platon gibi Aristoteles de insanı toplumsal bir varlı k olarak görmüş, onu daima içinde yaşadığı toplumla birlikte düşünmüştür. İnsanın kendi iyisine ve mutluluğa ulaşabilmesi ancak devlet ve toplum yaşamı içinde mümkündür. Devlet de insanın mutluluğu için vardır. Devlet de tıpkı doğada varolan şeyler gibi doğal bir varlıktır çünkü insanın doğal ihtiyaçlarından ve eğilimlerinden doğmuştur ve insan doğası gereği toplumsal ve siyasal bir hayvandı r. İdeal site nüfus ve toprak bakımından amacını gerçekleştirecek büyüklüktedir ve çiftçilerden, zanaatkârlardan, zengin tüccarlardan, askerlerden, din adamlarından ve yargıçlardan oluştur. Devlet büyük bir eğitim kurumu olarak yurttaşlarını akli ve ahlaki bir eğitimden geçirir. Aristoteles kendi çağındaki site düzenlerini üç iyi, üç kötü olmak üzere altıya ayırmıştır. Krallık, aristokrasi ve politi kamunun yararının gözetildiği sağlıklı rejim türleri olarak değerlendirilirken tiranlı k krallığın, oligarşi aristokrasinin, demokrasi ise politinin yozlaşmış ve bozulmuş hâli olarak incelenir. Aristoteles krallığın ve aristokrasinin en ideal rejimler olabileceğini savunsa da bu rejimleri sağlıklı biçimde işletecek bilge yöneticiler bulmanı n güçlüğünden dolayı politiyi en gerçekleştirilebilir rejim olarak destekler. Platon’un Devlet’te çizdiği idealist tabloya karşılık Aristoteles nispeten gerçekçi siyasi öğretiler geliştirmiştir.

Hazırlayan: Sosyolog Ömer YILDIRIM

Kaynak: Ömer YILDIRIM’ın Kişisel Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve 2., 3., 4. Sınıf "Felsefe Tarihi" Dersleri Ders Notları (Ömer YILDIRIM); Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı

<<<FIHRIST>>>

Archimedes (Arşimet) Kimdir?

(M.Ö. 287, Sicilya - M.Ö. 312, Sicilya)

Yunan matematikçi, fizikçi, astronom, filozof ve mühendis. Bir hamamda yıkanırken bulduğu iddia edilen suyun kaldırma kuvveti bilime en çok bilinen katkısıdır. Ancak pek çok matematik tarihçisine göre integral hesabın kaynağı da Archimedes'tir.

Roma generali Marcellus, Sirakuza'yı kuşattığında, Archimedes mühendisin yapmış olduğu silahlar nedeniyle şehri almakta çok zorlanmıştı. Bunların çoğu mekanik düzeneklerdi ve bazı bilimsel kurallardan ilham alınarak tasarlanmıştı. Örneğin, makaralar yardımıyla çok ağır taşlar burçlara kadar çıkarılıyor ve mancınıklarla çok uzaklara fırlatılıyordu. Hatta Archimedes'in aynalar kullanmak suretiyle Roma donanmasını yaktığı da rivayet edilmektedir. Ancak bütün bunlara karşın M.Ö. 212 yılında Romalılar Sirakuza'yı zapt ettiler ve şehrin diğer ileri gelenleriyle birlikte Arşimet'i de öldürdüler.

Söylentilere göre; "bu sırada Archimedes kum üzerine çizdiği çemberlerle hesaplar yapmaktadır. Elinde boynuna vurulmak üzere kaldırılan bir kılıçla yaklaşan romalı askere aldırmaz bile. Başını hesaplarından kaldırmadan "çemberlerime dokunma" der. Arşimedin kesik başı çemberlerin arasına düşer."

Archimedes hem bir fizikçi, hem bir matematikçi, hem de bir filozoftur. Gençliğinde bir süre İskenderiye'de bulunmuş, burada Eratosthenes ile arkadaş olmuş ve daha sonra da onunla mektuplaşmıştır. Archimedes'in mekanik alanında yapmış olduğu buluşlar arasında bileşik makaralar, sonsuz vidalar, hidrolik vidalar ve yakan aynalar sayılabilir. Bunlara ilişkin eserler vermemiş, ancak matematiğin geometri alanına, fiziğin statik ve hidrostatik alanlarına önemli katkılarda bulunan pek çok eser bırakmıştır.

Geometriye yapmış olduğu en önemli katkılardan birisi, bir kürenin yüzölçümünün $4\pi r^2$ ve hacminin ise $4/3\ \pi r^3$ eşit olduğunu kanıtlamasıdır. Bir dairenin alanının, tabanı bu dairenin çevresine ve yüksekliği ise yarıçapına eşit bir üçgenin alanına eşit olduğunu kanıtlayarak pi'nin değerinin 3 +l/7 ve 3 +10/71 arasında bulunduğunu göstermiştir.

Archimedes'in en parlak matematik başarılarından biri de, eğri yüzeylerin alanlarını bulmak için bazı yöntemler geliştirmesidir. Bir parabol kesmesini dörtgenleştiririrken sonsuz küçükler hesabına yaklaşmıştır. Sonsuz küçükler hesabı, bir alana tasavvur edilebilecek en küçük parçadan daha da küçük bir parçayı matematiksel olarak ekleyebilmektir. Bu hesabın çok büyük bir tarihi değeri vardır. Sonradan modern matematiğin gelişmesinin temelini oluşturmuş, Newton ve Leibniz'in bulduğu diferansiyel ve entegral hesap için iyi bir temel oluşturmuştur.

Archimedes Parabolün Dörtgenleştirilmesi adlı kitabında, tüketme metodu ile bir parabol kesmesinin alanının, aynı tabana ve yüksekliğe sahip bir üçgenin alanının 4/3'üne eşit olduğunu ispatlamıştır.

İlk defa denge prensiplerini ortaya koyan bilim adamı da Archimedes'dir. Bu prensiplerden bazıları şunlardır:

- Eşit kollara asılmış eşit ağırlıklar dengede kalır.

- Eşit olmayan ağırlıklar eşit olmayan kollarda aşağıdaki koşul sağlandığında dengede kalırlar: $f_1 \cdot a = f_2 \cdot b$

Bu çalışmalarına dayanarak söylediği "Bana bir dayanak noktası verin Dünya'yı yerinden oynatayım." sözü yüzyıllardan beri dillerden düşmemiştir.

Archimedes, kendi adıyla tanınan sıvıların dengesi kanununu da bulmuştur. Söylendiğine göre, bir gün Kral II Hieron yaptırmış olduğu altın tacın içine kuyumcunun gümüş karıştırdığından kuşkulanmış ve bu sorunun çözümünü Archimedes'e havale etmiş. Bir hayli düşünmüş olmasına rağmen sorunu bir türlü çözemeyen Archimedes, yıkanmak için bir hamama gittiğinde, hamam havuzunun içindeyken ağırlığının azaldığını hissetmiş ve "Buldum, buldum" diyerek hamamdan fırlamış. Archimedes'in bulduğu şey; su içine daldırılan bir cismin taşırdığı suyun ağırlığı kadar ağırlığını kaybetmesi ve taç için verilen altının taşırdığı su ile tacın taşırdığı su mukayese edilerek sorunun çözülebilmesi idi.

Archimedes'in araştırmalarından önce, tahtanın yüzdüğü ama demirin battığı biliniyordu; ancak bunun nedeni açıklanamıyordu. Archimedes'in bu kanunu doğada tesadüflere yer olmadığını, her zaman aynı koşullarda aynı sonuçlara ulaşılacağını göstermiştir. Archimedes, 23 yüzyıl önce, modern bilimsel yöntem anlayışına çok yakın bir anlayışla, bugün de geçerli olan statik ve hidrostatik kanunlarını bulmuş ve bu katkılarıyla bilim tarihinin en büyük üç kahramanından biri olmaya hak kazanmıştır.

Sirakuza Savunması

M.Ö. 216 yılında Archimedes 70 yaşını aşmış, akrabalarından biri olduğu söylenen Sirakuza kıralı Hieron ölmüştü. İkinci Bhon Savaşı sonunda da şehir yenilgiye uğramış, Kartaca'lılarla birleşmeyi kabul etmişti. Bunun üzerine Romalılar, ünlü konsüllerinden biri olan Claudius Marcellus'u bir orduyla Sirakuza'ya gönderdiler.

Yaşlı Archimedes, hiçbir zaman katılmadığı siyaset alanından uzakta kendini çalışmalarına vermiş, sessiz ve sakin bir hayat sürüyordu. Ama onun hikmet ve zekâsına hayranlık duyan hemşehrileri şehri savunması için kendisinden yardım dilediler. Archimedes, bu çağrıyı adeta istemeyerek kabul etti.

Romalılar, onun bir mucit ve mühendis olarak yaratıcı kabiliyetini öğrenmekte gecikmediler. Bir gün, kıyıdaki şehir surlarına kadar sokulan bir Roma savaş gemisi birdenbire dev gibi korkunç bir kerpetenle karşılaştı. Duvarların arkasından çıkan bu alet gemiyi pruvasından yakaladığı gibi çeneleri arasında kıstırarak parçaladı. Kaldıraç kolları ve dönel kasnaklar yardımıyla işleyen bu aletin çalışma prensipleri Archimedes tarafından ortaya konulmuştu. Böylece bir kaldıraç mekanizması ilk defa olarak gerçekleştiriliyordu.

Bu arada surların arkasına yerleştirilen dev mancınıklar, düşmanın üzerine ağır oklar ve taş yağdırıyordu. Güvertesi ve bordası delik deşik olan gemilerin direkleri parçalanıyor, gemidekilerin üzerine düşüyor, düşman ağır kayıplar veriyordu.

Archimedes'in Güneş ışınlarını büyük bir ayna aracılığıyla düşman üzerine yansıtıp gemileri ateşe verdiği de söylenir. Ama inanılması oldukça güç olan bu hikaye, belki de bir efsaneden başka bir şey değildir.

Bununla birlikte Archimedes'in icat ettiği makineler, Romalıların gözlerini o derece yıldırmıştı ki surların üzerinde bir ip ya da değnek gördükleri zaman gene onun bir makinesi sanarak bağırıp kaçışıyorlardı. Claudius Marcellus, ister istemez hayranlık duyduğu bu düşmanıyla kendi mühendislerinin başa çıkamayacağını anladı. "Bu matematik devi ile neden savaşalım? Bizimle alay eder gibi kıyıda oturup donanmamızı yok ediyor !" diyerek Sirakuza'yı tam bir ablukaya aldı. Çok ünlü bir insan olmuştur.

Arşimet'ten Seçme Sözler

- Eureka!; Buldum!

- Bana bir dayanak noktası verin Dünya'yı yerinden oynatayım.

- Noli turbare cirkulos meosi; (Lütfen dairelerimi bozmayın.) Son sözüdür.

Ayrıca Lütfen Bakınız:

Arşimet Prensibi Nedir?

<<<FIHRIST>>>

Archimedes (Arşimet) Prensibi Nedir?

Arşimet prensibi, bir sıvı içindeki katı cisim, taşırdığı sıvının ağırlığına eşit bir kuvvet ile yukarıya itilir. Ünlü bir deneyde Arşimet, aynı kütledeki altın bir taç ile bir altın külçesinin taşıracakları su miktarlarının aynı olması gerektiğini ileri sürmüş ve dediği çıkmayınca tacın altın olup olmadığını anlamıştır.

Suyun kaldırma kuvveti, Arşimet tarafından fark edilen ve ileri sürülen bir ilkeyle, açıklığa kavuşmuştur. Su, kendi yoğunluğundan da az yoğunluğa sahip olan cisimleri, yüzeyine doğru itmektedir. Yoğunluk farklılıklarından ortaya çıkan itme kuvveti etkisiyle cisim yüzmeye başlar. Burada

her ne kadar gemi ve deniz mühendisliğinin alanına girdiğinden, örnek su olarak alınmışsa da bu ilke sıvılar için de genel kuraldır.

Yoğunluk karşılaştırması basit şekilde söyle yapılabilir: Elinize alacağınız bir kabı taşana kadar doldurun. Tabi önce o kabı da ondan daha büyük olan başka bir kaba koyun. Sonrada yüzebilecek herhangi bir cismi kaba atın. Büyük kapta biriken taşma suyu, varsa bir ölçekle (çamaşır makinesi toz ölçüsü veya ölçekli su sürahisi de olur) hacmini, bir teraziyle de ağırlığını ölçün. Sonra bir bölme işlemiyle ağırlığını, hacme bölün. Bulduğunuz o rakam kabaca o cismin yoğunluğunu verir. Bu sayı birden küçükse kaba attığınız çisim şu an suda yüzüyor durumdadır. Birden büyükse suya batmıştır. Anlaşılacağı gibi içme suyu kullandığımız düşünülmüştür ve içme suyunun yoğunluğu 1'dir.

Aslında bu doğal olay yüzmenin de nasıl gerçekleştiğini ortaya koyar. Arşimet bu deneyi aynı büyüklükteki iki altın parçayı terazinin iki koluna bağlayıp birini suya batırarak yapmıştır. Yukarıda açıklanan kendi bulduğu yöntemle altınların ikisi de gerçekse yoğunluklarının aynı kalacağını, biri farklı karışımlardan oluşan altınsa yoğunluk farkıyla ortaya çıkacağını ileri sürmüş ve kanıtlamıştır.

Bu Kanunun Kullanıldığı Yerler

- Arşimet prensibi, cisimlerin kendi ağırlıklarının bulunmasında,

- Şamandıra sistemlerinde,

- Deniz araçlarında,

- Dalgıçlıkta kullanılır.

Çok büyük kütleli ve boyutlu gemiler bile suda Arşimet prensibi sayesinde yüzerler. Bütün bu örnekler bizlere, sıvıların bir kaldırma kuvveti olduğunu gösterir. Bu kaldırma kuvvetinin kullanıldığı alanlar ise oldukça fazladır.

İnsanların yiyecek ihtiyacından tutun da turistik faaliyetler için bile şu anda suyun kaldırma kuvvetinden yararlanılmaktadır:

Bazı bölgelerde bulunan baraj gölleri, balık bakımından zengindirler. Kayık, kaldırma kuvvetinden yararlanılarak yapılmış olduğu için kayık kullanan bir kısım balıkçılar hem geçimlerini sağlamak hem de insanların besin ihtiyacını karşılamak için bu yola başvurular. Yine aynı şekilde, kaldırma kuvvetinden yararlanılarak yapılan bir spor da raftingdir. Her yıl binlerce turist ülkemize gelerek bu sporla ilgilenirler. Turistlerin bu konudaki ilgi alanları bununla sınırlı kalmaz. Günümüzün yaygın sporlarından Jet-Ski, Sörf, Yelkenli turistlerin ilgi odağı olmuştur.

Kaldırma kuvvetini kullanıldığı bir diğer alan ise taşımacılıktır. Kıbrıs'ın bir ada olması bakımından oraya yapılan gezilerde suyolu kullanılmaktadır. Ülkemizde bulunan Keban Gölü'nde bile iki köy arasında gidip gelmek için kayıkla veya sallar ile ulaşım gerçekleşir. Her gün binlerce İstanbullu öğrenci Anadolu ve Avrupa yakasına varabilmek, okullarına ulaşabilmek için (köprü olmasına rağmen) ucuz ve rahat olduğu için deniz yolunu tercih etmektedirler.

Toprakları deniz kıyısında bulunan ülkeler için su ve suyolları savunma bakımından büyük önem taşır. Kaldırma kuvveti ile su üzerinde durabilen binlerce tonluk savaş gemileri yapılarak ülkeler arası güvenlik sağlanır.

Osmanlı Devleti zamanında birçok devlet sıcak denizlere açılıp ticaret yapmak istemişlerdir. Bunun için de suyolunu kullanmışlar, dolayısıyla da suyun kaldırma kuvvetinden yararlanmışlardır. Bu şekilde ticaretlerini geliştirerek dünyanın sayılı ülkeleri haline gelmek istemişlerdir. İşte Arşimet'in bulduğu kaldırma kuvvetinden birçok devlet belki de bu prensibi bilmeden ondan yararlanmışlardır.

Sonuç olarak; suyun böyle bir özelliğinin farkında olmasaydık hayat bizim için belki de çok zor olacaktı. Unutmayalım ki şu anda yüzüp denizde seyahat ediyorsak, bunlar Arşimet'in sayesinde olmuştur. Bu

yüzden bu bilim adamının kıymetini bilmeli, prensibini en iyi şekilde kullanarak onu geliştirmeye çalışmalıyız.

<<<**FIHRIST**>>>